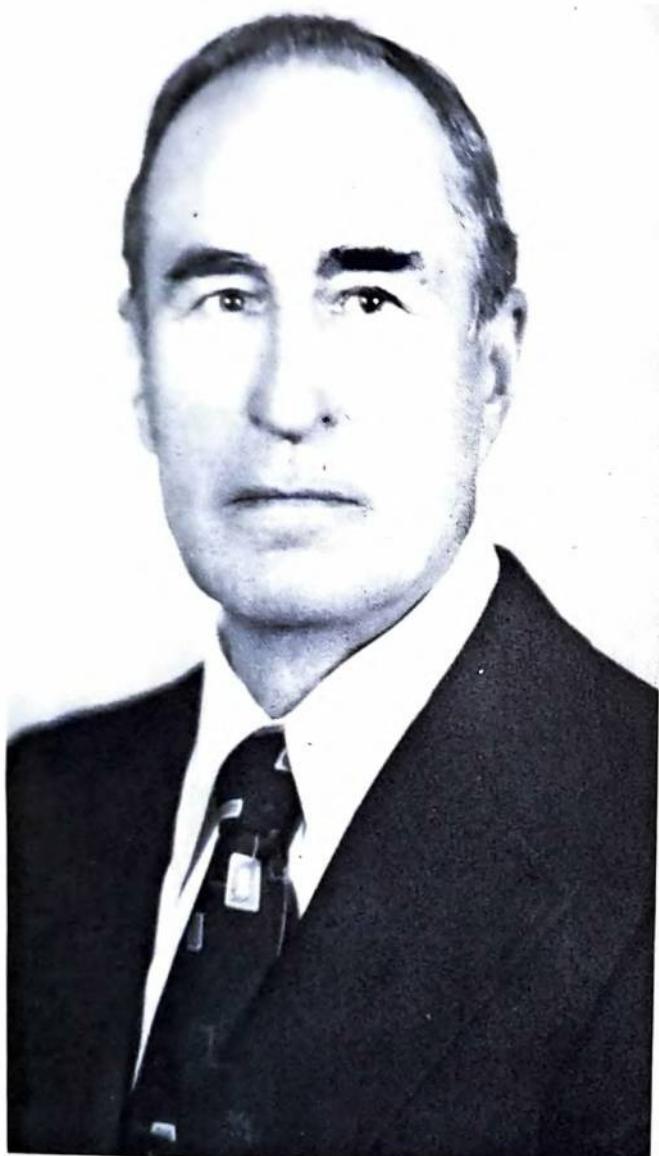

АНДРІЙ РОСПУТЬКО

**МОЇ
СПОГАДИ**

— 1983 —

Anonymous

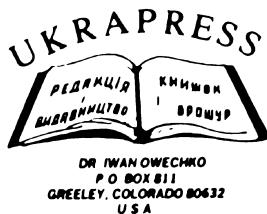
1978

Андрій РОСПУТЬКО

МОЇ СПОГАДИ

(ПІД СТАЛІНІЗМОМ І ГІТЛЕРИЗМОМ)

**ПОСМЕРТНЕ ВИДАННЯ
НАКЛАДОМ ВДОВИ АВТОРА**

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ

— 1983 —

ПЕРЕДМОВА

У моїх перших спогадах, що вийшли окремою брошурою в червні 1978 року, я описав наше переживання під московсько-комуністичним режимом. Також частково торкнувся перебігу нашого життя в Бразілії, а згодом і в Америці.

В тих спогадах я висвітлив дуже побіжно, як саме та втала зуміла селянина й робітника обманути, і цим закріпила себе при владі, ставши не білою, а червоною диктатурою. Ті спогади охоплювали переважно періоди життя від початку революції 1917 р. і майже до 1934 р. Я мав на думці, що спогади я видаю лише для своїх дітей і внуків. І тому я видав їх скороочено, невеликою брошурою.

Коли ті спогади вже вийшли друком, то їх раніше прочитали не наші діти або внучки, а близькі приятелі, які звернули мені увагу, що я поминув багато фактів і мало описав про своє переживання під займанчиною.

А потрібно було більше написати про наше життя під ярмом большевика Сталіна і чоботом фашиста Гітлера. Треба було розповісти, як вони гнітили і мордували наш безвинний народ. Це тим більше потрібно, щоб більше знат про це загал за кордоном, особливо наша молодь.

Одна старенька пані, Марія Клапко, що була привезена ще малою дівчинкою до Америки, прочитавши ті спогади, написала до мене: «Дякую Вам, що дали мені змогу пізнати тяжкі переживання багатьох людей під владою комуністів. Я уважаю, що ви були вибрані Богом, Бог дав Вам силу нести той тяжкий хрест. Моїм бажанням було б, щоб Ви могли пустити в продаж ці спогади. На мою думку, це є великий лік для зболілої душі, для тих, що ще сліпо захоплені тим комунізмом».

Пані Клапко і ще інші читачі піддали мені думку видати другі поширені спогади, де буде більше описано про те страхіття, що я пережив на власній шкірі. У цих других спогадах я частково пригадаю історію і переживання українського народу під час нападу кочовиків на нашу Русь-Україну. Я пригадаю про монголів, турків та татарів і про таких останніх захватників, як поляків, росіян, німців... Частина фактів буде переповіджена з перечитаної історії, а частина — з переказів. Я розповім, як за часів революції 1917 р. відбувся упадок імперії царя Миколи II в Росії, і як проходила боротьба за владу між тимчасовим російським урядом та більшевиками на чолі з Леніним і Троцьким. Також опишу відродження нашої суворої Української Народної Республіки.

І пізніше згадаю про початок війни між СРСР та Німеччиною з її союзниками. Описуватиму із власного досвіду про події в місцевостях, де я жив, а також про людей, що разом з ними переживав те все страхіття. Деякі факти подам з переказів людей, що самі пережили обговорювані події. Цим самим хочу хоч маленьку долю залишити як для майбутніх істориків, так і для нашого молодого покоління, що так мало знає про життя своїх батьків та дідів на Україні.

1 жовтня 1978 р.

РОДОВІД МІЙ І МОСЄУ ДРУЖИНИ

Я народився 30 листопада 1904 року на Катеринославщині (тепер Дніпропетровське), хутір Сергіївська Балка, Близнюківського району, в родині Григорія і Катерини Роспутьків. Нас було в батьків три сина і дві дочки. Батьки мої і дід Павло походять з Полтавщини, із Зіньків. Я пам'ятаю, що часто мій дід Павло любив згадувати, що він є син вільного козака Микити, і коли він вінчався, то священик казав: «Вінчається козак Павло з козачкою Горпиною».

В той час, як дід народився, то ще була панщина. Але його батько був уже вільний козак. Дещо мій дід оповідав про ту панщину та казав, що при комуністах буде ще гірше, ніж при панщині. В ті часи на Україні було дуже мало письменних людей. Бо ті нечисленні школи, що колись були, царський уряд позачиняв. Як оповідав мій дід, він учився в дяка і був в той час грамотний, бо був знаний у своїй громаді, як земельний, так і церковний. Але сини його були дуже малописьменні, а мати моя зовсім була неписьменна. Та в ті часи між селянами майже всі селянські жінки були неписьменні. Крім свого господарства займався він ще торгівлею.

В 1908 році батьки продали свій хутір із землею 45 гектарів і виїхали в Пензинську губернію, в Росію, де купили маєток із 250-ма гектарами землі. На початку 1917 року цей маєток батьки продали та купили інший, де було вже 500 гектарів землі. Але оформленню паперів перешкодив упадок царя Миколи II у березні 1917 року.

Таким чином, утративши всі надбання, ім довелося повернутися на Україну, у свою місцевість, бо там ще був будинок і велика власна крамниця. Цю велику крамницю дід передав для церкви та церковної громади в Близнюках.

Коли більшевики закріпилися при владі, то почали наділяти землею безземельних і малоземельних. Мій батько отримав на свою родину належний пай і займався господарством і ще трохи торгівлею, бо ми жили в невеликому містечку Близнюки. Дід помер в 1926 р., батько — в 1927 році, а моя мати — ще в 1914 році.

По смерті моого батька я одружився з Ольгою, що народилася 19 червня 1908 р. в хуторі Крутоярівка Барвенківського району Харківської області в родині селян Петра та Анни Хилько. Батько дружини був грамотний, вони мали четверо синів та п'ятеро дочок.

Я з дружиною та двома сестрами і бабусею продовжував вести своє господарство, а старший брат жив окремо. Моя одна сестра була заміжня. Мені з дружиною довелося зазнати від більшовицької влади суворі репресії та нести відповідальність за наших батьків за те, що вони мали приватну власність за царя до 1917 р., а також за те, що була церква в маєтності діда моего. В 1930 році ми були офіційно позбавлені владою свого майна. В 1931 році, в травні, мене було арештовано і посаджено до тюрми, а на початку липня разом з дружиною і дітьми ми були вислані на Урал, на лісозаготівку. Але про це буде мова далі.

Не тільки моя родина зазнала цих репресій, їх зазнав увесь мій рід — батьки, брати та сестри, а також увесь рід моєї дружини, тобто всі брати, батько та родина сестри і родина її матері. Члени моого роду та роду моєї дружини живуть на Україні та розсіяні по Уралі. Я з родиною та брат дружини Василь Хилько і мої дальші брати Скірки опинились у вільному світі.

ТРОХИ ПРО ЦАРСЬКИЙ УСТРИЙ

Раніше, ніж почати оповідання, як прийшли комуністи-більшевики до влади на терені бувшої царської імперії Росії, я хотів би коротенько згадати, який устрій був в той час в царській Росії. Дещо згадаю з історії, переказів а також згадаю те, що у моїй пам'яті

залишилося. Колись ця земля, де жили наші предки, батьки і ми, називалася Русь з столицею Київ. Вся тодішня Русь була поділена на князівства і всі малі князі підкорялися київському князеві, як старшому над ними. Пізніше утворилося князівство Московське. В часи нападу на Русь половців, монголів та сварки між князями за головне князівство в Києві стався занепад усієї Київської Руси. Цей занепад використало московське князівство, що почало поширюватись, і своїми хитрощами та обманом загарбало Київську Русь. Князь став царем, а князівство стало називатися не Московія, а Росія. Київське князівство стало називатися Україна.

В Росії почав керувати самодержець-цар з роду Романових, пізніше його стали називати не царем, а імператором. Рід Романових проіснував понад 300 років. Але нема нічого вічного, лише є вічний Бог.

Цей рід Романових на початку свого четвертого століття існування закінчив своє ганебне життя. Кожний монарх в своїй державі дбав про те, щоб поширити свою державу за рахунок інших народів. Росія також де завойовуванням, а де й обманом довела свою державу до імперії. Царі-монархи, а особливо російські, вважали, що все, що вони загарбали, є їх власністю. Таким чином, стали власністю російської імперії увесь Кавказький край: Грузія, Вірменія, чеченці та другі національності. Також підкорили Урал, Сибір і дальні східні краї з усіма племенами. На Сибірі та Уралі майже винищили племена, що раніше там жили, хіба лише ті залишилися, що пішли на службу цареві, котрих він іхньою ж землею обдарував, і пізніше вони стали дворянами (чого не бракувало і між українцями).

Таким чином Київське князівство з своїми підкнязівствами не могло довго притриматися. Численні напади турків та кримських довели до того, що вже не змогло воно устояти перед поляками та Росією. Україна була розділена на дві частини між Польщею та Росією і потрапила під повне їх володіння. А польський король та руський цар обдаровували своїх

приспішників українською землею з населенням, що стали власністю поміщика-пана,— тобто кріпаками. Великий був визиск тими панами своїх кріпаків, вони поводилися з ними гірше, ніж із скотиною, а це доводило до численних повстань. В ХУІ і ХУІІ століттях ці заворушення набрали масового характеру і ці часи відомі нам під назвою Гайдамаччини.

Ті повстання очолив Богдан Хмельницький. Він вигнав польських вельмож з України і став гетьманом України. Так постала незалежна держава. Гетьман Богдан бажав, щоб зміцніла козацька Україна та уклав умову з руським царем як союзник, бо в той час більша частина України була православного віровизнання, як також і Росія. Але недовго цей Христовий союз проіснував, бо по смерті гетьмана Хмельницького російський цар ще більше став порядкувати і повністю загарбав владу. Позбавив всіх землевласників землі та віддав її своїм поміщикам-дворянам, та й зрадникам-українцям, що пішли до нього на службу, щедро нагородивши їх за вірність. І стали всі селяни кріпаками, власністю поміщиків, за винятком козаків, що були вільні від кріпацтва, але числилися як військо «його величності». Ось так поступив цар, Божий помазаник, як його величали, з бідними українцями, теж православними християнами.

Ось так з одного кріпацтва поляків-католиків ми звільнилися, а до другого, православного московського, попали. Але в ті часи це було так по всьому світі, такий був визиск одної особи над тисячами. Ще й зараз цього не бракує, особливо в Советському Союзі. Деякі держави в Європі раніш зліkvідували те кріпацтво. А в Росії цар Олександер II в 1861 році своїм указом зліkvідував у себе в Росії кріпацтво, за що і був убитий своїми дворянами.

Так воно і робиться — хто бажає кращого життя для бідної людини, того злодії убивають.

Після скинення тієї панщини настало для селянства багато краще життя.

Багато поміщиків стали продавати свої маєтки, бо неспроможні були іх утримувати. А чому не могли утримувати? Бо коли була панщина, то була й даремна робоча сила для того пана. А коли було зліквідовано панщину-кріпацтво, то тоді тому панові довелося наймати робітників та самому за ту працю платити. А пан був приучений тільки гуляти та спати і не міг від цього відкинути, не міг порядкувати своїм майном. Маєтки свої українці стали продавати. Позбувся пан того майна, але в кишені ще мав квитка, що він є дворянин.

Ось з такими квитками ті збіднілі дворяни пішли на працю в деякі державні установи. Їх стали називати чиновниками. Таким чиновником з дворянським квитком був батько Леніна, Ілля Ульянов та багато подібних йому.

Але за царата в Росії було так, що одні багатіли, а інші — бідніли. Щодо власності, з боку уряду утиску не було, була певна можливість порядкувати, як кому яке щастя бути багатим.

Одне було недобре за царата, це те, що усі ті національності, що були підкорені руському дворянству, поступово притискувались та переслідувались. Національна література була заборонена. Українські школи, що їх колись було багато по всій Україні, були закриті. Викладання було російською мовою, та й то мало тих шкіл було на Україні, а в Росії ще менше по відношенню до кількості населення. Ось тому і був дуже низький відсоток письменності. Руський уряд на чолі з царем зліквідував Автокефальну Українську Православну Церкву, що була підпорядкована Царгородському Патріярхові. Підпорядкували її Московському патріярхові з службами на церковнослов'янській мові. Історія записала, де і які події відбувалися. Диктатори, монархи чи обманний сучасний комунізм, котрий так поширився по усьому світі, добре знали, що колись всьому цьому нарешті прийде крах.

В історії російської монархії було чимало періодів під назвою «Смутные времена». Повстання Єрмака, Пугачова і Стеньки Разіна — це в самій Росії. А про Україну я вже згадував. Як ті монархи чи диктатори не пригнічували своїх людей, а утримати чи запобігти всяким повстанням були не в силі. Колись робили п'яний квас (бо горілка була дуже дорога). Брали добру бочку, в ту бочку всипали муки, води, дріжжі та хміль. І коли дріжжів і хмелю дадуть більше, як належить, то обручі не витримують, і бочка розривається. Так само і сталося з монархом Миколою II, що від нього і почнеться історія революції 1917 р. та моє оповідання про переживання не лише моє і моєї родини, а нас багатьох, які є у вільному світі, а ще більше на Україні, що і досі живуть у державній панщині-комунізмі.

ЯК СОВЕТИ ПРИЙШЛИ ДО ВЛАДИ ТА ЩО ВОНИ ОБІЦЯЛИ?

Коли те усе починалося, мені було тільки 13 років. У березні 1917 року царя Миколу II скинули з престолу. Колись цар мав дуже велику силу, а його опорою були дворяні, тобто великі землевласники-багатії.

В Росії царя називали «батюшкою», бо він, мовляв, даний від Бога. І це було в простонародді та в частині вищих класів. Святий святих, або, як казали, безпомильний.

Індустрія була в той час мало розвинена в Росії, тож і уряд царя складався в більшості з дворян-землевласників з титулами князів, графів і баронів.

Росія в той час була в стані війни з Німеччиною та мала труднощі, з яких вивести країну вирішила трійка колишніх міністрів царя: Керенський, Мілюков і Гучков. (Як історики твердять, монархи-самодержавці ніколи без діла не сиділи, а завжди з кимсь воювали та поширювали свою державу). Вони запропонували Миколі II зріктися престолу, щоб цим урятувати імперію. Микола II зрікся в користь свого брата Михайла, але той престолу не прийняв.

Тоді був створений Тимчасовий Уряд на чолі з Керенським. Тимчасовий Уряд видав відозву до населення Росії, до війська і всіх національностей, що були в складі Росії. Обіцяли, що по закінченні війни буде надано державою допомогу малоземельному і безземельному селянству та робітникам. Іншим народам обіцяли самоврядування у федерації з Росією. Незабаром цей уряд осягнув мир з Німеччиною.

Але сам Тимчасовий Уряд довго не проіснував. А не проіснував він довго тому, що Тимчасовий Уряд не зумів виконати своїх обіцянок. Ще більше впливув на провал Тимчасового Уряду той факт, що народи інших національностей, як українці, білоруси, грузини, вірмени й інші, що їх вічно притискав царський уряд, теж не бачили поліпшення життя під Тимчасовим Урядом, який не дбав про інші народи, наставляючи над ними владу з російських дворян.

А тим часом Ленін зумів зі своєю партією загітувати бідних селян і робітників на повалення Тимчасового Уряду під кличем: «Грабуй пограбоване!» Тобто, забирай у пана чи фабриканта все, що він має, бо все те ти йому заробив. Такі плякати були розвішані повсюди: «Земля — селянам, фабрики — робітникам!» Бери, мовляв, урядуй і живи — без пана, попів і жандармів! (Буржуями називали великих землевласників і взагалі власників, а жандармами — поліційні органи в країні). «Державою буде керувати,— говорилося в заклику,— пролетаріят, тобто селяни і робітники». А всі національності будуть мати свої національні уряди. Всі національності можуть бути в складі Росії, або їх можуть відділитися від неї і стати незалежними. Одним словом, обіцяли вже готове, обчищене яєчко — хоч бери тільки та їж. Але з'їли те яєчко (і то без солі) самі російські комуністи для поширення своєї імперії, тільки тепер не білої, а червоної. Ці червоні большевики зорганізували своє військо з пролетаріяту та усіх авантурників. Вони повідчиняли тюрми, а там більше сиділи злодії або вбивці, і вони теж пристали до того війська. На чолі війська став Троцький (жид, котрий

мав великий дар слова і цим умів впливати на маси тими своїми обіцянками влади народу). Під його проводом та армія пішла в наступ на Тимчасовий Уряд, котрий не втримався, а сам Керенський із своїми спільниками втікли за кордон.

Але тут знову повстали генерали бувшої царської армії, щоб рятувати «свою» Росію. На Дону — Денікін, в Сибірі й на Уралі — Колчак, в Криму — Врангель. Вони мобілізували (тобто примусово забрали) до армії мужчин, але ці так звані добровольчеські армії були найбільше з бувших дворян та великих землевласників. Тож на Україні великої популярності вони не мали.

По скиненні царя та згідно звернення Тимчасового російського уряду, на Україні почалося утворення свого власного уряду та війська. Так постала Українська Центральна Рада, членами якої здебільшого були соціялісти. Подібні уряди утворилися і в інших народів — в Грузії і т.д.

Армії добровольців (бо командування складалося з добровольців-офіцерів — колишніх дворян) Денікіна, Колчака, Врангеля воювали не тільки проти червоних військ, а також проти національних — українських та інших. Рядових військовиків вони набирали з селян та робітників примусово, в порядку мобілізації, а хто ухилявся від мобілізації, того іхні військові суди засуджували на розстріл як дезертирів, що не хотіли захищати свого царя-батюшку.

Ті усі білі армії, що повстали в захист царя, найбільше підтримували Англія, Франція та інші держави. Але й вони не могли встояти перед большевиками, були ними розбиті й відступили. Колчак — в Манчжурію через Владивосток, а Денікін і Врангель в Англію і Францію зі своїм командним складом: з офіцерами і частково з рядовими солдатами із заможніх селян.

Вони не могли встояти супроти большевицької армії під керівництвом Леніна і командуванням жида Троцького. Я вже згадував, що цей останній мав великий дар слова та вмів організувати бідніший народ,

обіцяючи селянам і робітникам добробут і радісне життя після вигнання буржуїв і царських чиновників. І пропаганда мала успіх.

Я сам бачив по селах великі плякати з обіцянками: вся земля селянам, а фабрики і заводи — робітникам. (Так, вони не помилилися: тільки там не було дописано, що всі люди будуть на все життя закріплені на державній панщині — селяни по колгоспах і радгоспах, а робітники по фабриках і заводах — як раби).

Чому ж ті армії Денікіна, Колчака і Врангеля не встояли проти большевицької навали? Поперше, тому, що царський уряд зі своїм дворянством виснажував народ — бідніше селянство і робітників. Подруге, дворяни лише про себе дбали. Потретє, коли большевики кинули гасло «Вся земля поміщиків селянам, а фабрики й заводи робітникам», селяни почали грабувати поміщицькі економії, а по фабриках та заводах творилися робітничі комітети та кооперативи замість приватної торгівлі. Білі армії тих генералів після тимчасового відступу большевиків почали знову забирати панські маєтки, караючи шомполами тих селян, у яких знаходили ту чи іншу панську власність, і навіть розстрілювали декого. Це викликало народне обурення, а більшовики зуміли використати це для агітації та почали творити партизанські загони для боротьби проти Білої Армії.

В результаті білі програли та відступили за кордон тодішньої Росії.

Я був свідком, як в одному великому селі впроваджувався в життя той клич: «Грабуй награбоване». За три дні від панського маєтку та майстерень не залишилось нічого, навіть і стіни розібрали, а машини лежали, як убоге знаряддя. Залишилось лише те, що було зовсім непотрібне, або неможливо було узяти, як великі молотарки, паровики і косарки. А забирали, як могли — ~~хто ніс на плечах, а~~ хто возиком. Були й такі, що ~~кіньми~~ приїздили, забирали (а пізніше не тільки те панське майно забрали більшовики, але і його самого).

В той час я учився в ремісничій школі і придивлявся до тих подій.

ЯК УКРАЇНА БОРОЛАСЯ ЗА СВОЮ ВОЛЮ?

У кожній підкореній царським урядом нації були національно свідомі провідники, котрі почали використовувати слушний час і кликали свій народ до повстання, як проти Тимчасового російського уряду, так і проти большевиків, тобто комуністів. На Україні зорганізувалася Українська Центральна Рада, і вона проголосила Україну незалежною Українською Народною Республікою. На чолі цієї Центральної Ради була партія соціалістів у проводі з Винниченком. Центральна Рада уже мала зорганізоване українське військо на чолі з отаманом Симоном Петлюрою. Українському військові довелося воювати як проти большевиків, так і проти генералів Денікіна і Врангеля. І большевики, і генерали Врангель та Денікін намагалися Україну затримати у складі Росії.

Українською Центральною Радою 22 січня 1919 року у Києві був проголошений Універсал, де було сказано, що віднині є об'єднані всі українські землі в одну Українську Соборну Державу. Тобто також ті українські землі, що були раніше під польським, румунським та іншим пануванням. На великий жаль, між нами, українцями, не було однієї державної думки. Деякі шкодували того відходу від опіки руського брато-православного. На чолі цієї групи великих землевласників як українців, так і росіян, став генерал царської армії Павло Скоропадський. Його спільніки проголосили його гетьманом України. Він із своїм військом силою вигнав з Києва уряд Центральної Ради. А для допомоги покликав німців та австрійців. Та й він теж не міг довго притриматися, бо у нього в уряді були бувші великі землевласники-дворяни, а в армії офіцерами — іхні синки, котрі уже мали досвід латати шомполами штані тих селян, що раніше розбирали іхні маєтки. Це використала українська Центральна Рада, і

з своїм військом зуміла гетьмана витиснути з Києва. Гетьман Павло Скоропадський змушений був відступити за кордон в Німеччину.

Але не судилося довго бути Урядові Української Народної Республіки. Поперше, не було спільної платформи в українських партіях як в соціалістичних, так і в націоналістичних провідників. Кожна партія намагалась самостійно прийти до урядування. Подруге, що саме українське населення, особливо селянство та робітники української національності,— мало було свідоме української справи. Одні ставилися байдуже, другі були за єдину-неділому Росію та царя-батюшку, а ще треті були, це найбільше, тим пролетаріатом, котрий легко йшов на пропаганду більшовиків. Між ними були й такі, що гналися за легкою наживою та вийшли з довір'я свого народу. Не бракувало й таких, що любили в час цього нестійкого становища гарно погуляти і творили різні банди. Такі були банди, і то численні, як батько Махно, Маруся, Зелений та цілий ряд дрібних отаманів, що любили гуляти та грабувати. Вищенозвані банди воювали збройно як з українськими регулярними військами, так і з більшовиками та Денікіним і Врангелем. Махно і Маруся — це були безідейні анархісти. А отаман Зелений був звичайний селянин, але здібний. Він казав, що влада мусить бути мужицька, без вчених людей. Зелений легко піддавався впливові інших і воював то проти більшевиків, то переходив на їхню сторону, то проти українського війська, то проти білих. А на заклик Української Центральної Ради та отамана Симона Петлюри про припинення тієї безкорисної своєї діяльності та з'єднання з національним українським військом для виступу в оборону України проти більшевиків — він не згодився.

При великому наступі більшовиків Українській Армії під проводом отамана Симона Петлюри довелося відступити за кордон в Польщу.

Всі ті великі та малі загони, що були самостійні й безідейні, були захоплені більшовиками та знищені,

лише «батько» Махно зумів утекти за кордон.

Більшовицьке ГПУ, що пізніше звалося НКВД, зуміло підступами й обіцянками та різними хитрощами викрити всіх провідників отаманщини, як також тих, що воювали на боці Білої Армії або були в Українській Армії чи в гетьмана. Та й не тільки їх було винищено, а й їхніх дітей. Родини були відповідальними і часто покарані аж до третього покоління.

Таким чином, більшовики-комуністи в 1920-21 роках повністю розбили всіх своїх ворогів майже на всій території колишньої Російської імперії і стали переходити на мирний лад і упорядковувати свою завойовану державу, винищивши майже усю трудову інтелігенцію та тих дворян, котрі не встигли утікти за кордон.

Большевики також знищили і всю родину царя Миколи II, захопивши його в полон на Уралі, коло міста Свердловська. (Як оповідали, повбивали і вкинули усіх у криницю). Тоді діяла ЧК, яка пізніше стала називатися ГПУ.

Ось так розправилися бувші селяни із своїми дворянами.

Існує таке прислів'я: в кого є сила, в того є і правда. Або: хто багатий, той і завжди правий.

ЯК ПОЧАЛИ ГОСПОДАРЮВАТИ НА УКРАЇНІ БОЛЬШЕВИКИ

Спочатку були створені так звані совєтські ради по селах і містах для урядування. До цих рад були допущені найбідніші селяни, з яких були створені комітети незаможніх, а в містах в радах були найбідніші робітники. (Не бракувало й таких, що раніше відбували покарання в тюрмах за крадіжки та вбивства). Ті місцеві ради висилали своїх довірених представників до волосних, а далі до уїздних, потім губернських і республіканських. Найвищою інстанцією був Центральний Комітет Совета Депутатів. А над

усіма цими комітетами цивільної влади були при кожному партійні комітети. Над партійними і цивільними керівниками було Політбюро, що мало такі самі необмежені права, які мав монарх-цар. За царата був орган контролю, як права рука монарха — жандармерія, а за комуністів — ЧК (Чрезвычайная Комиссия) — поліційний орган, що пізніше називався ГПУ, НКВД, а зараз — КГБ (Комитет Государственной Безопасности). Так ті більшовики міняли назви цих органів, але цілі та дії були ті самі, лише щоб народ дурити, мовляв, то винні були ті, а ці стали кращі). Цей орган вишукував усіх колишніх вояків різних армій, що воювали проти більшевиків, а також колишніх царських чиновників, великих власників, а пізніше заможніх селян (куркулів). Бо вони вважали всіх людей, крім біднішого населення, своїми ворогами та називали їх «клясовий ворог» совєтської влади. Не минали і духовенство, що вважали ворогами нарівні з дворянством.

Щодо сільського господарства, то, як я вже згадував, всі поміщицькі економії були зліквідовані (був виконаний той лозунг більшовиків «грабуй награбоване»). Усі помешкання були реквізовані, сільськогосподарські машини були розібрани, а то й зовсім знищенні. Навіть фундаменту не залишилося, гірше, ніж від землетрусу зробилось. Всі землі були відібрані у власників і передані у власність держави. Також були відібрані землі й у заможніх селян. З того земельного фонду були наділені безземельні й малоземельні селяни.

Не скрізь однаково наділяли землею селян. То було залежно від місцевости, скільки було населення, що потребувало того наділу, та скільки було там землі. Наділяли на члена родини від одного з половиною гектара. Найменша була норма — шість гектарів на господарство. А щодо хуторян, котрі мали багато землі, то наділяли на одного господаря (коли те господарство мало одне подружжя) 16 гектарів, а коли були сини одружені, то теж наділяли по 16 гектарів на

кожного. Таким чином, як тому господареві не вистачало власної землі до норми, залишалося те, що він мав, а коли було більше належної норми — відбиралося у державний фонд. І з того фонду господар міг у держави взяти у аренду землю за повну плату.

Цим самим розподілом влада тих селян заспокоїла, бо головний розподіл землі пройшов за рахунок великих поміщиків, а їх на Україні не бракувало, особливо на Катеринославщині, Полтавщині та Харківщині. А хуторяни і німецькі колоністи, що мали землі до 200-300 гектарів, залишились майже не ображені, бо мали можливість оброблювати землі для себе ще більше, ніж раніше. Розмірковували тепер так: «Тепер я не мушу купляти землі для своїх синів і платити по 200-300 карбованців за гектар, бо можна винаймати у держави за 5 карбованців на рік, та й робітників теж маю право держати». Ось так зуміли большевики приспати того заможного селянина. Бо селянин призвичаєний у землі копатися, Богу молитися, а до політики не мішатися. (Була таке прислів'я: мели, ори і їж).

В нашій місцевості був один німець, великий землевласник, мав щось до 500 гектарів. Коли уже скрізь все затихло, з війною було покінчено, створені були большевицькі загони майже в кожній місцевості (волості), що були призначенні вести боротьбу з бандитизмом. Був у нас один під керівництвом партизана Нечепуренка, що мав під своєю командою до 30 осіб. Я його добре зінав. Він іздив лише по хуторах, примушував різати свиней чи ще щось інше і готовувати їм їжу, а самогон десь доставав. В нашій місцевості коли-неколи з'являлися банди батька Махна, але той Нечепуренко ніколи з ними не ставав до бою.

І ось цьому героєві Нечепуренкові і його компанії уже урвалося обідати в хуторян, вони мусіли самі собі заробляти на прожиток. Постановою волосної влади того власника-німця з його маєтку вигнали, і Нечепуренко з своїми вояками та іншими утворив комуну (це таке господарство, що там усі є рівні — чи

він є начальник, чи він є вчений. В тій комуні харчування є для всіх однакове, так само і одяг, власного свого нічого нема (навіть душа не є власна), а все є народне. Ще було так казано: робити по можливості, а вживати по потребі, скільки хочеш.

Сам бувший начальник загону і став головою тої комуни, якій дали ім'я Т.Г.Шевченка.

А як же та комуна почала господарювати? Першого року почали обробляти землю, та не вправлялися. Влада примушувала близніх хуторян допомагати їм сіяти та збирати врожай.

Мені одного разу довелося бути свідком їхньої роботи. Ця комуна була від волості за 7 кілометрів. Я повинен був відвезти листа до начальника комуни і доручити власне їому під розписку. Я приїхав якраз в обідню пору. А в той час була молотьба хліба. Я змушений був чекати, поки закінчиться перерва на відпочинок і обід. Підійшла година праці, машиніст дав гудок до початку праці, молотарка працює, а людей майже нема. Той начальник сказав мені, щоб я зачекав, а сам пішов ганяти своїх робітників до праці, а вони собі спали у соломі солодким сном. (Я чув, як один сказав: «Хай буржуї роблять, я одробив на них»). Якось той начальник таки повиганяв їх з соломи і отримав від мене пакет, а я поїхав додому.

Та комуна довго не проіснувала, а сама себе зліквідувала, бо в комуні казали: добре жить — один робить, а десять лежить.

До речі, той начальник загону Нечепуренко був жонатий. Я часто чув, як він на зборах казав до селян: «Бога нема, і він нам не потрібний, попи ходили по полю і молилися, щоб Бог дощу послав, а тепер натиснемо гудзика, і дощ піде. Ті старці і каліки та сліпі, вони не потрібні, тільки хліб переводять, їх треба знищувати». Після тих усіх його слів у нього народився син сліпий. Скільки він з ним не їздив до різних лікарів, нічого не допомагало. Він часто зустрічався з нашими людьми, бо теж уже після тієї комуни жив в нашему селі. І були такі дядьки, які нагадували їому: «Ти казав,

що старців і сліпців треба знищувати, а в самого є син сліпий. То чому тепер мовчиш?». Він відповів: «Так, але це мій син». І цей Ничипуренко тихенько виїхав у Павлоград і там собі тихо жив, а коло нього і його син. Я його пару разів там бачив та сказав, що ми воювали за одне, а воно стало друге, ще гірше, як було.

Щодо фабрик і заводів та малих підприємств, то вони були також відіbrane від власників, а самих власників, котрі лишилися, не встигли втекти за кордон, було заарештовано та засуджено до тюрми або на заслання, а деяких розстріляли. (Переважно не по людськи розправилася місцева влада з тими великими власниками, котрі погано поводилися з своїми робітниками, а деяких і захищали перед вищою владою. Та пізніше попадали і ті в неласку, що захищали бувших власників-добродіїв).

Ті відіbrane фабрики і заводи стали державними, а деякі невеликі держава передавала в користування артілі чи кооперативу, але це теж було державне майно.

На підприємствах утворилися керуючі заводські й фабричні управління (пізніше іх стали називати «Дирекція»). Голова чи директор був обов'язково з робітничої кляси і член партії. А між робітниками і службовцями були утворені профсоюзні комітети, тобто робітничі об'єднання. Ці профсоюзні комітети були вибрані з самих робітників. (Зразу необов'язково було, щоб були члени партії, а пізніше лише могли бути довірені члени партії). Ці робітничі профсоюзні комітети укладали умови з керівниками підприємств, де було зазначено, що робітник такого то фаху повинен працювати щоденно 8 годин, має винагороду за годину чи за місяць стільки то карбованців, має таку то річну відпустку (то залежало від місця праці). Згідно з його фахом та працею має для праці спецодяг на визначений час. Все так гарно стало, бо самі робітники стали господарями, та нема того, що хтось би іх підганяв.

Але що показало те самоурядування? Я знаю із власного досвіду. У нашій місцевості була залізнична

станція Близнюки. Це було невеличке селище, де були два парові млини. Один був великий, що переробляв зерна до 50 тон. Більшість відправлялась вагонами до великих міст або закордон. Другий млин був набагато менший, де переважно мололи зерно селяни для своїх потреб (бо дядько селянин мав таку натуру, щоб змолоти собі муки лише з того зерна, що сам виростив). То ці два млини були відібрані від власників, і ними почали керувати ті самі робітники на таких же самих умовах, що були і на фабриках. І ось самі робітники стали господарями тих двох млинів та до того доробилися, що не стало чим платити робітникам та службовцям і також утримувати ті млини.

А чому так? Тому, що між тими робітниками було так, що одні часно працювали, бо любили працювати, а були і такі, що не хотіли працювати і довели до повного занепаду. Ті млини часто стояли, бо не було за що купити нафти для двигунів, а для паровиків не було вугілля чи дрів. І це сталося не тільки в нашій місцевості, а було переважно по всьому Сovетському Союзі, як багато пізніше оповідали люди з різних місцевостей.

А коли фабрики і заводи почали працювати з великими перебоями, то стало бракувати усього, що потребувало населення та їхні господарства.

Коли вже більшевицький уряд розправився з усіма тими білими та національними арміями і став господарем держави, гроші — царські та видані Тимчасовим Урядом, а також українські — були скасовані, а введені були уже свої, як їх називали, гosзнаки. Вони були такі безвартісні, що їх ніхто не хотів брати, але мусіли. Наприклад, дійшло до того, що селянин щось повезе на базар продати, щоб щось купити для себе, бо у селах у тих кооперативах були пусті полки, то можна було лише дістати щось на базарі (як і зараз пишуть з дому, що теж можна дістати щонебудь лише на базарі). То ціни так ішли догори, а ті совзнаки так швидко падали, що як продасть дядько корову, одержить за неї мішок грошей, а за тиждень чи

два — купити на них десяток коробочок сірників. То кожний робив так: як щось продав, то мусить зараз же щось купити.

Для того, щоб вийти з того майже жахливого стану, московсько-більшовицький уряд проголосив НЕП, тобто Нову Економічну Політику.

НОВА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

Більшовикам вдалося різними хитрощами і обманами завоювати владу в Росії, але вони побачили, що їхнє господарювання привело країну до краю загибелі. А для того, щоб урятувати те, що вони загарбали, була проголошена Нова Економічна Політика. І для цього звернулися до колишніх власників, а також до закордонних капіталістів із закликом винаймати в них всякі промислові підприємства — чи бувші свої, чи інші. Також дозволили відкрити приватну торгівлю, а землевласникам винаймати землю за певну платню. Чому це так? Бо їхні державні торговельні кооперативи збанкрутилися. Цьому заклікові повірили ті, що не хотіли або не встигли утікти закордон, а сиділи тихо. А були й такі, що повернулися із закордону, повинаймали свої підприємства, або й не свої. Були й такі, що побудувавли нові й почали знову наймати робітників, уже на певних державних умовах, уже по договору.

Приватна торгівля теж ожила, та й деякі заводи й фабрики закордонні капіталісти відбудували. Землевласники також не відставали — збільшили свою посівну площу за рахунок оренди своєї бувшої власної землі у держави. Цей період НЕПу почався в 1924 році та продовжувався аж до 1928 року включно.

В нашій місцевості, як я вище згадував, були два парові млини. Більший орендував сам господар, а малий орендував Небіть — це прізвище орендаря. В цьому невеликому містечку, Близнюки, а воно було торговельне, жиди-торгівці мали так зване акціонерне

сусільство, повідкривали декілька винбарів для купівлі зерна та кілька крамниць. Так само це практикувалося і по других містах.

Цей новий економічний рух почав рятувати те гірке життя, що його встигли створити більшевики. За деякий час життя пішло на покращання. Почали люди будуватись, селяни на хуторах почали купувати нові машини, що приходили із-закордону. В приватних склепах стало досить якого хочеш матеріалу та всякого приладдя, а державні кооперативи не мали великого успіху, бо приватні підприємці багато дешевше продавали, ніж держава.

Церкви усіх віроісповідань були вільні, ніхто їх не переслідував. Цією новою політикою комуністичний уряд приспав заможніх селян та торговців. Особливо — селянство. Його нічого не обходило: яка влада, про це він не дбав, аби йому було добре. Мовляв, землі не треба зараз купувати, можна орендувати в державі. Також не заборонено було мати робітників та молитися Богу.

Так само це не обходило торговця та службовця і робітника. Бо дійсно, нічого не бракувало тоді, усього стало досить, і то усім доступно було купити. Та ніхто не сподівався і не знав, що хитра більшевицька влада та її ГПУ усіх вже мали у себе на обліку. А коли уряд побачив, що колишній власник-капіталіст і заможне селянство відбудували для них господарство країни і вже стали непотрібні, то проголосив закінчення НЕП-у. На всіх торговців стали накладати великі податки, а коли ті не спромоглися уже платити, забирали їх майно, а самих засуджували в далекі табори на 5-10 років. Але були й такі, що наперед знали, що станеться, самозліквідувалися і виїхали десь в іншу місцевість.

Після ліквідації приватної торгівлі не минула лиха доля і заможного селянина, в першу чергу хуторянина. Зразу почали теж обкладати різними додатковими податками: грішми та зерном. Як виконав селянин — знову має новий податок, а як не виконав, то відбирали частину майна. А податки були різні. Як ти

позбавлений голоса (не маєш права вибирати чи бути обраним та служити в війську), — плати податок, як не належить служити у війську — плати податок 100% того, що платиш за господарство. (Я сам усе це платив).

Ось так почався большевицький другий наступ на найкращий цвіт українського народу — найбільше працювите селянство. Зліквідували, як небажану клясу, торгівців, власників дрібних підприємств, заможнє і середнє селянство, яким дали назву «куркулі, підкуркульники» та не минали також священиків (особливо православних) та церковнослужителів.

Не минула така доля і селян, що за царата були бідними та були наймитами по економіях.

Коли селянська родина отримувала наділ від комуністичної влади та працювала на землі чесно і трудолюбиво, то за короткий час ставала вже чималим господарем та мала вже при собі не тільки землю, а й млина-вітряка тощо. Тоді й ця родина попадала до групи куркулів і була позбавлена права голосу.

Цей другий наступ почався місцевими активістами (партійці, комсомольці, міліція, ГПУ). Не зважаючи, чи то літо, чи то зима, приходили й виганяли всю родину з власної хати лише в тому, в чому стояли. Деяких голів родин зразу арештовували та засуджували за невиконання того великого податку. Засуджували щонайменше на 5-10 років далеких таборів. Дуже багато родин залишилось без притулку. Ті родини якось добиралися до Донбасу і влаштовувалися на якусь працю. Звичайно, такі люди не мали можливості шукати кращої та легшої роботи, а бралися за найтяжчу. А як вони там працювали, про це буде мова в другому розділі.

Ось так московсько-большевицький уряд почав підготовку до зорганізування колгоспів, якими було заплановано закріпачити селянство. Не за панами, як було раніше, а уже в цілому за комуністичною державою.

Я пригадую ті села на Україні, бо добре знав свій і

прилеглі райони. Це була велична панорама. Ті села з білими мазанками чи камінними хатами та іншими будовами утопали у вишневих садах, з величними тополями та розлогими вербами, з веселим і співучим народом. А окремі хутори — то наче великі вулиці у містах з каштанами та кленами, а позаду хат — великі сади. Тих одноособних хоторян на просторах не бракувало, на чималому клаптику землі. Ніхто іх тоді не примушував здавати по пляну зерно чи платити додатковий податок.

Але все те зазнало великої руйнації, наче пройшов якийсь землетрус, що зруйнував те, що роками будувалося. Але нові господарі дотримувалися свого льозунгу: «Старе зруйнуємо, а нове, краще побудуємо». Старе вони зруйнували, а от нове побудувати не зуміли. І ось ці нові господарі в цивілізованому ХХ сторіччі почали будувати державну комуну, щоб краще їм було все витягнути з тої невинної людини. Такого ще світ не знав. Але влада закріпилась поліційним терором, обманами та авантурами. Ці авантурники (вони із хитрого та лукавого роду) обставилися охороною, та такою, що неможливо було ні втекти за кордон, ні перейти із-закордону, щоб гарненько придивитися до того іх райського життя, про яке вони так брехливо виспівують, що в них, тобто в Советському Союзі, дійсно стало жити краще і веселіше. Не так, як тому бідному робітниківі в капіталістів: голодному й холодному.

А догосподарювались комуністи до того, що колись та країна продавала зерно-хліб за кордон, бо були залишки, а зараз той большевицький уряд вже декілька років купує у Америки й Канади те зерно, щоб бодай трохи своїх робітників хлібом задоволінити. Ось до чого вони догосподарювалися, а народ мовчить, бо він є закутий в ланцюгах.

ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ І СЛУЖБОВІЦВ ПРИ МОСКОВСЬКОМУ СОЦІЯЛІЗМІ

За царата не було державної контролі заробітної плати. Робітник домовлявся з господарем. Якщо робітникові не подобалося в того господаря, він мав право кинути працю та шукати іншого господаря. Хоч тоді за царата була праця по 10-12 годин щоденно, але робітникові не встановляли ніякої норми виробітку, як стало при советах. Робітник міг у господаря позичити гроши, а потім їх у нього відробити (а при советах стало навпаки — робітник позичає гроші державі), іноді в такий спосіб робітник і сам до чогось дороблявся, ставав господарем.

Але зле було, що росіяни домінували над українцями, білорусами та ін., не дозволяли їм офіційно вживати рідну мову.

А як стало за більшовиків, зокрема післях НЕП-у? Поступово почали вводити норми виробітку, утворили бюра норм виробітків, були спеціальні технічні службовці, що придивлялися до праці: за скільки часу зробили ту чи іншу роботу. А коли це дослідили та записали, то склали книжку норм, і службовець цього бюро, що називався «нормувальник», виписував наряди на працю, де було вказано, скільки годин затрачується на яку роботу і яка платня за неї належить згідно з нарядом. А коли по скінченні роботи робітник показував, що зробив тієї праці на 150%, то бюро зменшувало вже в другому наряді платню, а норми підвищувало. Все це діялось для того, щоб робітник більше зробив, а менше заробив.

Якщо котрий робітник не виконував норми, то казали, що він симулянт, декому це записували у його картку, і це вже був мінус робітникові.

За капіталіста-власника було так, що власник міг тебе звільнити з роботи за те, що ти погано працював (не давав йому прибутку), або якщо йому яку шкоду

зробив. Звільнив — і по всьому. А коли сам робітник звільнитися забажав, бо йому ця праця не підходила, або була мала платня, то власник не мав права затримувати (були і такі господарі, що не віддавали належної платні робітникові, то уже — пропало, бо правда на стороні багатого). А вже за час влади, котра так обіцяла добро для робітника, мовляв, сам ти тепер будеш господарем, сталося зовсім інакше. Тепер сам робітник мусів себе підганяти в праці, бо за все приписували саботаж: чи коли ти норми не виконуєш, чи коли добиваєшся більшої платні, чи покращання умов праці, чи хочеш перемінити місце роботи — за все тобі можуть приписати саботаж, зрив побудови соціалізму і навіть назвати ворогом народу. А коли ще дізнаються, що ти або твої родичі були розкулачені, то найменше давали 10 років далеких таборів, а то і вищу кару — розстріл. (Мій сват Влас Шаповаленко на зборах сказав, що 800 грамів хліба (це норма на картки) є замала для робітника. Зразу ж його забрали. А він був розкулачений. Так родина і не дізналася, де його діли.

А трохи пізніше, після тридцятого року був указ з Москви, що службовець не має права сам звільнитися без дозволу дирекції підприємства, а друга установа не має права прийняти до себе на роботу ту особу, котра не одержала згоди з попереднього місця роботи. Далі йде застереження того указу, що за самовільне залишення праці така особа буде покарана на тюремне ув'язнення терміном до 5 років, а особа, що прийняла його на роботу — до 1 року (це так було заведено в соціалістичній системі).

Я вище уже писав, що при радянській владі робітники і службовці мають право на безкоштовне лікування. Так, це було, і цього дотримувалися. Але частенько лікарі раніше виписували до праці, бо таке ім було зарядження з вищої інстанції.

Щодо відпочинку на курортах, кожний робітник мав право користуватися тими путівками, бо це було записано в профспілкових книжках. Але тими путівками користувалися переважно, як тоді казали,

ударники. Але коли ти хоч і двічі ударник, але безпартійний, то за партійцями тої путівки на відпочинок не дістанеш. (За царата курортами користувалися дворяни та великі власники, бо гроши мали, а за совєтів користувалося і користується червоне дворянство). Також робітник має право на річний відпочинок-відпустку. Це залежало від праці — 2, 3 тижні або місяць. Але як в той час ті відпочинки мали? Кожний цех чи відділ мав річний розпорядок відпочинку: одні відпочивають, а другі працюють. Я працював в 30-31 році в прокатному цеху (дуже тяжка праця). Мені припала відпустка весною — три тижні, але приходилося їздити щоденно до головної заводської каси за грішми майже два тижні, та не один я, а сотні людей. Ось так і пройшов той відпочинок по соціалістичному.

А щодо спецодягу? В час НЕП-у робітник більше вимагав від власника, все кращі й кращі були умови, а як став той робітник сам господарем на тій фабриці чи заводі (не робітником, а директором, головою профспілки), то стали щороку зменшувати та зменшувати робітникові видачу спецодягу. Мовляв, тоді ми робили на капіталіста, а тепер ми є самі господарі, то мусимо економити в витратах грошей, бо державі багато ще потрібно. Ми уже визволені від капіталістичного рабства, а от за кордоном робітники ще в рабстві, і ми ім мусимо допомагати визволитися. Хто міг щось сказати проти цього? Скажеш — напевно тюрма. А купити той одяг в крамниці не завжди можна було. Одяг був, але дуже мало. А на базарі дорого. То той робітник ті штани чи світку латав латкою поверх латки, та й приказував: «Латаю штани латкою, щоб жилося при соціалізмі гладко, а як дочекаємося того комунізму, тоді будемо ходити, як первісні люди». Один незрячий з поводиром грав на мандоліні та співав: «Як діждемося того соціалізму, то буде так: не сюди і не туди, як без повітря і води». Казали деякі старші люди: «будеш бачити, до чого доживемося».

ЯК ПОЧАЛИ СТВОРЮВАТИ КОЛГОСПИ ТА РАДГОСПИ? УМОВИ ЖИТТЯ СЕЛЯНИНА-КОЛГОСПНИКА

Для того, щоб закріпiti себе при владi, партiя комунiстiв-бiльшовикiв розправилася з генералами biloї armii та ukraїnсьkoї naцiональnoї armii. Potiм винищили tих, шо не встигли виїхati за korдон, або й ne хотiли. Ce першi iхнi taki kroki. Drugim zaходom для прочищення шляху до побудови соцiалiзmu — проголосили НЕП. Bagato ludej повiрило у tой НЕП та повiходило з своiх скhованok i включилося у будову державi. Як я вже viще писав, tой НЕП потiм був скасований урядом. Zразу buли злikvidovani riznimy metodamis vlasniki pidpriemstv i torghivci, potiм zlikviduvали заможnih selian ta hutoryan.

Одних засудили, a іншi — повtikaли до mist i яkось priлаштувались do прaцi. Решта selian, шо лишилися, як пролетарiят, bo mali право голосу, почали з примусu партiйnih aktivistiv organiзовувati kolgosp. U velikih selakh po dva i tri, a de buli mali sela, to iх z'ednuvali в один kolgosp. Xutori perewажno znosili, tak шо камiнь na камeni ne zalishawся, a sadi, шо buли pri hutorakh, niщili. Ce був большевицкий льозунг: «Mi stare зrуйнуemo, a novе побудуemo». To й стали його виконувati. Ne duже oxoche iшli seliani do того kolgospu. В першу чергу записалися chleni partii, iхnij aktiv, a kto protivivsya, тому viшali ярлика «pidkurnkul'nik», pозбавляli права голосу, a todi viseliali з хati з rodinoю. Решта, bачachi, шо robлять з tими, xto uhiляється, zmusheni buli записатiся в kolgosp начебто добровольно. Ale buli й takи seliani, шо zумiли diстati paperi, шо ne належать do kolgospu, з tим papirzem mogli vильno uлаштуватiся na robotu десь u Donbasi. Ta buli й takи, шо mali велику rodinu, malix ditej, ta щe й buli rozkurnkul'eni. Z takou velikoю rodinoю та malimi ditymi важко було vlaшtuватiся na praci десь na заводi, a щe тяжче

утримати родину. То такий бідолага сам просився в той колгосп, але його не брали, бо він — куркуль. (Для таких був радгосп, про що нижче буде мова).

Кожний господар, який йшов до колгоспу, повинен був привести свою худобу (а більшість мала по 1-2 коня), принести увесь сільськогосподарський реманент.

Трохи хочу зупинитися на тому реманенті (сільськогосподарські машини та інше знаряддя). В цей період, як почали більшовики розкуркулювати хуторян, по містах повідкривалися крамниці, де була збірка усякого старого і ламаного заліза. А крім того партійний актив став говорити, що косарки, плуги, молотарки не потрібні в колгоспах і радгоспах, іх треба здати на переробку, бо заводи вже почали випускати нові машини — комбайни, трактори, і що коні та воли не будуть вже потрібні. Ось такий дядько, у якого ще нічого не встигли забрати, бере молота до рук і починає бити свої машини — плуги, борони — та везти на злам за малу платню. А до своєї жінки каже так: «Все одно ці антихристи заберуть, то хоч трохи грошей зберемо».

В нашій місцевості, де я жив, була залізнична станція і склад старого металу, і з того складу майже щоденно вивозили по вагону, а то й по два, залізного брухту (добре лъозунг виконували).

Коли почалася весняна посівна кампанія, то стало бракувати посівних машин, тягової сили. МТС не в змозі були обслугжити всі колгоспи, бо директор давав трактори туди, де були керівниками колгоспів його приятелі. Ось тут і довелося повернутися до прадідівського посіву: мішок через плечі і руками зерно розкидати, а коровами волочити.

А коли прийшла косовиця, то теж старе пригадалося: коса і серп та ручні граблі стали в пригоді. В деяких колгоспах МТС збирали урожай комбайнами (штука гарна — перше те, що одна особа робить за добрий десяток чи й більше робітників, а друге те, що багато колосків залишалося, і людина неледача могла зібрати тих колосків для себе, для малих дітей, бо

знала, що мала частка йому припаде на той трудодень. Але були й такі випадки, що того, хто збирав колоски,sovєтський суд засуджував на далекі табори від 1 до 5 років. Бо там була потрібна даремна робоча сила.

А які ж були умови життя того колгоспника? Умови були такі: праця в колгоспі від зорі до зорі, це відома річ в сільському господарстві. Але були ще виробничі норми, які треба було виробити, щоб заробити на трудодень. Стільки-то виорати, скосити, виполоти. Можеш працювати по 12 годин, а виробити півтрудодня. А трудодень — це вісім робочих годин. Коли кінчали збір урожаю, то все підраховували: скільки чого зібрано, скільки вироблено трудоднів. З того вивезено на здачу державі, скільки зерна відсипано на посівну, відраховували на фонд, а решта зерна й грошей залишиться на трудодень. І ось господар-колгоспник, котрий проробив рік в колгоспі, заробив стільки, що йому не вистачало навіть на харчі, а грошей не було, щоб тільки одягнутись. І тоді колгоспник, що мав свою хату та садибу, ту земельку засаджував картоплею та іншим. Добавляв своєю городиною до того, що отримав, і жив напівголодний. А як корівку мав, то частенько молоко відносив на базар, щоб на виручені гроші щось купити. Ось таке було життя на початку в тому колгоспі. Але, як оповідають люди, що приїздили відвідати своїх родичів, то ніби трохи покращало зараз, але нема де дітись, то вони й б'ються, мов риба об лід. Бо колгоспник не має права залишити колгосп, а коли він і залишить, то його ніде не приймуть на роботу. Для цього потрібно мати дозіл від уряду. (Та сама панщина, але не в пана, а в держави).

А як же утворилися ті радгоспи (радянські господарства)?

Тут уже місцева влада не мала таких великих клопотів. Я вже згадував, що уряд пробував утворювати комуни: відбирали великі господарства і там створювали комуни, але мало було там таких, що любили працювати, а більше ледарі жили в тій комуні. Тоді влада почала будувати на своїх вільних панських

землях ті радгоспи (ось тут би і згодилися ті панські економії, що іх розібрали). Побудували відповідні будови, а сільськогосподарські механізми держава в першу чергу дала радгоспам. Радгоспи були різні: зернові, тваринницькі, садівничі, а ціль і плян — одні. Ті радгоспи були багато відмінні від колгоспів. В радгоспи приймали найману робочу силу усіх фахів, а керівництво призначалося вищою владою.

Директор радгоспу, старший агроном, бухгалтер та решта, як службовці, техніки та робітники, приймалися дирекцією радгоспу з місячною оплатою. Для польових робітників чи коло скотини, птиці, були введені норми виробітку. Ці радгоспи більшістю обслуговувалися робітниками з числа розкуркулених та тих, що не хотіли йти до колгоспу (а мали право), а на фабрику боялися йти, бо мали велику родину. В радгоспі могли працювати як чоловіки, так і жінки й діти. (Звичайно, селянин виріс коло сільського господарства, і для нього воно було суттю його життя). Я зазначив, що в радгоспи приймали розкуркулених. Але треба пояснити, що директори чи начальники довірених їм установ знали добре, що в них працюють бувші куркулі, які мали фальшиві папери. Але дирекція знала й те, що ті колишні куркулі краще працюють і ніколи від тяжкої праці не відмовляються, бо бояться, щоб іх не назвали шкідниками, не засудили на позбавлення волі. Та були випадки, коли хтось з сексотів ГПУ робив заяву, що такий-то розкуркулений, тоді вже ніхто його не міг врятувати. Були окремі випадки, що люди рятувались, але то вже одиниці.

Це трапилось і зі мною, коли я втік із заслання в Магніторську, а звідтіля на Україну. Дістав фальшиві документи і влаштувався на роботу в одному садово-городньому радгоспі на ст. Люботин, радгосп Ново-Московка під Харковом. Восени я туди був прийнятий як слюсар по ремонту сільськогосподарських машин. Зразу жив в бараку-гуртожитку, де були дуже погані умови життя. А потім отримав маленьку кімнату, де могло стояти одне ліжко, на якому спали ми з

дружиною, а син спав на стільцях. Праця була восьмигодинна, а влітку — від зорі до зорі. Я був відповідальний в час косовиці за косарки-снопов'язалки. То приходилося мало спати, бо не міг затримати на день якусь косарку невідремонтовану, а все треба було робити ввечері, або рано-вранці. Бо за всяку затримку можна було попасті до ГПУ, а як довідається, що втік із заслання, то вже відомо, яка кара може бути. Можна дістати й розстріл. Всі робітники з родиною та одинокі отримували харчі з загальної столової (ідальні) радгоспу. Але вже і тоді, в час побудови соціалізму, там була кляса, що мала ліпші життєві умови в тому радгоспі. Це — починаючи від директора, парторга, керівника профспілки, деяких вищих службовців та бригадирів. Вони мали ліпші квартири, по дві й по три кімнати з кухнями, і з крамниці мали пайкі на усю родину, самі собі готували їжу вдома. (Видно, пригадали ту панщину за царату, ввели це поліпшення для себе).

Щодо платні, то нараховували, як належало: спершу давали аванс, а потім на початку другого місяця «получку». Але давали тоді, коли були гроші в касі радгоспу. Решту, що залишалися винні, рахували на твій рахунок. В радгоспі була крамниця, там були всякі дрібні речі, тютюн та ін. Щодо матеріялу, то це була дуже велика рідкість. Все, що було у тих крамницях, можна було взяти, гроші не треба було платити, їх записували на рахунок в бухгалтерії. З твоєї суми відраховували. Можна було так само купити молоко або якусь городину чи фрукти, але тільки з дозволу завгоспа. В таких умовах ми жили в тому радгоспі. Добре чи недобре, а треба було все терпіти, бо не було де дітися.

Одного разу старший агроном викликав мене до себе (директор був десь у від'їзді, а старший агроном в ті часи виконував обов'язки директора) і питає мене, як довго я тут працюю. Я сказав, що 10 місяців. Він каже: «Треба, щоб було 11 з половиною місяців, тоді ти мав би право на річну відпустку. Але нічого, ось тобі папір,

напиши до мене прохання, що тобі потрібна відпустка, що тобі треба негайно виїхати до своїх родичів на Донбас і ти просиш відпустити тебе на такий-то час та виплатити платню». Я запитав: «А чому це так?». Він знову сказав: «Я не буду тобі усе оповідати, але за два дні мусиш виїхати». Що я і зробив.

Пізніше я довідався, що на мене був поданий донос, що я втік з Уралу. Цей агроном мене врятував від заслання. (Коли прийшли німці на Україну, я дізnavся, що той старший агроном був уже при німцях директором радгоспу, але особисто не міг йому подякувати, бо це було далеко, щось з 150 км).

Після того радгоспу я уже працював в одній артілі слюсарем, а як одержав вже пашпорт на 1 рік, то перейшов на працю до заводу.

Ось такі були умови життя селянина-колгоспника чи робітника радгоспу при московсько-большевицькому соціалізмі.

Пишу, тай згадав, що це було майже 48 років тому, в 1931 році весною. А сьогодні день святого Андрія Первозванного, це день моєго народження. Мій ангел-хоронитель зберіг мене, щоб на 74 році моєго життя описав я ті жахливі переживання нашого українського народу, особливо селянина-хлібороба.

ВИСИЛКА ЗАМОЖНИХ СЕЛЯН-ХЛІБОРОБІВ

Я уже писав, як розкуркулювали (виганяли з хати), деяких судили судом чи трійкою ГПУ. Небагатьом вдалося врятуватися від того засуду або від висилання з родинами до Архангельська взимку 1929-30 рр. Багато таких господарів, повлаштовувалися на роботу, переважно на тяжку роботу, де вільні робітники не хотіли працювати. Там став робити той селянин, бо потрібно було чимось родину утримувати. Такі великі родини не могли десь мати собі квартиру, бо власники квартир в містах неохоче пускали, знаючи, що вони вважаються владою за ворогів народу. А подруге, перешкоджало те, що велика сім'я, діти... Але селянин-

трудівник і тут знайшов, як уберегти свою родину від холоду та дощів. Для робітників і службовців будувалися чотириповерхові будинки на 50-100 родин з двома або трьома кімнатами та кухнею на сім'ю. А поруч, десь під горою, де була площа, непридатна для будівлі великих споруд, там знаходив той селянин-хлібороб, що колись те місто забезпечував хлібом, молоком, м'ясом і всякою городиною, місце для будови для себе та своєї родини землянки. Це була викопана яма, і зроблений дах, теж в більшості накритий землею. Ось там в одній кімнаті той хлібороб поселявся зі своєю родиною. (Людина повернулась до первісного способу життя, на тисячу і більше років назад, і це уже при соціалізмі). Такі поселення можна було бачити по усьому Донбасі: в Слов'янську, Краматорську, Костянтинівці, в Дніпропетровському та в інших містах. Ці поселення мали назву «Сталінські», а ще і Ховрашками їх називали (це така звірина, що рила купи землі, де ховала собі зерно на зиму).

І ось той селянин там собі тихенько жив, ходив до праці, до влади не мішався, примирився з тяжкими умовами первісної людини, що колись теж жила в землянках.

Я вже згадував, що частина селян була вислана в Архангельськ. Це було наприкінці 1929 р. і на початку 1930 р. Сюди потрапили в першу чергу розкуркулені найбагатіші хуторяни й ті, що не встигли втікати на той рятунковий Донбас. Їх забрали з родинами, а хто був уже засуджений та мав родину, то забирали й старих батьків і малих дітей та вивозили в той Архангельськ.

Ось що розповідали мої знайомі, котрі залишились живими і спромоглися звідтіля втекти. Їх привезли потягом, усіх з вагонів вивантажили: дітей малих та неспроможних старих (за речі нема що говорити), інструмент для рубання лісу і будови бараків та якісь харчі. Переклали усе те на сані, запряжені кіньми, і так рушили в тайгу. Чоловіки, жінки та підлітки йшли пішки декілька кілометрів. Їх супроводжувала охорона ГПУ з собаками. І ось на одній галівині людей

залишили. І тут знову пригадалося життя первісної людини. З того снігу поробили собі халупи і заховали дітей та старих лише від вітру. Всі чоловіки і жінки приступили до будови бараків з дерева. Поки ті бараки побудували, то багато дітей та старших людей повмидало. Були й такі, що вся родина там згинула.

Ось такі, дорогий читачу, мали вони переживання. Це тільки маленька частинка описана і то правдиво.

Як уже відомо стало з попередніх розділів, большевицька влада усікими засобами робила суди, висилала і тим поповнювала робітниками міста, що туди ніхто не хотів їхати на роботу, навіть за добру платню. Влада за усяку дрібницю судила селянина-хуторянина і висилала, так там вони й гинули, як ті мухи восени. Як видно, плян лісозаготовки не виконувався, і для цього потрібна була даремна робоча сила. Московський комуністичний уряд наказував низам позбирати тих усіх хліборобів, що були розкуркулені та відправити на лісозаготовки, на Урал. Це було весною 1931 року.

І місцева влада, сіль управа під проводом районного ГПУ, організувала активістів з комсомолу і комуністів зібрати нас. Пішли тільки уже не в господарства наші, а в Донбас ловити нас та до тюрем заганяти, щоб на Урал відправити. Той актив мав адреси деяких, знов де такі люди жили, де робили. А з тих землянок людей забирали, як яструб курчат. В той час я працював на заводі у Краматорську звичайним робітником. Я уже знов, що нас забирають, бо мого дядька 19 травня забрали з роботи. Двадцять першого травня я мав день відпочинку і поїхав потягом на ст. Слов'янськ в чоботарню, щоб чоботи полагодити. Коли я вийшов з вагону, до мене підійшли два комсомольці, мої знайомі з дому, і кажуть: «Андрію, ти теж є у списку, тікай десь на якийсь час». Тільки но я відійшов від них, а тут назустріч теж знайомий Ганчишин, що вже працював у ГПУ. Він сказав мені: «Ти арештований». Я кинувся було тікати, але він попередив, що буде стріляти, та й мав уже нагана в руці.

Таким чином нас там зібрали щось біля 50 осіб, а на другий день під посиленою охороною нас привезли у свій Близнюківський район. За короткий час нас стало у коморі (де раніше хліб-зерно зберігали) 875 осіб. Там були і старі діди, і жінки, і підлітки. Охороняла нас районова міліція і допомагали їм комсомольці з місцевого активу, бо вони були в цивільному вбранні.

Начальником ГПУ (НКВД) був Кравченко, а його помічником Ганчишин (наш робітник з млина). Влада нас тільки пильнуvala та двічі на день випускала по 10-15 хвилин на прогулянку та за своїми потребами. В тих коморах всі лежали чи сиділи лише на підлозі та спали так, як хто ліг і в чому його сюди супроводили. Але гірше було з їжею. Місцева влада нічого не хотіла нам давати крім води, і то треба було просити, щоб дозволили принести води з криниці. (Дивлячись, який був черговий з міліції. Були такі, що співчuvали, а другі не пускали нас. Про це розповім далі). Дякувати місцевому населенню, бо дехто з нас мав ще родичів, що були в колгоспі та дізналися і принесли дешо поїсти. Моя дружина не зразу дізналася про мій арешт і приїхала за 80 км. та привезла мені харчі аж за тиждень. Але в нужді та в горі ми один одному допомагали в тих коморах, ділилися тим святим хлібом. Були такі, що не мали родичів, або про них ще не знали, то ті, що мали, ділилися своїм хлібом, і мене тиждень утримували. У цих винбарах були дахи, криті залізом, а стелі не було. Уявіть собі червень місяць. Сонце пече, залізо розжарене, а нас там сидить людина на людині, так тісно, що й пройти не можна, та й до цього ще й води недосить.

Ось так знущалися над тим великом тружеником-хліборобом, що був ні в чому не винний, ті, що обіцяли людям щасливе життя без пана-хана. А сталося те, що настав ще більший тиран за того Чінгіз-хана. Для того, щоб кожного обвинуватити, завести на кожного справу, районне НКВД працювало з самого ранку до пізньої ночі. Все питали та перепитували та списували ті папери. Питали, що мав за царя, де служив, в якій армії,

чи був в бандах Махна, чи служив в українській армії Петлюри, гетьмана Скоропадського. Чи хтось з родичів є закордоном і так далі. Мене тричі за 5 тижнів питав увесь час Ганчишин, майже мій одноліток, бо разом парубкували. Я розповів, що до 1917 роу мій дід з батьком мали 250 гектарів землі, а після революції мали наділену землю, коней мали 2-4. А цей працівник районового НКВД записав в моїх паперах, що мій батько мав за царя 1,250 гектарів, після революції займався торгівлею та мав 12-14 коней, займався вивозом хліба, тримав найману робочу силу. Своє помешкання і склеп віддав на утримання православної церкви. Сам Андрій Роспутько виступав в 1928 році проти самообкладання. А в 1929 році був засуджений на 6 місяців за невиконання додаткового зернового податку і був позбавлений права голосу як син заможнього батька.

Ось так ті органи записували зізнання у протоколі. Спершу писали все, що я показував. Я підписувався, а потім легко підставляли спереду по одній одиниці, і стало не 250 гектарів, а 1,250, не 2-4 коней, а 12-14. Так було і з іншими бідними людьми, що не відгукнулись на клич влади, і їх місцева рада назвала ворогами народу.

Так нас тероризуали в тих жарких винбарах.

Були в нас випадки, особисто зі мною, Лукою Бобром і Федором Сідельником (ми однолітки). Ми просили води, бо жара була велика. Відкрили двері, покликали нас до відділу і давай напувати нас, та не водою, а кулаками. Після цього «напування» відправили нас до районної тюрми. Та ще й сказали: «Вам там буде краще, як тут. Не хочете тихо сидіти, то там будете блошиць годувати». І дійсно, так сталося. (Видно, вони побачили, що ті блошиці вже досить вибрали тієї крові, бо там було люду щось коло 250 осіб, і всі були такі виснажені). Коли ми туди зайдемо (нас загнали), то та паразитна мільйонна армія блошиць так і кинулася на нас (так само, як і НКВД). Ми їх там годували щось більше тижня.

Моя дружина привозила мені харчі за 80 км. До того вона була вагітна. Одного дня поверталася вона від мене до своїх знайомих там же в Близнюках, не дійшла до них та під путями залізниці народила дочку. Покищо була вона ще на волі, з двома маленькими дітьми. Але недовго була на тій волі, на другий день той самий актив забрав її з сином і дочкою, привезли у свій район і замкнули на хуторі Саксаганівка, коло Близнюків, в комору.

За чотири дні всіх чоловіків з тих винбарів вигнали і під посиленою охороною повели на станцію Самойлівка за 30 км. від станції Близнюки. Чому? Бо станція Самойлівка була в степу, і там ім легше було нас стерегти. Слідом за чоловіками, а їх було 872 особи, найкращі хлібороби, на возах привезли малих дітей та немічних старих людей та деякі убогі речі, а жінки з старшими дітьми йшли пішки, без води й перепочинку. Як пізніше оповідали люди, актив комсомолу йшов попереду тої колони і прочищав дорогу. Всіх тих, що виходили з своїх хат, заганяли назад та наказували зачиняти вікна й ставні, щоб не побачили, кого ведуть, та не пізнали. От так дійшли до станції Самойлівка та розташувалися уже в пакгавзах (великі склади). Пильнували нас той же актив комсомолу та міліція.

Сьомого липня 1931 року нас трьох: мене, Бобра Луку (котрий зараз є тут, за кордоном) і Сідельника Федора (помер в Бразилії, а родина його в Америці) викликали з пакгавзу та попередили нас, що якщо ми станемо тікати, то міліція має право стріляти в нас. І приставили до нас трьох аж сім міліціонерів та повели пішки до станції, а самі сіли на коней. Ми пізніше дізналися, чому вони нас разом не відправляли. Видно, що боялися, щоб ми бунту там не зробили. Коли ми уже дійшли до станції, то там зустріли свої родини. Я вже зустрів не двох, як залишив їх, а трьох — ще й дочку, що народилася 7 днів тому під путями. Совєтський уряд на 14 році своєї влади навіть мою дочку, що мала всього 7 днів від народження, теж ворогом призвав.

Зустрілися, привіталися, гіркими сльозами обливалися, оцим тільки й горе розважали. А людей дуже багато поприїздило нас в далеку дорогу попрощати — всі знайомі та дальша рідня. Харчів попривозили та поприносили. Та зустрітися, щоб попрощатися, нам не давали. Тільки передачі від них відібрали, а прощалися здалеку, помахами рук та сльозами нас прощаючи.

І знову тут пишуть та питаютъ, але вже не районове ГПУ, а спеціальна комісія обласного ГПУ. Головою тієї комісії був жид.

Після перевірки тією обласною комісією всі проходили лікарський огляд. Мій рідний дядько Кузьма Роспутько дійсно був слабий, але не він один, іх було багато старших людей, що скаржилися на стан здоров'я. Лікар оглянув іх і каже: «Так, ви є трохи хворий, але вас везуть в таку місцевість, де сам клімат вас вилікує». Так нікого й не звільнили по хворобі, бо збоку сидів начальник районового ГПУ Михайло Ганчишин.

Прийшла і моя черга перевірки, і попав я до того жида. Питає, чи визнаю я, що мене висилають як куркуля на Урал. Я задав йому питання: чи я є відповідальний за діда і батька моого, що вони мали до революції великий маєток. Але того маєтку не стало, дід помер в 1926 р., а батько - 1927 р. Він відповів, що за це я не повинен відповідати. Але тут записано, що після смерти батька я мав 12-14 коней та займався перевозами, винаймаючи робочу силу. Я запротестував і наполягав на очній ставці з тим Ганчишиним, що так легко все підставив. В протоколі було вписано 2-4 коней, а після моого підпису він дописав спереду одиниці, і стало 12-14. Після того цей жид сказав, що я звільнений від висилки, а за дві-три години отримаю документи і буду вільний. Від цієї радості ми з дружиною віддали своєму дядькові Кузьмі всі харчі, що нам люди дали.

Перший потяг був з 70 вагонами, що в них раніше перевозили різні вантажі та скотину. В них завантажили

по 45 осіб. Після відправки першого транспорту з людьми підігнали ще 10 вагонів і стали так само завантажувати. В той рахунок попали і я з родиною. Я углядів того жида, що був мене звільнив та запитав його, чому так сталося, що мене з родиною також вивозять. Той начальник комісії відповів, що на місцях є влада, вона все робить, а він нічого не може зробити. (Ось так він себе виправдав, а був найбільший начальник по відправці хліборобів на Урал).

А скільки нас вивезли, лише з одного нашого Близнюківського району? Коли завантажили 80 вагонів по 45 осіб — це буде 3,600 осіб. А скільки всього по Україні вивезли лише влітку 1931 року? Та раніше, в 1929 та 1930 роках вивозили в Архангельськ. Це була штучна масова висилка з родинами. А скільки було засуджено теж на ті заслання? Важко сказати, але прийде той час, що історія буде знати.

Разом зі мною були вислані мої родичі: дядько Кузьма Роспутько, двоюрідні дядьки Микола і Павло Масюки, родичі моєї дружини Ольги: рідна тітка Городецька в Архангельськ, 1929 р., два двоюрідні брати, Оришка Хилько — братовá з родиною та дальші родичі, що тяжко навіть їх зараз перелічити. Ще хочу додати, що разом з нами на висилці були й такий господар: батько його був вічний наймит-робітник в економії і йому прийшлося там бути хлопцем-наймитом. Коли совєтська влада наділила його родину землею, йому пощастило скоро розбагатіти, бо вся його родина була доросла.

Пізніше він щось купив собі — чи вітряк, чи молотарку з двигуном. Це вже давало йому прибутки для його господарства. Місцева влада стала вважати його заможнім та оподаткувала зверх належних державних податків. Ті податки він не виконав, і його вигнали з хати та позбавили права голосу. А потім він також потрапив на Урал. Ось так большевицько-комуністична влада нас всіх зробила рівними на тих висилках. Те, що не могли зробити білі царі, зробили

червоні імперіялісти. А демократи у вільному світі ще й досі не розпізнали цих совєтських людожерів 20-го століття.

ЯК НАС ВЕЗЛИ ТА ГОДУВАЛИ

Я уже зазначив, що ми мали ті вагони, що ними перевозять збіжжя та скотину. На піввагону були помости — на одну і другу сторони. На тих помостах і на підлозі ми розмістилися, породинно. На 45 осіб, що були в нашому вагоні, найменшою була моя семиденна дочка, з нами також їхала одна бабуся 70 років.

В тому вагоні було велике відро, що служило нам за туалет. Коли треба було відправляти свої потреби, хтось чимсь мусів заслоняти (це в час соціалістичного гуманізму). Везли експресом, зупинялися лише для заміни паротяга та щоб води для нього набрати. Наші охоронники десь раз на день давали нам трохи глевкого хліба та ще й з остатками та риж, що часто уже припахав, або щось в ньому рухалось. А води давали так: десь у степу потяг зупиняли і посилали дві особи за водою. І так тривало майже вісім діб.

Одного разу потяг раптово зупинився, бо хтось виглянув у вікно, а охоронник вистрілив. Під час раптової зупинки та 70-літня бабуся впала згори та стала непритомна. А лікаря нема, але знайшлася вода, бабусі дали трохи води, і вона ожила.

Ось так нас везли на Урал, гірше, ніж ту скотину. Бо я бачив не раз, як у таких вагонах перевозили худобу: води досить, і сіна не шкодували. Їх краще перевозили, ніж тих обездолених людей.

Тай пригадувалися нам в тих вагонах большевицькі плякати: «Всі тюрми, що царі побудували, будуть зруйновані». Так, ті тюрми вони таки зруйнували, бо вони були побудовані з цегли, а побудували кращі тюрми — з залізобетону, і не в містах, а в далекій тайзі, в Сибіру, на Уралі, Камчатці та Архангельську.

І так на восьмий день наш потяг зупинився в сосновому лісі в Уральських горах на залізничній

станції Кин. Всі вагонні двері повідчиняли. Сонце нас обігріло своїм теплим промінням, а пташки так гарно вітали нас своїм щебетанням, ніби знали наше горе. Тут уже не по-російському, а мішаною мовою місцеве ГПУ стало нас приймати по тих списках, що здому охорона мала, та почали випускати нас з вагонів. Та повели нас не в бараки, а на лісову галевину, під відкритим небом. Дякувати Богові, що ми мали щастя приїхати в літню пору, не так, як наші брати, що приїхали раніше нас, взимку.

І так нас усіх свої кати здали, а нові прийняли, тільки під іншу охорону, але на святій землі. Начальник місцевого ГПУ, рудовусий москаль, зібрав нас усіх докупи і так сказав: «Вас, вредителів-кулаків з України, сюди прислали, щоб ви плян по лісу виконували. За виконання пляну одержите хліба 800 грамів та ще щось дам. Наш товариш Сталін, рідний наш батько. Він там, а я тут, теж ваш батько. Мене звати Іван Іванович Петров. Ми вас усіх порозвозимо по місцях праці, і там будете собі бараки будувати та плян лісозаготовок виконувати, а хто посміє звідсіля тікати, того будемо строго карати».

І почалося наше життя коло станції Кин, на лісовій галевині. Пізніше ми довідалися, що перед нами вже було привезено чотири потяги з людьми, а після нас ще один з Полтави.

Першу ніч спали під відкритим небом, а ночі там холодні. Почали курені з лози будувати та хоч дітей та старих від холоду ховати. Місцева влада дала нам харчів: муки, риби та картоплі, але не було, де їжу готовувати. Та й знову пригадалося життя прервісної людини. Дістали лопати, в землі ями поробили, в них коржів понапікали, а в казанах їжу наварили, ось так і горювали.

А місцеве населення своїми кониками перевозили нас до річки Чусової на плоти та по течії річки відправляли далі в тайгу — на лісозаготовку. Але деяка частина людей залишилась в районному селі Кин. Я з родиною залишився теж, як коваль за фахом.

Нас з тієї галявини щось із місяць перевозили та розселяли в пустих хатах, по кілька родин в кожній. Там не було навіть ліжок, бо не було де їх ставити. Частина чоловіків пішли у ліс за декілька кілометрів будувати хати-бараки для своїх родин, а на вихідний день поверталися. Я і ще один козак з Кубані працювали в кузні, робили сокири та інші приладдя для їхніх господарств. Над нами були господарі — ГПУ. Платню добре рахували, щомісяця записували в книжку. А харчі давали з крамниці згідно з нормою: хліб, крупа та інше. Пайок такий, що ситий не будеш, а умерти неспроможний. Як рахували тобі платню, так рахували і те, що ти взяв. Грошей коли щось і належало, але їх не було, то ніхто і не одержував.

А як ставилося до нас місцеве населення? Більшість населення ставилось дуже прихильно, деякі жінки частенько давали молока для нашої малої дитини.

Жінки, котрі мали малих дітей, були звільнені від праці. Але вони знаходили в місцевого населення якусь працю за малу плату. Моя дружина носила воду з балки, з джерел, бо криниць там не було, і за це мала винагороду: лушпайки з картоплі або молоко. В тому селі, на наше диво, була ще православна церква, там відправлялася Служба Божа. Ми там охрестили свою дочку. Багато з наших людей відвідували Службу Божу.

Одяг був дуже дорогий, та й мало його було, а шкіряного взуття майже не було, і то не тільки для нас, але й для активу. А наше взуття — це лапті, плетені з кори дерева (шкода, що не було в нас фотоапаратів, то ми не маємо згадки, як ходили узуті в тих лаптях. Але ці лапті були порятунком для нас на праці в лісі взимку). Деяким була допомога з дому від родичів чи знайомих. Мені з родиною помагали посилками і грішми мій старший брат Павло, батьки дружини Петро і Анна Хилько та її сестра з чоловіком Фрося і Іван Коршенко. Переважно висилали мило для прання, а за нього можна було все мати з харчів у місцевого населення, бо там був великий брак мила.

Я згадав про своїх родичів, що помагали. Мої дві менші сестри розбіглися, як ті миші від червоного кота, а одна сестра була замужем за службовцем Андрієм Неверовим, його не чіпали. Старший брат Павло не жив разом зі мною, а ще з 1919 року працював на Донбасі. Батьки моєї дружини були розкуркулені, але працювали разом з іх синами в Костянтинівці на монтажі, де начальником був жid Вайзблат. Напевно, він був партійний, і його призначили на роботу на Урал в Магнітогорськ. Він врятував батьків з синами, але мова про це буде в іншому місці.

А ось як нас охороняло ГПУ: щотижня начальник вечорами приходив на квартири, де ми мешкали, щоб усіх нас бачити. Там нас називали спецпереселенці. (Це спеціальні переселенці. Хитра така влада — м'якше ім'я нам дала. Ще одна заувага: нас там не мали права називати куркулями і громадянами — тільки спецпереселенцями).

Наші люди там не дрімали. Охорона була слабенька, не така пильна, як була вдома. Деякі одинокі та моторні, що мали при собі гроши, то зразу подалися з заслання. Заборонена зона була до 200 км., лише там було вільно купити квитка на потяг. Найлегше було втікати жінкам з дітьми, тим, що приїхали в першу чергу. Актив майже не звертав на них уваги. А в кого не було грошей та була велика родина, той сидів і не рухався.

Одна молодиця, моя землячка Дора Бобро працювала вбиральницею в команданта ГПУ і мала можливість взяти декілька бланків з печаткою, а чоловік її записав туди, що ця родина була неправильно вислана і повертається додому. Та особа мала безкоштовного квитка на потяг, і декілька родин так втікли. А коли це виявилося, їх вже й близько там не було.

Були й такі, що йшли пішки тайгою. Але проходила мала частина, інших або виловили, або звірі лісові понищили.

Всього в наш Киновський район Свердловської області було завезено шість потягів з переселенцями. А перший наш потяг з Близнюків потрапив далі, у Надеждинський район цієї ж області. Вони мали набагато гірші умови, ніж ми. Їх везли 60 км. від залізниці по болоту, влітку не на возі, а на санях, бо по тому болоті була прокладена дорога з круглих колод і вода виходила наверх. Малі діти та старі люди сиділи на тих санях. Так їх перевозили. Це мені розповідав мій двоюрідний брат Олексій Роспутько. Він звідтіля зразу ж втік, а батько його там і помер. Ми хоч жили в селі, та близько інші села були, а там і близько не було людей, лише виселенці, котрі побудували бараки і там жили.

Пізніше оповідали люди, що зуміли звідтіля вирватися після 1937 року, про так званий період троцькізму. Багато народу було заарештовано, як причетні до тієї організації троцькістів, дуже багато їх було знищено. Бо на допитах їх так тортурували, що кожен мусів признатися, що приймав участь в троцькістських організаціях, а він і сном і духом там не був. Але підписався, щоб скоріше припинити собі ті муки.

Ось так винищували наш український народ. Там, на засланні, в 1931 році були лише люди з України та з Дону і Кубані. А москаля із свічкою вдень не можна було знайти, хіба один або два на показ. А за жидів буде написано в другому місці.

Як біле дворянство заселяло той Урал і Сибір, так само і червоне дворянство це робило, бо уже мали попередню науку.

СТАВЛЕННЯ СОВЄТІВ ДО ЖИДІВ

Як відомо, жиди за царату не мали права жити в колишньому Московському князівстві. В таких містах, як Москва, Петербург та ін. жиди мали право перебувати не більше 24 годин, та їх то повинні були реєструватися в поліції. Проживали вони здебільшого

на землях України, що в ті часи частинно перебувала під Польщею, Австрією та Росією. Сільським господарством жиди майже не займались, а переважно торгівлею, і то чималою. Мали невеличкі підприємства, різні майстерні, орендували млини. Інші займалися ремеслом, були шевцями, чоботарями, а невелика частина іх таки була в наймах, але переважно в своїх жидів. Я не буду згадувати про ХІІ, ХІІІ і ХІV століття, не буду повторювати, що саме тоді жиди мали і чим користувались. Але дещо хочу тут згадати те, що я сам бачив.

Як відомо, коли большевики прийшли до влади, вони всіх великих власників зліквідували і відібрали їхні маєтки. Одних розстріляли, другі зуміли десь заховатись, а інші встигли втікати закордон. Ця доля не минула і частини жидів. В 1924 році советський уряд проголосив «Нову Економічну Політику» (про що я вже писав). Цей новий закон повернув багато власників із закордону, багато підприємців включилися в економіку з своїми грішми, що ще мали. А коли уряд почав підходити до ліквідації цієї нової політики та обкладати непосильними податками, то одні самі зліквідувалися, других уряд зліквідував та ще й за невиконання податків засудив. Я знав таких багато в Близнюках і в Лозовій.

Потім уряд почав створювати колгоспи. В Лозівському районі (це від мене 25 км.) в одному маєтку була комуна, уряд вирішив зробити з неї колгосп, в якому працювали б жиди і назвав його ім. Кагановича. Нема де дітися, ті жиди таки пішли в колгосп. Але вони ніколи не були хліборобами і не мали звички до цієї праці. Тому уряд ім дозволив наймати додаткову робітницю силу. Ось в тому колгоспі ім. Кагановича знайшли притулок і працю багато бувших господарів, що іх влада вигнала з господарства. Недовго ті жиди були в тому колгоспі, а поступово знаходили собі іншу працю, бо один одному помогали. Багато нашого народу повисилали в Архангельськ та на Урал, не минула та доля і жидів. Але ім дали місце в Криму, де

вони утворили свої колгоспи та таки працювали в них. Питання: чому це так? А тому, що жиди, коли утратили свою державу та розійшлися по білому світі, то за 2,000 років блукання по світі свого національного почуття не втратили, а вважали себе жидами і знали, що вони повинні один одному помагати. Так вони робили це і при большевиках.

Одного разу я зустрів знайомого жида, що його батько був колись торгівцем. Я його запитав: «Скажи, Мосько, як це так трапилось, що нас повивозили на Урал, а вас у Крим?». Він сказав таке: «Твій батько мав багато землі, наймав батраків, використовував їх. А мій батько цього не мав, а тільки і знав: одне купив, друге продав, а людей не експлюатував».

Лише коротенько нагадаю, як жиди помагали закріпити совєтську владу. Найближчий помічник Леніна був Зінов'єв. У Сталіна друга жінка була жидівка, а брати її Кагановичі були за Сталіна наркомами та членами політбюро. А коли поглянути на органи безпеки (ЧК, ГПУ, НКВД і останнє КГБ), то там працювало багато жидів. Ніде вони не були керівниками установ, ні головами обласного чи районового комітетів партії, але інструкторами, уповноваженими, особливо в різних комісіях та в торговельних установах. Я вже згадував, що коли нас вивозили на Урал, то з області був присланий жид, який все це проводив.

Як відомо, росіяни не мали ніякого довір'я до жидів, і в них був такий клич: «Бий жидів, спасай Росію!» Цей клич виконували і на Україні бувші царські генерали Денікін та Врангель. Вони зробили багато погромів. У нас в Близнюках була родина жидів. Батько займався чоботарством. Син його пішов у Червону Армію. Коли війська Денікіна зайняли нашу місцевість, то вони знищили усю ту родину, порубали шаблями в хаті батьків та малих дітей. А як розповідали люди, то таке знищення було по всіх місцевостях, де проходили білі армії, і то були безвинні жертви. Так само поводили себе німецькі війська на Україні, але то було уже

винищення з наказу Гітлера, що погубив іх спершу в себе, а потім став винищувати і на наших землях. Жертвами впали зовсім беззахисні люди, котрі не були спроможні виїхати в тил на Урал чи в Середню Азію, а інші навіть відмовлялися, бо не могли повірити, що німці такі звірі, і залишалися на ласку Божу.

Була така наглядна історія. Коли німці прийшли до нас в 1941 році, вони зупинилися на зиму в місті Слов'янську. А в 1942 році оголосили, щоб всі жиди з родинами з'явилися у фельджандармерію для реєстрації. Коли ті з'явилися, то зразу же були замкнені. А тих, що не пішли, стали забирати з домів. Були й мішані подружжя. Вони були теж забрані разом із дітьми до тої жандармерії. Як скінчили всіх забирати, то критими автами повивозили всіх за місто та розстрілювали. Покидали всіх в окопи, позасипали мерзлою землею — і мертвих, і ще живих, які вже потім там доходили. Такого звірства, що поробив Гітлер, а Сталін відстав недалеко, ще світ не знав.

Коли большевицька влада закріпилася, а наша Українська Національна Армія під проводом отамана Симона Петлюри змушена була залишити Україну, відступити закордон, то московсько-большевицько-жидівські керівники всі ті погроми, що їх чинили Денікін та Врангель, звалили на українську армію, мовляв, це все вони робили за наказом Петлюри. Московсько-большевицьким урядом був посланий жид Шварцбарт, який виконав наказ Москви та застрелив С.Петлюру в Парижі 25 травня 1926 року. На суді він мотивував це вбивство тим, що за наказом Петлюри на Україні військо робило погроми та вбивало багато жидів. Так же само Москва із своїм большевицьким урядом приписує ті погроми, що їх насправді робили німці, українцям, що не схотіли повернутися до Советського Союзу і живуть тепер у вільному світі. Вони скрізь брешуть, що ті українці помагали німцям винищувати жидів. А чому це так? Чому ті большевики та жиди не ганяються за німцями, що служили в частинах СС, за тими поляками, румунами та

угорцями? Вони вільно живуть в Америці, Канаді. Їх ніхто не переслідує, бо вони мають свої держави. А ми їх не маємо, і через те переносимо ці наклепи. Та зараз жиди у СРСР також попали в неласку.

Поки Сталін був при владі, ім була дорога відкрита скрізь. Але коли той помер, при владі став кат українців Микита Хрущов, що багато лиха зробив Україні за час свого царювання. Сталіна викинув з мавзолею, де той лежав поруч з Леніним, та багатьох відсунув від влади. Пізніше жиди стали тікати з СРСР, хто в Ізраїль, а хто в Америку. Із сорому Брежнєв іх затримує у себе і переконує, щоб залишалися.

І ось вони нас і тут в спокої не залишають, а знаходять всяких лже-свідків та посилають в Америку та Канаду та все щось вишукують. Наприклад, у Філадельфії підпали під це дві українські родини. Ті агенти знаходять старших людей жидівського походження і ними тероризують ці родини. Вони навіть не дають нормально працювати еміграційному відділові, повіривши комуністичним пропагандистам.

Існують люди такої натури, що своїми очима бачать, де є сіль, а де є цукор. Але вони не хочуть своїм очам вірити, а повинні самі переконатися, попробувати все своїм язиком. Так із комунізмом. Нам вірити жиди не хочуть, тим, що добре попробували, не лише язиком, а й своїм життям. То прийде час, і вони ще переконаються, та буде вже запізно.

Колишній божок комуністів Микита Хрущов казав: «Ми з капіталістами воювати не будемо. Але ми їх переможемо без війни своїми агентами і пропагандою та без війни прийдемо до влади». Ось тому вони і використовують такий хиткий елемент, як усяких авантурників для пропаганди за кордонам. Дуже прикро, що американські та інші західні жиди своїм жидам, котрим вдалося дістатися у вільний світ, не хочуть вірити.

БОЛЬШЕВИЦЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО ТА П'ЯТИ-РІЧНІ ПЛЯНИ

Я на початку писав, що письменність в царській Росії була дуже низька. А на терені України в процентному відношенні письменність була більша, ніж у центральній Росії та серед інших національностей, але також була досить низька. Здебільшого це були початкові 3-4-класні школи та школи при Православній Церкві. Так званих земських шкіл було мало.

І ось тут большевицька влада захотіла проявити себе дуже гуманною, що вона так добре дбає про 100% письменність свого населення. А що другі держави все те давно вже у себе мають, про те вони не згадують.

Наприкінці 1928 року большевицьким урядом була видана така постанова, що селяни та інші приватні підприємства повинні себе добровільно-примусово обкладати самооподаткуванням. (Як хитро придумано, ніби сам себе обкладаєш). Для цієї справи, як і належало, скликали загальні збори селян. На тих зборах пропагандисти (без усякого сумніву — комуністи) зачитали листа партії і уряду, що ніби селяни-хлібороби вітають цю постанову про самообкладання для побудови шкіл та інших культурних установ. А розмір цього самообкладання був не менше, як 50% свого основного податку. Ось на таких зборах пропагандисти пропонують оподаткувати себе не на 50%, а на 100%, а заможнє населення — більше, ніж на 100% свого податку.

На таких зборах і я був присутній. Пропагандист пропонує прийняти постанову не 50%, а 100% свого податку. Та на цих знайшлися відважні, що стали суперечити проти 100%. Це були старші люди: Андрій Волик, Андрій Ющенко та інші. Серед них я був самий молодший. Ми годину не давали голосувати за 100%. Але нарешті один мій добрий приятель, що працював тоді в міліції, підійшов до мене і тихенько сказав: «Голосуйте за 100%, а то вас всіх чекає тюрма». Ми

здалися і проголосували за 100% самообкладання. Але цей спротив нашого коштував, бо селян Волика і Ющенко обклали майже на 200%, а мені, як молодшому, дали 150%. Оце таке було у большевиків слово і свобода. Виходило так, якщо ти не згоден з ними, то платиш більше податків, а інші мали ще 10 років тюрми або розстріл.

Мені вони все те не забули, бо як в 1931 році мене висилали на Урал, то в моїх паперах було записано, що я в 1928 році виступав проти самообкладання. (Добра в них пам'ять, але на погане).

Треба сказати, що в нашім районі таки багато побудовано трьохрічних та семирічних шкіл, малих сільських клубів і навіть районний будинок культури.

А на початку 1930 року, згідно з п'ятирічним пляном, держава почала будувати великі фабрики, заводи, електростанції та інші підприємства та залізничні шляхи в різних містах, особливо на Україні. Бо на Україні є залізна руда, вугілля, марганець. Це мені добре відомо, бо в той час були побудовані металургійні комбінати в Краматорську, Луганську, Харкові, Костянтинівці, Слов'янську. Ці заводи-комбінати були розраховані на завантаження робочою силою від 15,000 до 30,000 чоловік. Мені також довелося працювати на будові цих заводів слюсарем електромонтажу. Тоді комуністичний уряд видав відозву до всіх робітників, щоб вони добровільно без платні працювали у свій вихідний день. Це так звані суботники. Кожний повинен був відробити чи то на своєму підприємстві за фахом, чи на інших будовах. Це вже залежало від начальства, де вони вважали за потрібне.

Ось уявіть собі: в Советському Союзі є декілька мільйонів робітників. Коли кожний з них відробить задурно 8-годинний робочий день, то скільки держава матиме від цього даремних грошей. А такі суботники проголошували часто, і на них мусіли приходити, бо як не прийдеш, повинен вказати поважну причину. Ті, що не мали доказів поважної причини, вважалися

підозрілими особами, і після цього могли бути погані наслідки. (Це так в соціалістичній державі).

Ще був другий зиск комуністами з того робітника, службовця, колгоспника. Це була державна позика, тобто робітник позичав свої зароблені гроші державі. (А в демократичних державах було все навпаки — держава позичала гроші робітникам).

Рахувалося так: перший займом, другий, і так далі. (А скільки всього тих займів — не знаю). Згідно з указом комуністичного уряду, кожного року випускається державний займ терміном на 10 років. Кожний робітник, службовець чи колгоспник повинен «добровільно» підписатися на свій двотижневий заробіток. Випуск зайому був на стільки то мільйонів карбованців. За ті гроші держава сплачує якийсь процент (але не робітникові). Цей відсоток призначений на тираж (виграш). І коли номер твоєї облігації зайому співпаде з номером в тиражі, ти маєш право ті гроші отримати, витратити, як хочеш. Але тут же знаходяться агіатори, які тебе агітують, щоб ти ті гроші або знову позичив, або подарував. Так само провадиться та позика і на наступні роки, при таких самих умовах.

В постанові уряду записано, що після закінчення терміну зайому — 10 років, кожний може отримати свої гроші назад. Всі ті постанови вітали на загальних зборах місцеві партійні та профспілкові комітети. І тут же зразу виносили свої пропозиції, що всі робітники чи службовці, вітаючи цю постанову уряду, зобов'язуються підписатися не на двотижневий заробіток, а на місячний, або й більше з виплатою в десять місяців. (Спробуй відмовитися від цього). А як підійде строк того зайому через десять років, то знайдуться такі робітники (як «сормовські робочі»), які на своїх зборах виносять постанову, що вони не хочуть повернення своїх грошей, що їх колись вони позичили державі, та просять уряд прийняти від них цей дар на розбудову совєтської соціалістичної держави. Одночасно звертаються вони до робітників, службовців і колгоспників всієї країни про підтримання іхньої

ініціативи, та наслідування їх прикладу.

Після таких постанов уряд висловлює подяку за ті гроши та рахує їх уже власністю держави.

Ось так кожного року позичали державі гроши, але ніколи їх нам не повертали.

Один циган так сказав на зборах, коли провадили підпис на той зайом: «Що це за влада така стала, що в цигана просить, щоб я їй позичив грошей, коли цей циган ніколи їх не мав, завжди просив у людей. Тай зараз, хоч і працюю робітником, але мені й самому не вистачає. Держава повинна мені допомагати, а не я державі». Ось так живе робітник при соціалістичному устрої.

Щодо розбудови тих фабрик, заводів та інших підприємств, то дійсно велетенська була праця. Поруч цих заводів будували і нові міста, а старі розширявали. Але усі ті заводи були призначені переважно для військових цілей, тобто для оборони чи для нападу. Менша частина вироблялася для сільського господарства, а ще менша (так звана легка промисловість) — для задоволення потреб населення.

Державні машинобудівельні та металургійні заводи неспроможні були забезпечити промисловість машинами. Держава мусіла закупляти їх закордоном, зокрема в Англії та Німеччині. А були і такі машини, що їх у себе не могли зробити, то їх також купували закордоном та мусіли платити великі гроші. До того ж,sovєтський уряд, крім купівлі дорогих машин, змушений був запрошувати до себе з других держав інженерів, особливо з Німеччини (в наступних розділах буде про це мова).

За перші дві п'ятирічки (1930-1940) побудували дуже багато тих фабрик, заводів, каналів та ін. Крім платного технічного персоналу та робітників там працювали ще сотні тисяч засуджених людей (про це також буде мова пізніше).

Не можна сказати, що совєти-большевики не були озброєні. Я ніколи у війську не був, але бачив, що

виробляли на тих заводах, бо сам на них працював слюсарем-електриком. Але в іншому розділі буде сказано, як воювали з німцем та його союзниками. Яка була оборона своєї совєтсько-большевицької держави та як використовували всю ту зброю.

Це я згадав лише про ті заводи, на яких я сам працював. А скільки ще таких будов по всьому Союзі — на Уралі, в Сибіру та в інших національних «республіках».

МОЯ ВТЕЧА ІЗ ЗАСЛАННЯ

Я вже згадував, що працював на засланні ковалем, та які там були умови нашого життя. Поперше — це було виконання плянів, не тільки річних і місячних, але й щоденних. Бо коли денний плян не виконаєш, то й отримаєш менше хліба. Той денний плян та постійні залякування органами ГПУ змушували людину працювати до упаду. Деякі люди, особливо одинокі та родини, що не мали дітей, змушені були шукати виходу з такого скрутного становища, тікали з того заслання. А заборонна зона була 200 км. Кому вдавалося пройти цю зону пішки, той вже якось втікав. А хто ще знав місцеву мову, той міг легко дістати квитка на потяг, скоріше та легше врятуватися. Але не всім щастя всміхалося, чи то в лісі, чи то на потязі.

Населення ставилося до них добре, допомагало (бо те населення переважно було саме вислане сюди царським урядом, їх батьки чи діди). Але більшовицького активу і там не бракувало. Бо органи ГПУ платили горілкою, цигарками і грішми тим, хто затримував того спецвиселенця. Так деяка чистина тих утікачів знову попадала в лапи ГПУ. А були й такі, що не змогли вийти з тайги та гинули або голодною смертю, або від хижих звірів.

Такі відомості доходили до нас, і кожний з нас мріяв також спробувати свого щастя. Ми там грошової платні на руки не мали, але наші родичі висилали нам посилки, особливо мило для прання, а його легко

можна було продати місцевому населенню. Такі посилки йшли на адреси довірених місцевих жителів. Мені мої родичі висилали гроши, які я зберігав для майбутньої втечі. Цю втечу було запляновано на весну, коли стане тепло, бо з малими дітьми тяжко було виrushati в таку дорогу взимку.

Я вже згадував про ті пляни виконання. Останнього часу той плян був у прориві (це невиконання), бо щодалі людей все меншало: одні втікали, другі були хворі або й вже Богу душу віддали. Нас декілька осіб були зайняті в лісхозі на місцевих роботах. І нас знімають з наших робіт та посилають на працю в ліс на заготівлю деревини. Для мене ця праця видалась тяжкою, не те що в кузні, в сухому та теплому, а в лісі треба лазити по снігу майже по пояс. Я точно не пригадую, працював я там два чи три тижні. У вихідний день ми приїздили в село до своїх родин.

Ми з дружиною вирішили втікати — що Бог даст, те й буде. Коло нас жив один гарний чоловік. Я з ним трохи товарищував, був з ним відвітерий, то й попросив його, щоб він нас рано вранці відвіз на залізничну станцію, це було за 12 км. Він радо погодився, платні ніякої не схотів брати. Але ми залишили йому дещо з нашого бідного одягу. Бо ми могли взяти з собою лише те, що вдягнули та одну невеличку сумку з речами для малих дітей. І цей чоловік сказав: «Андрій і Ольга, хай вам Бог допоможе звідсіля втекти. А я вас відвезу», — і відвіз нас на ту станцію.

Чому я вирішив так скоро втікати? Поперше, я не був певний, чи повернуся в те село та буду ковалювати знову. А могли нас з родинами завезти ще далі в тайгу, за 200-300 км., як робили з другими родинами, а звідтіля вже тяжче тікати. Подруге, я вже добре знав російську мову (ще коли працював на заводі, бо там з нас, українців, сміялися, що ми не знали російської мови і називали хохлами). А на Уралі була трохи різниця з російською мовою, то я її за короткий час засвоїв. І це мені дуже стало в пригоді.

Ми знали, що агенти найчастіше ловили людей, які погано володіли місцевою мовою, вони ім здавались підозрілими. На той час ми вже мали чимало знайомих з місцевого населення, що разом з нами працювали на заготівлях лісу. Один знайомий мене спитав, чи не збираюсь я тікати, він міг би мені купити квитка (бо квитків нам продавали не далі, ніж до 200 км., а щоб мати квитка на дальну відстань, то треба було, щоб його взяв хтось з місцевих людей). Я погодився, дав йому гроші, щоб він взяв квитка до Магніторську (там проживали батьки моєї дружини). Але різні бувають люди. Взяв він гроші, постояв трохи коло каси, а потім відйшов і зник. Трохи пізніше знову до мене підійшов другий знайомий, питає те саме. Я йому сказав, що так, але я вже дав одному Микиті гроші, а його з грошима нема, зник. Той другий знайомий каже: «Давай гроші, я візьму». Знову дав я йому гроші, але ця людина, видно, була таки совісна. Купив ті квитки та побажав нам щасливої дороги. А про того Микиту сказав, що він про нього розкаже усім з його бригади. І ось я мав два квитки: один до місця праці на лісозаготовку та другий до Магніторська, а дружина з дітьми — один квиток до станції, де буде пересадка, а другий до Магніторську. Контроля квитків проводилася, як і завжди службовцем потяга (контролером) і таємним працівником ГПУ, що завжди слідував за ним слідом. Коли він по мові примічав, що людина немісцева, то вимагав показати документи. (А спецвіселенці не мали ніяких документів, лише картки, що засвідчували, що ти є спецвіселенець, та до якого участку належиш). Я, завдячуючи знанню місцевої мови, не викликав у них підозріння. А щодо жінок, то на них мало звертали уваги. Пару слів моя дружина знала, але більшістю вона була зайнята дітьми. Вони сиділи в другім вагоні, щоб наш трьохлітній син мене не бачив, і так робила, щоб діти часто плакали, і контролер менше звертав на неї уваги. Таким чином ми доїхали до станції Каліно. Звідтіля вже разом доїхали до станції Чусовая — це велика вузлова станція. З тієї станції вже

прямо поїхали до Магніторську. Маючи ще трохи грошей, взяв у буфеті гарного вина, шинки та всього іншого, вищого сорту цигарки. Це все для того, щоб у скорому пойзді на нас не впала підозра, що ми якісь бідні втікачі.

Чекаючи потяга на станції, ми сиділи різно, щоб діти мене не бачили та щоб наш син мене не видав своєю мовою.

Коли прийшов потяг, то зовсім неможливо було залізти до вагону, та ще й з дітьми. Тоді я підійшов до залізничного службовця і сказав, що дам йому «на чай». От так ми мали місця для себе, а службовець мав від мене 10 карбованців. Прикрам було те, що люди не могли попасті до вагону, а там було багато вільного місця. Недарма є така поговірка: «Не помажеш, не пойдеш». А в більшовицькому раю це прийнято скрізь.

В цьому пасажирському потязі Москва-Магніторськ переважно їхали дуже великі персони. Я з своєю родиною зайняв одну сторону купе. Син наш Слава вже зінав, що говорити до батьків не можна, бо йому сказали, що як він буде говорити, то тата заарештують знову. А мати займалася з дочкою, що ще не мала й року. Доводилось робити таке: як дитина мовчить, то жінка її щипала, щоб та плакала. Тоді вона була зайнята дитиною і не розмовляла, щоб себе не виявити.

На одній великій станції заходять до вагону два працівники ГПУ і займають другу половину купе. Маю вже сусідів. Коли я увійшов до вагону, то зразу те вино та цигарки поставив на стіл, щоб бачили, що і я є поважна особа. Мої сусіди, видно, були голодні, почали обідати — гарна шинка та горілка. Запрошували й мене випити. Я не відмовився, випив і запропонував своє (бо в мене виявилося кращого гатунку — як цигарки, так і горілка). Таким чином ми їхали разом дві години. Вони питали в мене, де я працюю (я зінав там один завод) та куди іду. Я сказав, що взяв відпустку та іду провідати батьків. Ці працівники ГПУ повірили мені. Вони підпили і почали оповідати, як ті прокляті

«хахли-кулаки» тікають та як вони вже не одного піймали. Напевно, мене спасла горілка, бо я був червоний, як рак, але вони самі таки добре випили, і через те нічого не помітили. Ось таку зустріч прийшлося пережити у потязі. Особливо нервувалась дружина.

НАША ЗУСТРІЧ З БАТЬКАМИ І ПРАЦЯ В МАГНІТОГОРСЬКУ НА УРАЛІ

Коротенько про батьків моєї дружини. Батько її, Петро Хилько, в той час, коли його вигнали з господарства, працював із своїми синами в Костянтинівці, на Донбасі, на монтажі одного заводу. Начальником того монтажу був жид, партійний. В 1931 році, забирали нас, як куркулів. На тім заводі монтаж скінчився, і тому жидові, Вайзблатові, дали нове призначення, теж монтаж, на Урал, в Магнітогорськ.

Він запропонував батькові дружини і її братам теж поїхати з ним на Урал. Вони вагалися, але той начальник сказав, що хоче їх врятувати від арешту та від вивозу на Урал, бо вони є розкуркулені. Діватися нікуди, батьки моєї дружини з трьома синами та двома дочками поїхали з ним і таким чином врятувалися від заслання.

І я з своєю дружиною, після втечі з заслання весною 1932 року, приїхав до них. Мій тесть познайомив мене з тим начальником, бо він жив в одній квартирі з ним (а його дружина жила в Москві). Я, не маючи ніяких документів, улаштувався на монтажі у того начальника і працював там як слюсар. За чотири місяці монтаж скінчився. Начальник Вайзблат переїхав до міста Челябінськ, а з ним і мій тесть з одним сином і двома дочками. Ми залишилися на місці та влаштувалися на другу роботу механіками на Стройгороді.

В кінці 1932 р. брата жінки, Василя, призывають в дійсну Червону Армію, але тому, що він не мав права голосу, як син розкуркуленого, його переводять у

трудову армію, де він три роки проробив на вугільній шахті. Ось так діти відповідають за те, що їх батьки мали власність. Старший брат дружини виїхав до міста Уфи. Я з родиною залишився сам. До речі, там ніхто не зінав, що вони всі були рідні брати, а моя дружина — їх рідна сестра. Такі вже створилися обставини, що вони не могли виявити себе ріднею. В тому місті Магнітогорську, що находився у підніжжя гори Магнітної, чи Айдарли, був побудований металургійний комбінат. Там були доменні коксові печі та прокатний і механічні цехи. Колись там був степ, а став великий промисловий комбінат.

Треба сказати, що там для робітника, у порівнянні з Донбасом, було непогано. Зарабітки були добрі, можна було щось купити у крамницях. Та й приватний ринок був, на якому продавали все, що хочеш.

На цьому комбінаті працювало по контракту з закордону інженерами, механіками та слюсарями багато німців, які робили поруч зі мною. Там були спеціальні закриті розподільники з продуктами для інженерно-технічного персоналу, де можна було купити на картки значно більше продуктів, ніж у простих крамницях. Були крамниці й для закордонних робітників, де вони могли без карток купити все, що їх душа забажала. Один німець, який працював рядом зі мною, частенько купував для мене деякі продукти, але все це робилося таємно. Ці іноземні робітники мали великі привілеї у всьому.

А на Україні в той час люди мерли з голоду, та ми про це не знали, бо родичі боялись нам про це писати.

Після втечі із заслання, стало нам жити на цьому комбінаті набагато легше, хоч квартиrnі умови були не дуже добрі: одна кімната, в ній же і кухня і спальня. Я покищо почував себе як вільна людина, але завжди оглядався, чи хтось мене не пізнає, та був обережний. Деколи по двоє діб не приходив спати додому, бо того праця вимагала, та той страх, що начальство може тобі навісити ярлика «саботаж», а там, не дай Боже,

дізнаються, що втік із заслання, то тоді будуть далекі табори. Тож і треба було робити.

В той час мій старший брат Павло працював в Краматорську і вів зі мною листування. Ті мої документи, що залишилися вдома на квартирі, він зібрав і пізніше мені вислав. Головний документ — це був про розділ з мацугою після смерти моого батька в 1927 році.

Але лихо не спить, воно за тобою скрізь ходить. Померла наша дочка 6 жовтня 1932 року. Це та, що народилася в Близнюках на траві. Поховали ми її на цвинтарі коло річки Урал без священика, але на покривалі мати нашила хреста. Коло гробу у смутку я, дружина, наш син Слава і дружина брата моєї дружини Анна. Поховали, скропили своїми слезами ту могилку, з лози зробили хреста, і навіки вона там спочила. І не тільки нашу дитину забрав той великий Урал, багато наших українців там поховано. І найбільше поховано не в могилі, а в тайзі, десь під сосною, або розірвано хижими звірами, та тільки частина їх крові повернулася до святої землі. З великим горем продовжував я свою працю, бо праця — то життя людини.

В Магніторську також був табір для спецвиселенців, для яких були збудовані бараки під горою Магнітною. Казали, що там було 80 чи 50 тисяч людей. Ті спецвиселенці працювали на найтяжчих роботах: на земляній, а було й таке, що людей запрягали до воза і ними перевозили із складів будівельний матеріал. Всі ці робітники працювали під охороною ГПУ, їх строєм приводили на роботу і строєм відводили до їх табору. Це були ті, що не мали фаху. А ті, що мали фах, як інженери, техніки, бухгалтери — ті працювали в конторах, але й їх також охорона приводила і забирала.

У нас в конторі нашого цеху також працював один старший чоловік із спецвиселенців простим бухгалтером. Нам невільно було вступати з ним в розмову. Там переважно були росіяни, стара інтелігенція, але були

Ольга Роспутько з сином Славою і донечкою Любою після втечі із заслання 1932 р.

Перед похоронами донечки Люби в Магніторгському (Урал). Народилася в липні 1931 р. в Близнях-Близнюках (Україна), померла 6-го жовтня 1932 р. в м. Магніторгське і там похована. На фото: братова **Анна Хилько**(зліва) та матір **Люби — Ольга**, братік — **Слава** і батько — **Андрій**

люди й інших національностей.

Мій знайомий по праці, він працював бригадиром на будівлі житла, взяв розрахунок і поїхав додому. Та за два чи три тижні я знов зустрів його на старому місці праці. Я запитав його, що сталося, чого він повернувся. Він взяв мене за руку, відвів у затишне місце і взяв від мене слово, що я буду мовчати і нікому не розкажу про те, що він мені скаже. «Коли я приїхав додому, то моя мати і менша сестра були пухлі від голоду. Люди мрут, нема що істи. Щоб рятувати матір і сестру, я поїхав у Харків, накупив деяких харчів, залишив ім усі гроші, а сам повернувся сюди». Оповідав і плакав.

Тоді я дізнався, що на Україні голод. Ось так робилося: в одній місцевості люди з голоду мрут, а в другій місцевості ніхто про це не знає. А хто й знає — мусить мовчати, щоб не попасти на Камчатку.

В 1933 році по усьому СРСР проходила паспортизація. Паспорт громадянина СРСР видавали на 5 років, на 1 рік і на три місяці. І тут знову пропаганда: найкращим робітникам і службовцям паспорти видають на загальних зборах. Решта отримувала у відділах при міліції згідно з його документами. Коли був якийсь сумнів, паспорт видавали на один рік або на три місяці. А в кого не було належних документів (метричний випис або щось інше, що підтверджувало твоє народження), то мусив лише мати посвідку, що він має право голосу. А коли й такого документу не маєш, то бували й такі випадки, коли міліція затримувала, і тоді вже загрожувала й тюрма. Ось так добродійна советська влада видавала паспорти своїм громадянам.

Отримав і я той п'ятирічний паспорт, але не на зборах, а у відділі міліції. Та не довго мав я щастя мати у себе той советський паспорт. Знову біда сталася зі мною. Точно не можу пригадати, чи це було в кінці серпня, чи на початку вересня.

Закінчилася праця в нашему механічному цеху в районі Соцгорода в Магнітогорську. Нас було там

понад 200 осіб різного фаху. Робітничий комітет оголосив, що зараз відбудуться загальні збори у приміщенні ідальні (це часто так траплялося). На цих зборах був несподіваний удар. Голова профспілки проголосив, що збори відкриті, а слово має партійний секретар Балалаєв. Той Балалаєв почав говорити про совєтську пильність, про те, що клясовий ворог совєтської влади не спить, а скрізь пролазить на соціялістичні будови та займається шкідництвом. «Вони маскуються ударниками, виконують свої норми на 150-200 процентів, потихеньку проводять свої замисли перешкодження виконання пляну. Ось і в нашему цеху розкрили ворога Андрія Роспутька, якого ми знаємо вже більше року. Як він не ховався, але його все ж таки виявили. Він є син розкуркуленого, був висланий в 1931 році на Урал, а звідси втік із своєю родиною і зараз працює у нашему цеху». Після цього виступали начальники цехів та інші. Я попробував себе оправдати і сказав, що мій батько помер в 1927 році, і що я не був на засланні (бо мав фальшиві папери, що в той час працював в іншому місці), але все те не прийняли до уваги і запропонували мені зразу ж здати профспілкового квитка і паспорта, що я зразу ж і зробив. Пізніше я уже був доставлений в міський відділ ГПУ. (Перед цим я мав можливість зайти до своєї родини, попрощатися з дружиною і сином та взяти відповідні документи, щоб себе оправдати).

Якої ранги був працівник ГПУ, до якого я попав, я не знаю, бо не розуміюся у військових рангах. Він називався Шаповаленком. Чемно запросив мене сісти, запропонував цигарку і став розпитувати мене, звідкіля я, де працюю і так далі. Де був висланий і як звідтіля втік. Я докладно відповідав та все подавав документи, в яких було позначено, де я робив та що батько помер в 1927 році, на що є документ. Так мене протримали більше двох годин. Потім він мені сказав, що я вільний і можу йти і працювати далі. Я сказав: «Як же я можу працювати, у мене всі документи забрали та назвали мене ворогом. Я вас прошу, напишіть ви до

Близнюківського районного ГПУ, щоб вони перевірили в сільраді мої документи та підтвердили, що я не куркуль». Цей Шаповаленко подивився на мене та каже: «А хібаж в тому районовому ГПУ не така сволоч сидить, як в сільраді?» Я кажу: «А що ж мені тоді робити?». Він мені порадив, щоб я сам туди поїхав та взяв те, що належить, а листування ні до чого доброго не доведе.

Ранком я встав, умився та глянув у люстерько, а тиждень не голився, побачив, що борода моя ще більше посивіла за цей час від переживання. Пішов до контори та став просити, щоб мені дали відпустку, на яку я мав право. Начальник цеха, який учора так ганьбив мене, сьогодні гарно мене привітав і сказав, що зі мною трапилася прикра помилка. Як видно, той Шаповаленко йому вже телефонував. Дуже він мене просив, щоб я залишився, а вони самі будуть писати за мене в мій район. Але я не погодився, бо мав нагоду вирватися як скоріше, бо була ж правда, що я втік з заслання. Нарешті я отримав повний розрахунок і з родиною відіхав, а начальникові цеху дав гарантію, що повернуся. Лишив йому ключі від квартири і з малими коштовними речами та своєю родиною повернувся на Україну, без того паспорту та профспілкового квитка.

Діставши паспорта на три місяці, почав я працювати в радгоспі та в артілі, про що я вже раніше згадував. Хоч і добре нам було в Магнітогорську, але таке вже наше щастя, що не вільно нам було туди повернутися. І так наше життя проходило, що мусіли для рятування себе і родини удаватися і до хитрощів та обману.

А коли б ми сиділи, як то кажуть, зложивши руки, та не шукали виходу для порятунку свого життя, тоді б вільний світ ніколи не дізнався б правди, як багато людей переживали мордування тими большевиками. Світ дізнався лише через нас, живих свідків, що іх мала частина залишилася живими.

ЯК БІЛЬШОВИКИ ЛІКВІДУАЛИ ЦЕРКВУ

Як відомо, князь Володимир спершу був не християнином, а поганином, а потім йому сподобалася християнська віра східного обряду, і він покликав єпископів і священиків із Греції і охрестився сам та охрестив київський народ у Дніпрі та по всій Русі-Україні. В той час була одна Христова Церква, лише ділилась на східний обряд, на чолі з візантійським патріархом, та західний, на чолі з Папою Римським. А після того, як посварилися папа з патріархом в 1054 році, ті церкви почали називатися — східний обряд православним, а західний — католицьким. І так воно йде по цей час. У Києві був митрополит всієї Руси, він підлягав царгородському патріархові. Русь тоді була поділена на малі князівства, а над ними був старший князь київський. Пізніше утворилося Московське князівство, теж православне, воно також підлягало київському митрополитові до 1458 року. А коли Московське князівство стало поширювати свою владу на інші князівства, де вже стояв не князь, а цар, то там був вже свій патріарх. Богдан Хмельницький, звільнивши свій народ від панування католицької Польщі, вирішив об'єднатися з Росією під зверхністю російського царя, бо Росія була також православна, і Хмельницький надіявся, що вона допоможе йому захистити Україну від поляків-католиків та мусулман-турків.

В умові з'єднання було зазначено, що устрій в Україні залишиться незалежним. Але Богдан Хмельницький ще за свого життя пізнав облудність московського царя та намагався справі зарадити, але було вже запізно. Різними хитрощами та підступами цар поневолив Україну і увів панщину, а в 1686 році відкупив у царгородського патріарха зверхність над київською митрополією, і таким чином московська патріархія підкорила українську Церкву та понаставляла своїх руських єпископів та священиків. В цій справі поневолення як українського народу, так і його Церкви,

помогли москалям зрадники-українці.

З поваленням російського самодержця Миколи II на початку 1917 року відродилась Україна в формі Української Народної Республіки, відродилась і українська Церква у формі Української Автокефальної Православної Церкви з своїм першим митрополитом Василем Липківським. Митрополит Василь Липківський залишився на Україні під більшовиками навіть тоді, коли українське військо відступило за кордон. Після закріплення при владі большевицького уряду з 1928 року, як я вже писав, почався наступ на заможних селян-хліборобів, а також на Церкву, церковну ієрархію, священиків. Почали церкви обкладати великими податками, які неможливо було виплатити. Церкви закривали. З них робили клуби або склепи, а духовенство, яке не хотіло зректися свого сану, засуджували до тюрми. Не минуло це і митрополита Липківського та багатьох віруючих мирян.

Поруч з Українською Автокефальною Православною Церквою була ще так звана Синодальна Православна Церква, яка підлягала московському патріярхові та була підтримувана несвідомими українцями-русофілами. У нас в Лозовій стояв великий православний собор, купола якого були розібрані, а собор перетворено на клуб піонерів.

Коли ми опинилися у вільному світі, то дізналися, як наша Українська Православна Церква боролася в огній бурі за свою незалежність з початку 1917 року по цей час та правдиво має заслужену назву Церква-Мучениця.

Хочу підкреслити, що замикали церкви комуністи-атеїсти. А в яких умовах була Православна Церква на Волині, в Поліссі та в інших місцевостях, що були під владою Польщі? Польща не була атеїстичною, а була християнсько-католицькою. Для того, щоб православних українців зробити католиками, в них силою відбирали православні церкви та віддавали католицькій громаді, а деякі церкви палили. Як польський уряд, так і сам Ватикан мовчали. В час війни в 1941 році на тій же

Волині та іншій місцевості, де проживали православні, що опинились під німцями, постало аж три митрополії. Одна — Російська Автокефальна незалежна з 1924 року, друга — Українська Автокефальна Православна Церква під проводом митрополита Полікарпа, і третя — Руська Православна Церква під проводом митрополита-українця Олексія, що підлягав московському патріархові в Москві (а той московський патріарх підлягав політбюро, так, як колись підлягав царю). Таким чином, на Волині були дві православних Церкви — одна митрополія під зверхністю митрополита Полікарпа, українська Церква, а друга митрополія під зверхністю Олексія — промосковського напрямку — за єдину і неділіму Церкву.

А як поставився до Церкви другий окупант України — німець? Українським єпископатом були зроблені заходи, і митрополія Олексія синодально об'єдналася з Українською Автокефальною Православною Церквою, бо там, в синодальній митрополії, були єпископи-українці та більшість мирян також були українцями. Але всьому перешкоджало німецьке командування. Треба було мати дозвіл на висвяту єпископів чи призначення священиків від місцевого німецького командування. Митрополит не мав права відвідувати свою митрополію, всякі зібрання були заборонені. Таким чином, те поєднання було ними перешкоджено. А спочатку німецьке командування казало, що ми маємо право вільно молитися Богові.

Коли переглянеш історію існування Церкви та її страждання, що вона їх перенесла як за руських царів, так і за поляків, то серце болить з жалю. Цар Петро I скасував у себе патріарха і сам став головою Церкви. Це продовжувалося до 1917 року. За часу панування поляків, московських комуністів, а також Гітлера Церкву намагалися поставити на службу не народові, а для свого власного державного використання та підкорення і винищенння народу. Ось тому й боялися і руські царі, і московські комуністи, і німецькі фашисти, щоб не було в українців одної Церкви під єдиним

проводом. Бо тоді та Церква служила б для свого народу, стала б сильна і боронила б своє національне життя. Коли почалась війна між комуністами та німцями з їх союзниками, то комуністи вдалися до хитрощів ще краще, ніж це робили їхні попередники — руські царі. Вони повідкривали у себе церкви (лише православні), що були раніше закриті, ще й поставили патріярха, мовляв, у нас свобода вірування. Насправді, це було тільки замілювання очей тим, хто відвідував СССР. А віруючих там і посьогодні переслідують.

Я одного разу читав у газеті, що московський патріярх Пімен іздив до святої землі в Єрусалим, а з ним було 15 єпископів, кожний єпископ мав секретаря чи диякона та священика, іх було напевно з сотню, то скільки між ними там було і агентів КГБ, бо вони ж один одному не довіряють, один за одним слідкують.

Як колись царські високі церковні достойники служили інтересам Москви, так і тепер московська патріярхія служить комуністичному урядові.

Тому навіть і тепер Москва тримає тільки московську патріярхію, а всі інші жорстоко переслідує.

СОВЕТСЬКА СИСТЕМА ПОКАРАННЯ

За царату на всю волость з кількома селами та хуторами був один-два урядники (поліцаї). А в селах чи хуторах був вибраний старший чоловік, що слідкував за порядком та був підлеглий волосному старості. За дрібні порушення карала сама громада, а за більші крадіжки і т.п. — то вже урядник мав право затримати і передати до суду. На загал, в селах майже не було злочинців, крім подекуди дрібних крадіжок.

А як прийшла совєтська влада, в нашій місцевості з трьох волостей зробили один район, в ньому перед війною було аж 200 міліціонерів та ще з десяток НКВДистів. У 1927-28 рр., я пам'ятаю, Близнюківський районний суд розглядав 20-30 кримінальних і цивільних справ (а чому це я знаю, бо мій знайомий,

однолітка, працював там писарчуком та й розповідав мені). А сталося так тому, що жити стало гірше, стало більше крадіжок, різних сварок та ін. (Більшовикам була потрібна робоча сила, і суд її знаходив). Після ліквідації НЕПу ще більше стали судити: заможніх хліборобів, торговців, священиків та тих, що воювали раніше проти більшовиків. (А була ж проголошена ім амністія). Крім тих судів ще судила трійка ГПУ, і то заочно. Ніхто туди обвинуваченого не викликав: засудили і відправили на Камчатку чи Соловки на 10 років, або давали розстріл. Судили по фабриках і заводах робітників, коли там щось ламалося, навіть зовсім без їхньої вини, давали рік тюрми, а то й більше за нищення державного майна. (А колись у господарів при ушкодженні майна найвища кара була — звільнення з роботи). З великої нужди, в якій перебували робітники та колгоспники, вони змушені бували іноді взяти чи трохи вугілля для дому, чи збирати колоски на полі. Таких адміністрація спершу карала сама, робили зауваження або звільняли з роботи. Та цього покарання виявилось замало. Уряд виніс постанову від 7 серпня 1937 року, що за крадіжку державного майна, як на фабриках і заводах, так і по колгоспах винні караються від одного року тюрми до 10 років далеких тaborів. І ось тут почалась та примусова вербовка на далекі тaborи.

Хочу пригадати про свою меншу сестру Полю. Вона врятувалась від висилки на Урал в 1931 році. Під час штучного голоду в 1932-33 році, не маючи праці і терплячи велику нужду, збирала на залізничних путях вугілля, що падало з вагонів та плятформ, і те вугілля вимінювала на хліб. Міліція спіймала її, засудили як за крадіжку державного майна, на 5 років, і вона відбула те покарання на будівництві Біломорканалу. Відбула вона той термін, повернулася додому, та нас не змогла знайти, і знову її засудили, не знаємо навіть, на скільки років. Ми так і не дізналися про її долю, не знаємо цього і по сей день. (А хіба тільки її, багато впало безневинними жертвами). Чоловік сестри мосі

дружини, Яків Шкромода, та брат дружини, Іван Хилько, загинули без суду в тюрмі, вони були забрані як куркулі та троцькісти. Одні гинули в тюрмах ще під час розгляду справ, інші в дорозі, а найбільше безвинних жертв було в далеких таборах Сибіру, Уралу, Далекого Сходу, Сахаліну і Камчатки.

Тут хочу описати те, що я сам бачив. Після своєї втечі з Уралу я працював уже як вільна людина на Україні, в Донбасі електромонтажником на електростанціях та заводах. В 1938 році мене і ще декілька осіб послали у відрядження на монтаж радіостанції в Далекосхідній край. (Посилали на два-три місяці, а протримали більше року, «добровільно-примусово»). Не доїжджаючи 40 км. до Владивостоку, є станція Надежденськ. Там будувалася радіостанція №421. На тій будові працювали робітники, які були засуджені на термін не більше 5 років. Серед них були робітники, службовці, колгоспники. Я там зустрів земляка-колгоспника. Він оповідав, що спершу їх там було до 5 тисяч. Всі вони мали жалюгідний вид, були дуже погано одягнені, виконували найтяжчу роботу як влітку, так і взимку. Вони робили не тільки ту роботу, що належало робити людям, але й були запряжені у вози замість коней та перевозили всякий матеріал із склепів. Це те, що я сам бачив на протязі року. А наша робота була — монтаж апаратури. Був ще на одній будові радіостанції №423. Це коло нового міста Комсомольськ-на-Амурі. Скільки там було народу на тих будовах, бо будували не лише радіостанцію, а й великий машинобудівний завод. А також будувалася автодорога Хабаровськ-Владивосток довжиною в 700 км. Ті, що були на цій будові, оповідали, що там табір на таборі, а скільки в них було народу, тяжко й сказати, бо та дорога була готова за одне літо. А яка частина залишилася там в живих та повернулася до свого краю і до родини — ще тяжче сказати. А хоч і повернувся котрий, то вже як інвалід. На тих засланнях на Далекому Сході, Камчатці, Сахаліні засуджені не мали належних харчів: м'яса, цибулі, часнику, і поверталися з цингою,

покалічені в ногах і без зубів.

Ось так Советський Союз відбудовував свою індустрію. Одні гроші державі займали, а другі були засуджені за нізащо і даремно працювали. Не гірше, як той цар Петро на українських козацьких кістках побудував місто Петербург (тепер Ленінград).

Є така поговірка, що яблуко недалеко котиться від яблуні. Так само той москаль, чи він є білий, чи червоний, за рахунок других націй свою імперію розширяє. Це я описав про ті тaborи лише те, що сам бачив. І скільки іх було — колись таки історики довідаються, як розпадуться большевицько-московські пута, тоді світ дізнається, де була більша демократія.

Я описав, як відбувалися суди в комуністичній владі, але зовсім не згадав про адвокатів-захисників, які існували як за царату, так і в теперішній час в демократичних державах. Вони мали своїх підзахисних і боронили їх перед судом. Безумовно, ті адвокати обороняли, як могли — маєш більші гроші, то і адвокат тебе оборонятиме краще. В совєтсько-комуністичному уряді є й адвокати, що виступають на судових процесах як оборонці. Після ліквідації НЕПу та заснування колгоспів в селах, коли вже хтось попадав під суд, то захисника йому призначав сам уряд, але насправді адвокат не захищав свого підсудного, а допомагав засуджувати його. В часи великої репресії ні один адвокат не міг взяти під свій захист заможнього селянина, священика, особливо православного, бувшого царського чиновника. А коли хто осмілився, то сам би з ними був засуджений чи то судом, чи то постановою місцевого НКВД. Так само і в сучасному стані ті адвокати мають право виступати лише у вигоді комуністично-московській владі, а не для людей.

ШТУЧНИЙ ГОЛОД НА УКРАЇНІ В РОКАХ 1932- 1933

Про цей штучний голод вже багато написано, як в газетах, так і в книжках. І я оминути не можу, напишу те, що мені відомо. В далекі часи, коли медицина ще була не настільки розвинена, бували різні епідемії, як холера, чума та інші хвороби, які забирали цілі родини, міста, рятунку від них не було. Міг також виникнути голод від усякої стихії: затяжні дощі, коли хліб вимокав чи на полі, чи у скирдах, з'являлася саранча, жуки, миші, що нищили все, що селянин посадив або посіяв. Але це було в окремих місцях. Населення недоідало, але щоб голодною смертю хтось помирав, історія цього не знає, і переказів таких не було. Бо були й такі місцевості, що мали хліб, городину та охоче допомагали потерпілим дістати хліб чи за гроші, чи як милостиню.

Вже за совєтської влади був голод, частково на Україні, а більшість в Московії в роках 1921-1922. Бо в Москві не стало хліба, і москалі почали їхати потягами на Україну, де діставали собі поживу. Тут більшовики використали свою пропаганду, говорячи людям, що той голод організували колишні царські чиновники, щоб люди мерли з голоду, а не вони. Дуже хитро більшовики знаходили причини нестачі харчів: то на чиновників вину складали, то на війну. Може, в тому й була якась частина правди. Але інший голод, штучний, в 1932-33 роках, був зроблений спеціально. Коли в 1929 році уряд остаточно вирішив перевести на колгоспну систему все сільське господарство, то багато людей не хотіли йти в ті колгоспи. А якщо й шли, то робили те не з своєї охоти. Щоб змусити українських селян піти у колгоспи, совєтський уряд вирішив покарати всю Україну голодом і тим самим поставити всю націю на коліна за спротив колективізації. Восени 1932 року, коли закінчився збір врожаю з полів, уряд надав такий плян здачі хліба і всього іншого державі, що для розподілу між колгоспниками майже нічого не залишилося. Початок зими люди переживали з тим, що

біля хати насадили, а навесні 1933 року почали масово вимирати. Деякі намагалися дійти до міста, де голод був менший, за шматком хліба, але міліція їх завертала і не пускала. А кому вдавалося дістатися, то вони, опухлі з голоду, вмирали на вулицях міст.

В селях же, що були далі від міст, люди вмирали цілими родинами. Коли закордоном довідалися про великий голод в Україні, деякі держави пропонували советам допомогу, але уряд Сталіна відмовився, кажучи, що в СССР ніякого голоду немає. (Про цю допомогу ми довідалися тут, закордоном).

Від 6 до 7 мільйонів людей загинуло голодною смертю в Україні в рр. 1932-33.

У той час я був на Уралі, в Магнітогорську, і нічого не зناє про голод на Україні, в Білорусії і на Кубані. Якісь поголоски до нас доходили, але ми боялись про це відкрито говорити, щоб за те не потрапити до тюрми або під розстріл, бо ми були «чуждий елемент», розкуркулені. А що цей великий голод був лише на Україні та в сусідніх місцевостях — свідчить, що він був штучно організований і плянований у Москві проти України з політичних мотивів. Бо врожай у 1932 році був не такий вже поганий, щоб люди голодували на Україні, найбагатшій на хліб землі в Європі.

Був голод, як оповідають, і після Другої світової війни — в 1947 році. Але цей останній голод більшовики відносять за рахунок війни. (Але ж та війна була і в других державах, але там того голоду не було). І знову найбільше терпів народ на Україні. (А чому, читач сам догадається).

Оце, дорогий мій читачу, щоб ви знали, як і що обіцяли комуністи перед приходом до влади і що зробили, та й тепер ще роблять — тоді за Сталіна, потім за Хрущова, а тепер за Брежнєва. Для України вони не є кращі, ніж колись були царі Іван Грозний або Петро I.

Прийде суд, і буде таким кара, коли ми об'єднаємося в одне та побудуємо свою державу — Україну.

ЕСЕРИ І ПІДПІЛЬНИЙ РУХ

Більшовики-комуністи закріпилися при владі в бувшій Росії, пізніше був створений Советський Союз. В перший час вони спілкувалися з партією есерів під проводом Троцького. Але головним вождем в комуністів був Ленін (Ульянов). Я вже говорив, що Троцький був головний командувач Червоної Армії, мав великий дар слова, чим багато допоміг більшовикам прийти до влади. Коли більшовики повністю закріпилися при владі, вчинилися суперечки між комуністами і есерами. В 1924 році есерка Каплан публічно вистрілила в Леніна і тяжко його поранила. Він вже не зміг вилікуватися і вмер, а його провід перебрав Сталін, грузин. Між Сталіним і Троцьким розпочалися суперечки за першість. Сталін зі своїми прихильниками переміг Троцького і видворив його з Советського Союзу за кордон у 1929 році (якщо я не помилляюсь). Після вигнання Троцького з Советського Союзу Сталін послав своїх агентів за кордон, щоб знищити Троцького. В 1940 році в Мехіко його вбивають у нього ж на квартирі. Але не тільки сам Троцький впав жертвою комуністів, після цього ще багато троцькістів загинуло.

В 1928 році була перша підпільна організація, так звана Шахтинська справа (бо ця підпільна організація постала на Донбасі). В цій організації були більшістю бувші дворянини, спеціялісти, що працювали на шахтах. Всі вони були викриті та зліквідовані.

Пізніше утворилася друга група, що називалася Рамзінщина, бо головою її був інженер Рамзін. Як перша, так і друга групи мали завданням повалити більшовиків та установити єдину і неділіму Росію та повернути всім втрачену їхню власність. Як стало відомо в той час з советської преси, всі керівники тих організацій були засуджені до страти-розстрілу. Але Рамзіну і Каменєву розстріл був замінений на 10 років ув'язнення. Це зробили тому, що Рамзін і Каменєв були

великі спеціялісти, і совєтська влада іх потребувала. Вони працювали під наглядом НКВД на заводах. Мені відомо, що інженер Каменєв працював головним інженером на заводі ім. Сталіна в Краматорську, бо я часто бачив, які він проходив по цехах із своїми помічниками під охороною НКВД. Охорона була також і там, де він жив. А коли іх уже використали, то знову судили і таки стратили.

Після вигнання Троцького та ліквідації цих двох підпільних груп знову почалися суперечки в Москві між Сталіним та членами Політбюро: Бухаріним, Риковим, Томським. Вони не погоджувалися зі Сталіним відносно раптового переходу сільського господарства на колективізацію. Сталін був за те, щоб примусити всіх селян-хліборобів, що ще залишилися, перейти в колгоспи. А група Бухаріна хотіла, щоб переход був поступовий і не примусовий, а добровільний. Сталін зі своїми прихильниками знову переборов іх, виарештував та стратив всіх найближчих партійців та багато іх прихильників на низах. А всіх селян, що залишилися, силою заставив записатися в колгоспи. Пишу це на підставі совєтської преси, бо ще в тих роках можна було читати виступи Сталіна про те, що треба йти до соціалізму не насильно, а поступово. А вже після ліквідації групи Бухаріна стали дуже мало подавати в пресі про свої розходження, а коли їй появлялося, то писали тільки, що викрито ворога, що працював агентом для закордону, і його знищили. На Україні постала національна організація СВУ — Спілка Визволення України. Вона була поширена по всій Україні, більшістю серед інтелігенції та студентів. Молодіжна організація називалася СУМ — Спілка Української Молоді. Також туди входили свідомі селяни, особливо з тих, що були раніше в Українській Національній Армії та зуміли заховатися від органів ГПУ чи НКВД. Керівником СВУ був академік С.Єфремов, а керівником СУМу був М.Павлушкив.

На підставі допису п-а Степана Підкови, який описав історію Спілки Визволення України, дізнаємо-

ся, що в 1930 році весною в Харкові був суд над керівниками СВУ і СУМ. Весною того року пройшли великі повстання, зорганізовані на низах членами цієї підпільної групи в таких місцевостях: Соборівка Гайсинського повіту, в селах Крижопіль, Рудниця, Голованівське, Первомайське. Повстання перейшли на Київщину, в Умань, Жашків, Таращу, Корсунь, Богуслав. В Сумській області — в Ахтирському та Тростянецькому районах, на Дніпропетровщині — в Павлограді та в інших місцевостях. Я тут хочу докладніше розказати про Павлоградський район, бо там було велике повстання.

В 1930 році я вже був видворений з свого господарства, як куркуль, та змушений був шукати собі праці. Таким чином я доїхав аж до Кавказу в місто Хасав-Юрт (там уже працював мій сват). Я був впевнений, що отримаю працю через одного чеченця, знайомого моого свата. Але трапилась перешкода, бо в горах виникло повстання чеченців проти більшовиків. На приборкання того повстання було надіслано при повному озброєнні військо Червоної Армії, а вже на другий день з гір вели поранених солдатів. Мій знайомий чеченець, що був службовцем в районі, сказав, що мені краще негайно виїхати звідтіля. Бо коли повстанці зайдуть у місто, то всі білі люди будуть знищені, так як це було в 1919 році. Вони вважали, та й зараз так вважають, що всі, хто є білі, то всі руські, і їм нема ніякого помилування. В правдивості його слів я міг переконатися, бо ще стояли попалені й побиті будинки, в яких колись жили білі люди до 1919 року. Я послухався поради і повернувся на Україну. А те повстання, як оповідали, тягнулося ціле літо. А коли я повернувся у свою місцевість, то там якраз проходили повстання СВУ. Почалося з хутора Осадчого Петропавлівського району, пройшли Близнюківським районом і прямували на Павлоград. Там стояв 88 полк Червоної Армії, а командиром був М'ясоєдов. Командири повстанців СВУ були зв'язані з тим М'ясоєдовим, він їм допоміг озброїтися, і потім вони

мали разом виступати проти більшовиків. Але місцева міліція та НКВД розвідали про це, і коло села Чупахова повстанці були розбиті, багато забрано в полон. Повстанці були майже без зброї. А командир полку М'ясоєдов, дізнавшись, що його негайно мусить заарештувати НКВД, сам застрілився. Його попередив про негайний арешт хтось із службовців НКВД. Треба сказати, що і в органах НКВД працювали підпільно свої, довірені люди. Так воно скрізь робиться. Одні агенти працюють в НКВД на користь підпільної організації, а другі агенти працюють в підпільних організаціях на користь НКВД.

Як пізніше мені оповідали, коло села Чупахова було зліквідовано та забрано коло 1000 повстанців. Над ними був суд, який тривав коло трьох місяців. Одних засудили від 3 до 10 років до далеких таборів, а других — до розстрілу. Це оповідали в таборах ДіПі та тут, за кордоном, люди, що були свідками тих подій, та самі відбули ті табори.

В 1937 році виник рух троцькістів. Це були прихильники Троцького, що мали за мету повалення кліки Сталіна. Ця група також була зліквідована і зазнала великих втрат. І остання підпільна організація ще за моє про проживання в Советському Союзі,— це були виключно військові. Вони займали великі становища. Це були Тухачевський, Блюхер, Якір, Дубовий та інші. Не дивлячись на їх великі заслуги в часі громадянської війни, на їх нагороди та великі воєнні звання, всі вони були розстріляні. В той час Григорій Петровський був заступником голови Верховної Ради, ніби віцепрезидентом, а син його був полковником і командував охороною Кремля. Він теж був замішаний в справі Тухачевського. І ось Петровський мусів підписати указ на страту свого рідного сина. Після того в скорому часі він відійшов від урядування.

Я добре знав у своїй місцевості тих, що брали активну участь в революції 1917 року, були добровільцями у Червоної Армії і пізніше були активними членами партії та активістами по своїх

сестах. А коли побачили, що нема того, за що вони воювали та що самі обіцяли, то старалися поздавати свої партійні квитки та сидіти тихо. Один з них, Марко Мірошниченко, сказав мені в 1933 році, що він тікає на Далекий Схід і там буде сидіти тихо, бо вб'ють його ці бандити Сталіна. А одного Миколаєнка з села Юр'ївка, що не відступив з більшовиками та не схотів приймати участі в підпіллі, коли прийшли німці, більшовики прийшли і вбили.

Ось так розправлялися з тими, що для них завойовували владу.

В ті роки, аж до 1941, комуністам при невдачах було на кого вказувати. Вони скидали вину на ще не зліквідованих бувших дворян, великих власників, що мріяли про єдину неділому Росію. А по Україні — на бувших націоналістів тихомировців, що хотіли віддати Україну капіталістам. Ще й зараз ми бачимо, що десятками і сотнями судять та дають по 15-20 років тюрми за український націоналізм. Ми знаємо їх імена. Це Мороз, Лук'янович, Руденко і багато таких же, що не тільки самі, а й іх батьки народилися при комуністах, самі були членами партії, закінчили вищі наукові установи та стали вимагати гарантованого права людині від совєтської влади. Органи НКВД запроторювали їх в психічні лікарні, засуджували на 15-20 років тяжких таборів, але вони не стали скореними.

Ось так розправляється і розправляється комуністичний уряд з тими, що хотіли покращання життя для людини. Але таки мусить дійти до повного знищення комуністичного строю.

АКТИВІСТИ БОЛЬШЕВИЦЬКОЇ ВЛАДИ

В цьому розділі хочу розказати, хто був найактивнішим при большевицькій владі в час розкуркулення та висилки в 1929-30 і 1931 роках. В тій місцевості, де я жив, були такі активісти: Гашишин, голова сільради, пізніше заступник начальника

районного ГПУ; Кравченко — начальник ГПУ; Іщенко — голова сіль управи та декілька інших. На великий жаль, мушу згадати яничара Сергія Котенка, котрий добровільно пішов у Червону Армію, пізніше працював секретарем сіль управи. Він активно помагав розкуркулювати селян, навіть свого батька та дядьків, все вислужувався, щоб його прийняли у партію. Але в партію його таки не прийняли, бо він був сином куркуля, працював в них, бо яничари скрізь потрібні. Але яка ж доля іх спіткала: начальник ГПУ Кравченко на чомусь спіtkнувся і був засуджений на 10 років до Камчатки; його помічник Гашишин пролежав у ліжку півтора року (тоді казали, що туберкульоза, а може, то був і рак) і поступово загасав, залишивши п'ятеро дітей і дружину. Третім був голова сіль управи Іщенко, малописьменний робітник, член партії, до того він ще любив випити. Коли не стало кого розкуркулювати, його зняли з посади голови сіль управи, виключили з партії за якийсь ухил, і він пішов знову працювати за своїм фахом, вантажником. А коли прийшли німці, він заховався та й сидів тихо. Він тоді вже був хворий на сухоти, скоро й помер. Останнього, Сергія Котенка, інша доля спіткала. Перед війною він працював бухгалтером у районовому банку. Коли восени 1941 року більшовики відступили, а прийшли німці, Сергій Котенко повернувся і знову працював бухгалтером у банку. Коли німці змушені були відступити та прийшли товариші та повілали всі яничари знову. Весною в травні німці знову повернулися, забрали з дому Сергія Котенка та в степу розстріляли, так і скінчилася його праця. Але на цьому не скінчилася зла доля його родини. Мав два сини, котрі були в комсомолі та були в підпіллі. Німці їх піймали та розстріляли, а дочку забрали в Німеччину на роботу. Ось така доля спіткала вислужників комуністів. А скільки іх жінки виливали сліз та просили допомогти. І вони мали ту допомогу, бо ми мали жалість до тих дітей та жінок, бо діти не є винні за вчинки своїх батьків.

Мушу також згадати про більшовиків іншого типу,

як от наприклад, жід Вайзблат, який урятував батьків та братів моєї дружини від висилки на Урал, про що я вже згадував. Після моєї втечі з заслання він також допоміг мені: дав можливість улаштуватися на роботу без документів у нього на монтажі, а це було для нього небезпечно. Ми часто згадуємо його за те добро, що він зробив для нас. Та такі люди при совєтській владі довго прожити не могли, він хотів, щоб для всіх було краще, а загинув від рук своїх же товаришів: його знищили органи ГПУ.

Я раніше розповідав, що був я був затриманий і доставлений ГПУ міста Магнітогорська. І слідчий Шаповаленко мене звільнив і дав можливість мені з родиною виїхати на Україну. Може, той Шаповаленко багатьом зробив зло, але я з родиною йому вдячні. Там теж були свої добри люди, бо це було потрібно для добра нації.

НАПЕРЕДОДНІ ВІЙНИ

Я почну це оповідання питанням: чи совєтсько-большевицький уряд озброювався, та чи був він готовий до війни? Так, озброювався, і був завжди до війни готовий під таким лозунгом: «Хто посміє напасті на миролюбну совєтську державу, той буде розбитий на його власній території».

З нас багато є свідками, як саме воно було і як усе сталося, а пишу я для тих, хто, проживаючи закордоном, був засліплений большевицькими агентами фальшивою брехнею, а також для молодшого покоління і для майбутніх істориків.

Я на початку згадував, що совєтський уряд почав розбудовувати свою індустрію, в першу чергу важку (машинобудівні заводи) та військову промисловість. Я сам працював на заводах з початку 1930 року до початку війни з частковою перервою на заслання та на роботу в радгоспі. Працював на таких заводах: імені Сталіна в Краматорську, керамічно-ізоляційному в

Слов'янську, на Донбасі, в Харкові на тракторному заводі, на реконструкції, на Магнітогорському металургічному комбінаті, на монтажі радіостанції на Далекому Сході. Також тимчасово працював в Челябінську на тракторному заводі, в Горловці на Донбасі, на хемічному комбінаті та в Костянтинівці. Всі ці заводи працювали в першу чергу на військові цілі. Одні заводи виробляли лише різну зброю, літаки, танки, авта і т.д. А другі заводи, машинобудівельні, виробляли станки для обробки різних деталів на військових заводах. До того уряд ще й закупляв різні машини і устаткування за кордоном, як то в Німеччині й Англії. Приходилося монтувати такі токарні станки, що обробляли деталі до 50 метрів довжини та діаметром до півтора метра. Або монтували термоелектричні печі торцові в землі на глибині 75 метрів. І все це йшло на оборону держави. Як і тоді, коли ми ще були вдома та працювали на тих заводах, так і тепер, по розповідях людей, що приїжджають з Советського Союзу відвідати своїх родичів, вся промисловість держави направлена на військові цілі, а для потреби робітника чи селянина робиться дуже мало, ну, а тоді й тим паче не хватало. В той передвоєнний час дуже часто відбувалися збори по цехах та відділах. А мітинги були повсякчасно, чи то заводські, чи навіть для всього міста. На тих мітингах завжди говорилось про пильність, що ворог держави не дрімає, а працює разом з усіма, вміло маскується, і його треба виявляти. Так само на тих мітингах заявлялось, що наша доблесна Червона Армія непереможна, ніколи не допустить ворога на свою територію. А коли ворог посміє напасті, то буде розбитий на його власній території. Що ми настільки сильні, що всякого ворога розіб'ємо під мудрим керівництвом дорогого тов. Сталіна і т.д. А також на свята, як то Жовтневої революції та Першотравневі завжди на парадах показували свою воєнну техніку, усі роди зброї та співали пісні такого типу: «Чужой земли мы не хотим ни пяди, но и своей вершка не отдадим». А чи так воно було, хочу трохи нагадати.

В 1938 році японці перейшлиsovєтський кордон в районі озера Хасан. (Я не військовик, але пишу про те, що я сам бачив, або чув правдиві оповідання людей, що були учасниками цих подій). Як довго японці перебували наsovєтській території коло озера Хасан, сказати не можу, бо вsovєтській пресі дуже мало про це писалося, і цивільне населення мало про все знато. Це озеро було віддалено на 60 км. від радіостанції №421, де я працював. В серпні 1938 рокуsovєтський уряд змушений був вжити авіацію, щоб вибити японців, що укріпилися на горі поруч з озером Хасан. Не пам'ятаю, якого дня, але через нашу радіостанцію цілий день літали літаки по 2-3 разом і скидали бомби на японські укріплення та повертались назад, а другі йшли їм назустріч з бомбами. Коли я вже весною 1939 року повертається з відрядження додому, то мав нагоду розмовляти з одним старшиною Червоної Армії та рядовим солдатом, які були учасниками наступу на тих напасних японців, як вони виражалися. Зразу хотіли вибити японців з їх укріплень живою силою, але з того нічого не вийшло, лише мали великі втрати (це червоні дворяни згадали, як казали білі дворяни: «Ми ворога закидаємо своїми шапками», так іsovєти хотіли витиснути ворога живою силою). Після тих невдалих атак Червоної Армії командування послало літаки, щоб бомбити укріплення японців, а тоді вже їх взяли наступом. Але скільки там наших полягло — тяжко сказати. Ось так оповідали ті, що захищали «родину».

Як усім відомо з преси та радіо, в 1939 році Гітлер та Сталін склали угоду про ненапад та воєнний союз між державами. Ми також знаємо, що перед цим Гітлер і Сталін були закляті вороги, а от тепер стали приятелями, і потекли потягами в Німеччину українська пшеничка, м'ясо, вугілля, руда та інше. В 1939 році, після цієї угоди, Гітлер без попередження напав на Польщу та пройшов її маршем за два тижні. А чому маршем — тому, що Польща була зовсім не підготована до війни. Гітлер напав з одного боку, а Сталін з другого боку пішов на Галичину визволяти

своїх братів-українців від капіталістів, також за два тижні. І ті два великі тиранни знищили за два тижні Польщу, зжерли її, як кіт мишу. На своїх мітингах казали: «Бачите, японці хотіли нашої землі, ми їм дали її — вони полягли трупами. Ви бачите, як ми без усякого спротиву звільнили своїх братів-українців від капіталістичного гніту. І так буде з усіма, хто посміє порушити наш кордон».

Те ще було тільки початком. В 1940 році Советський Союз розпочав війну з сусідньою маленькою державою — Фінляндією, що в той час мала населення щось коло чотирьох мільйонів. А Советський Союз мав більше, як двісті мільйонів. І та війна проводилась взимку на сорокградусних морозах. Ми знали з преси та зі слів советських агітаторів, що наступ ворога успішно відбитий та доблесна Червона Армія пішла у наступ, забрали в полон стільки то солдатів, знищено стільки то літаків та пройшли стільки то кілометрів у тил ворога. І врешті-решт уряд Советського Союзу з населенням більше, як двісті мільйонів, змушений був заключити мирний договір про припинення війни з такою малою державою, як Фінляндія. Бо фіни були національно згуртовані, добре озброїлися та билися за свою країну насмерть, ні один живим в полон не здавався. Це я оповідаю на підставі розповідей одного українця, що брав участь у фінсько-советській війні як танкіст, та ще мені про це розказував один чоловік вже в таборі в Німеччині. Вони казали, що всі ті агітатори говорили неправду, що на тій війні дуже багато полягло наших солдатів, втрачено дуже багато зброї, а фінські солдати геройськи захищали свою батьківщину. І совети були змушені прийняти ганебний для себе мир. Ще й зараз Фінляндія є під постійним наглядом Советського Союзу, але він жінак не може її зкомунізувати, бо той демократичний уряд Фінляндії уміє боронити свої національні справи. А Польща, що мала на той час щось коло тридцяти мільйонів, не змогла дати бодай деякий опір тим двом напасникам. Це вже залежить від єдності, а де єдність — там і сила.

Перш, ніж перейти до оповідання про війну Гітлера зі Сталіним, я розповів, які були в советськуому союзі герої ті пропагандисти, познайомив вас з битвою на Хасані, із «звільненням» своїх братів-українців в Західній Україні та з війною з Фінляндією.

ЧЕРВЕНЬ 1941 РОКУ — ВІЙНА

22 червня 1941 року літній ранок зустрів людей гарною, соняшною погодою. Кожний мав свою справу, кожний спішив по своїм справам. Той до праці, а старенька бабуся — з повним кошиком чи то з городиною, чи то з молоком — на ринок, щоб щось продати та щось інше купити. Лише одні люди висипаються так гарно, і то повсякденно майже до обідньої пори. Це працівники тієї найстрашнішої установи — НКВД, бо їхня праця проходить переважно тоді, коли добрі люди відпочивають від тяжкої праці,— вночі.

А працівники НКВД вночі роблять своє чорне діло, знущаються над своїми жертвами. Отож після такої роботи вони солодко відсипаються ранками.

І ось в цей літній ранок несподівано для всього населення країни, «де так вільно дише чоловік», заговорило радіо: «Увага, увага, говорить Москва! Зараз до вас буде промовляти товариш Молотов». Молотов сказав: «Я повідомляю вас, що гітлерівська фашистська Німеччина з своїми союзниками сьогодні ранком без попередження своїми збройними силами, танками і літаками, порушила наш кордон. Наша доблесна Червона Армія затримала наступ ворога і пішла в наступ на нього.

Я звертаюся до вас, усіх громадян свободолюбної держави, стати як один на захист своєї держави. Ворог буде розбитий на своїй території. Наше діло праве, ворог буде розбитий!»

Ось так ми дізналися про початок Другої світової війни.

В цей час тяжко було вгадати в людини, що вона думає. Але покривдені тихенько говорили, що настав час, коли згине цей антихрист. Та, шановний читачу, ти далі побачиш, як захищала свою країну та «доблесна» Червона Армія, що тисячами зразу почала здаватися в полон, та що гітлеризм був такий же самий, як і сталінізм.

Після того виступу по радіо, на заводі, де я працював, негайно пройшли короткі мітинги по всіх цехах, де осуджувалося напасників, що порушили наше мирне життя. А коли повертаєшся потягом додому на станцію Слов'янськ, агітатори не дали мені піти додому, а спрямували на мітинг на площі станції. Тут знову виступ за виступом з шабельонними промовами та закликами, щоб люди добровільно вступали в армію. Цікаві були два виступи на тому мітингу. Перший виступив пенсіонер, бувший червоний партизан. Сказав так: «Прошу прийняти мене в ряди Червоної Армії і послати на передову бити ворога». А другий, середніх років, сказав так: «Я член партії більшовиків, рахую себе мобілізованим на трудовому фронті, і буду трудитися там до остаточного розгрому ворога». Ось вам і патріотизм, не сказав, щоб його послали на фронт, і таких було багато. Партійці в тилу, як господарі, а беспартійні — на передову лінію, на фронт.

Після виступу по радіо та всіх мітингів, безумовно, НКВД по всьому Советському Союзу звернуло свої вуха й очі на те, що люди говорять, коли сходяться групками, та як вони ставляться до війни. Там, де я мешкав та працював, чомусь почали таємно зникати люди. Чому таємно? Тому що вночі «чорний ворон» (міліційне авто) забирав людей, і родина вже не могла дізнатися, що з ними сталося. Деяких визволив прихід німців, а деякі безслідно щезли. Це лише в нашій місцевості.

Советських газет не вистачало усім, бо всі хотіли знати, що діється на фронті. Як советська преса, так і

радіо (а телевізії тоді ще не було) подавали те, що партія казала. Але «базарне радіо» більше правди оповідало, ніж те радіо. Пізніше уряд змушений був подати до відома, що у великих боях з фашистським ворогом знищено стільки то наших літаків, стільки то танків і т.д. Доблесна Червона Армія відступила на вигідні позиції для нанесення удару і розгрому фашистів. А базарне радіо казало про те ще на два-три тижні раніше.

На початку липня стали з'являтися люди з тієї сторони, де проходив фронт, але докладно про щось дізнатися було неможливо. В більшості це були жиди, від них місцеві жиди також не могли нічого довідатися, бо ті самі нічого не знали.

А фронт підходив все ближче. Почалась масова евакуація всякого устаткування, з колгоспів і радгоспів гнали в тил коней, рогату худобу й вівці. Але вся та худоба далеко не пішла, бо, поперше, багато її гинуло в дорозі за браком їжі, а подруге, що люди, які ту худобу супроводжували, не хотіли далеко відходити в тил та переховувались до приходу німецького війська. А та скотина ходила по полю без нагляду. Мій 13-літній син привів дві овечки, бичка і корову. Овечок і бичка зарізали на м'ясо, а корову залишили для себе. (Про ці овечки і бичка буде мова нижче).

А фронт все ближче підходив до нашої місцевости. Вечорами вже стало видно заграву зі сторони фронту і чути розриви снарядів і бомб. А газети все пишуть, що збито стільки то літаків та танків. Коли б підрахувати те усе, то, напевно б, було вп'ятеро більше знищено, ніж ті німці мали. Але папір все терпить.

Я не можу точно пригадати, коли завод, на якому я працював, почав вивозити станки в город Орськ. Це було чи у вересні, чи на початку жовтня. Я тоді вже рахувався військовим при заводі й не мав права без дозволу відлучатися, навіть відвідати свою родину. В той час проходили великі дощі, а станки все грузили у вагони і відправляли в тил.

Один епізод дуже залишився в моїй пам'яті. Була обідня перерва, коли чуємо команду: залишити завод.

А в механічному цеху ще залишилися сотні токарних станків. Водій підйомного крана сідає в кабіну, бере великий вантаж, підіймає і починає бити ті токарні станки, щоб не дісталися ворогові. Нас усіх із заводу вигнали до заводської управи. Рівно перша година пополудні. Електростанція дає жалібний сигнал, і в цю хвилину залунали вибухи на всіх трьох заводах, що були вже завчасу заміновані. Падали доменні й мартенівські печі, цілий ряд споруд. (А пізніше совєти казали, що то німці все позривали). А нас під командою повезли далі в тил. В той час у совєтів не було асфальтованих дорог (не знаю, як там зараз), а були так звані грейдерки. Це піднята землею дорога. Доші та великий рух авт, в яких тікало цивільне начальство, так зруйнували ту дорогу, що деякі мусіли кидати авта і відступати пішки. Нас ніч застала в дорозі. Четверо з нас домовилися повернутися додому. Скориставшись темною ніччю та ховаючись за соняшниками, ми відбились і спрямували до Слов'янська. А орієнтувалися ми по пожежах, бо більшовики палили все, що не змогли вивезти, навіть хліб, що був ще не змолочений. Отак, прямуючи на той вогонь, ми таки на ранок дібралися до своїх родин. Коли ми дішли до Слов'янська, то він також горів, і не було вже ніякої влади, ні совєтів, ні німців. Народ, користуючись тим, почав запасатися хто чим міг, бо всі крамниці були відкриті. Мій син Славик, 13 років, наносив зерна щось до 200 кг. та привів бичка, корову та пару овець, про які я вже згадував. Хто був вже навчений життям та вбачав в майбутньому великі труднощі, той зумів дечим запастися і приховати, чим і врятував себе і родину від страшних переживань.

І ось появляються перші німецькі танки, за ними окремі групи солдатів. Потім уже військові частини у походному строю. Вони називали себе визволителями, казали, що несуть нам добро. Уніформа гарна, чисті, вибріті та веселі. І деякі наші вийшли зустріти їх з хлібом-сіллю.

ЯК НАСЕЛЕННЯ ЗУСТРІЛО НІМЦІВ, ТА ЩО ВОНИ ПРИНЕСЛИ З СОБОЮ

Кожна людина, а також нація, що знаходиться під гнітом другої нації й домагається вільного життя, радо зустрічає того, що прийшов визволити її з рабського життя. З радістю вітає тих визволителів. Так само і люди на Україні з великою радістю зустріли німецьких вояків, а особливо ті люди, що зазнали багато лиха від большевиків. Коли німецькі війська входили до нашого міста, ще горіли деякі крамниці, особливо з продуктами. Такий був наказ советів, які не звертали уваги, що залишаються старі люди, жінки і діти без усякого забезпечення. Наказ був таким — не залишати ворогові нічого, а нищити і палити все. Комуністичний уряд ваважав своїми ворогами не лише тих, що приходили, а й тих, що лишилися, не мали змоги відходити в тил, або навіть не хотіли відступати. Навіть тих жидів, що лишилися на ласку Бога.

Як тільки німці увійшли у місто, вони зразу ж почали гасити усе те, що горіло, та поставили охорону коло крамниць та великих фабрик і заводів, та почали дещо пускати в дію, що вдавалося. А для цього покликали робітників, що зосталися вдома. Також місцевим військовим командантам було покликано до Міської Управи та до місцевої поліції, яку озброїли палками (бо зброї німці зразу не давали). Був виданий наказ місцевого команданта, щоб всі чоловіки віком від 18 до 50 років з'явилися на реєстрацію. Також повинні були з'явитися всі бувші члени партії та ті, що служили раніше в Червоній Армії. В разі неявки така людина буде вважатися партизаном та буде покарана через повіщення. Всі ті, що будуть переховувати большевицьких партизан, будуть покарані з усією родиною. В разі буде вбитий німецький солдат, а злочинець не буде виявлений, то за одного вбитого німця буде розстріляно десять місцевих осіб. З одного міста до другого без дозволу команданта забороняється відлучатися. В разі виявлення самовільної відлучки

винний буде вважатися партизаном.

Ось такий правник видав командант міста Слов'янська. А як населення буде жити, тим німці не турбувалися. Згідно з так званою конституцією, що виробило німецьке командування, почала діяти Міська Управа. В її обов'язки входило забезпечення населення працею, харчами і взагалі порядкування місцевим господарством. Спільно з німецькою військовою командатурою Міська Управа видала наказ: всі ті, що не мають документів (паспортів), повинні з'явитися для отримання їх. Все населення по спроможності буде забезпечене відповідними харчовими пайками. Також рекомендувалося дотримуватися військового наказу.

Ось так почалося нове життя при новому окупанті. Я вже згадував, що був при заводі, як мобілізований, і цим позбувся паспорта. З'явився до Міської Управи, отримав належного документа та, повертаючись додому по коліна в снігу, не помітив, що напроти йде німецький солдат. А він є гордий, як переможець, йому мусять поступатися дорогою, а я цього не зробив. Незчувся, як хтось мене вдарив у груди, я впав на сніг, і аж тоді побачив, хто це є. Ось так привітав мене той, що прийшов як визволитель від ката-большевика. Йду далі, ображений, що большевики били, а тепер й ці б'ють, коли чую ззаду шум. Не встиг оглянутися, як на мене майже не наскочило німецьке авто, мало мене не вбило. З того часу я став їх далеко оминати. Але пізніше таки прийшлося у своєму районі з ними працювати, так склалося моє життя.

Місцева влада почала приводити до порядку невеликі підприємства, що забезпечували населенню прожиток (пекарні та ін.). Невелика частина війська лишилася у місті, а решта відійшла. Поступово почався рух, на базарі з'явилось дещо у продажу. Міська Управа видавала харчів на картки по 100 грамів хліба на день на одну особу та дещо з городини. Ця денна пайка була мізерною, але деякі, більш моторні, дечим запаслися раніше і могли добавляти. Я вже писав про сина і що він приніс. Але недовго люди тим тішилися. Знову вийшов

наказ до населення Слов'янська, щоб воно повернуло все зерно та інші харчові продукти, що були взяті в час безвладдя в місті. В разі хто не здасть, буде покараний. Приходить підвода з одним німецьким солдатом та місцевим поліцаем, під'їжджають до хати та забирають все, що маєш. Я мав два мішка зерна. Один мішок віддав, а другий дружина відстояла. Всі такі боягузи, як я, пізніше голодували, а сміливі поховали все і мали можливість краще жити. Я бачив, що тяжке буде життя в тому місті і вирішив переїхати до свого району Близнюки. Іхати можна було лише у вантажному вагоні. Вмостився гарно, коли йде німецький солдат. Побачив нас у вагоні, став на дверях та давай виганяти нас. Почав бити нас палицею, кому попало раз, а я мав щастя отримати два рази. Ось таким ті німці займалися спортом.

Але з другого боку, таки мав я щастя, бо на другий день большевицька армія захопила Близнюки та трималася там до весни. Цим наступом большевики обступили Слов'янськ з трьох боків, і ми знаходилися в оточенні до травня 1942 року.

Весь цей час ми знаходилися між життям і смертю, у холоді й голоді. Нас, мужчин, щоденно ганяли копати окопи біля самого фронту під наглядом німців. Мусіли йти, бо хто не піде раз чи два, тих рахували партизанами і вішали.

Одного разу я пішов до Міської Управи, щоб отримати якусь працю та покращити умови життя своєї родини, але отримав таку відповідь: «Якщо ви були розкуркулені, то повертайтесь додому і там будете мати працю, а в нас і своїм нема праці».

Ось так привітали мене. Повертаючись додому, проходив центром міста. Коли бачу: на стовпах висять люди, чотири мужчини. На грудях дошка з написом, що повішений як партизан та за переховування партизана. А одного разу троє мужчин хотіли піти в село, щоб дістати щось із харчів і були на місці застрілені, та так і лежали три дні, щоб люди бачили, за що їх повбивали. Ось так розправлялися з людьми ті німці, що прийшли і

звільнили від більшевицького тирана.

В тих була інша тактика мордування людей. В органах НКВД вночі допитували, тортурували та вночі ж і розстрілювали та складали у спільні могили. А від тих, хто лишився в живих та вийшов з того НКВД, відбирали розписку, що не казатимуть, що вони були биті та інше. Прилюдно вони цього насилення не робили, бо хотіли показати, що вони гуманні.

А німецьке командування все це робило прилюдно, на очах людей, прилюдно безборонних били палицями, кулаками не тільки рядові солдати, а й вище начальство не соромилося бити при людях, вішати і розстрілювати.

Багато з наших людей в той час стали відчувати голод. Я мав в той час родину з п'яти осіб, отримував хліба 500 грамів, і то було все. До того ще був брак опалення. Тих овечок і бичка ми зарізали, м'ясо вже давно поїли, а пізніше поїли і шкіри з овечок і бичка. Коли якась коняка впаде чи від снаряду, чи від кулі, то від неї за п'ять хвилин нічого не лишалося. Мені теж пару разів досталося м'яса. В 1932-33 роках голоду, що був в той час на Україні, я не знав, бо був на Уралі, але за німців в Слов'янську став вже опухати. Коли б ще так два чи три тижні в тому смертельному оточенні притрималися і німці не почали б наступ 17 травня 1942 року та не відтиснули большевиків, то напевно б з моєї родини багато уже не жило б. Але коли німці відтиснули бельшевиків, ми дістали хліба на селі й тим були врятовані.

Ще муши згадати про винищенні безвинних жидів у місті Слов'янську. Я вже згадував, що німці взяли на облік усіх бувших комуністів, а також жидів. Німецьке командування вирішило позбавитися жидівського населення, що залишилося. Оголосили ім з'явитися на реєстрацію з усією родиною. А коли вони прийшли, то вже не повернулися додому. Тих, хто ухилявся, забирали з домів, навіть мішане подружжя не минула та доля. Коли зібрали усіх, тоді есесівські частини почали вивозити їх критими автами за місто і там стріляли їх та

кидали в окопи, і чекидали землю і мертвих, і тих, що бути не може. Зарвіт московські жили приписують, що їх українська поліція приймала участь в тому. То є історія! В нашій місцевості їх везли до тих окопів самі німци! Їх охороняли німци, а нашим людям вони не дозволяли.

Коти німецькі війська почали наступ, оточили більшовиків та погнали їх аж за Харків, я вирішив везти маті з сином Славою до Близнюків і потім забрати до нас всю родину. Пізніше я свою родину вивіз із Слов'янська. Багато людей, що жили там тимчасово, поверталися до своїх місць хто пішки, хто возом.

НАШЕ ПОВЕРНЕННЯ У РІДНИЙ КРАЙ

Повертаючись з родиною додому в червні 1942 року, при другому окупантіві, я застав уже там цивільну владу. Я зразу поселився, не питуючись, у своїй хаті, бо вона була пуста. Але цим мав прикрість з головою місцевого уряду, бо він мене не знав (був приїжджий з другого міста), але потім справа полегодилася. Я ще не встиг почати шукати праці, коли мене закликала до себе районова управа. Коли дізналися, що я був на засланні, то запропонували роботу директором маслозаводу. Я став відмовлятися від тієї роботи, казав, що то не за моїм фахом. Але не міг їх переконати. Вони мене направили до районового німецького команданта, той сказав: «Приймай, що запропонували, бо іншої праці ти не дістанеш, і ми тобі не дозволимо жити тут». І довелося мені ту працю прийняти, бо ж і повинні ми, бувші гнані та переслідувані, стати до більше відповідальних постів, щоб більше стати у пригоді своєму українському населенню. Як пізніше мені стало відомо, в цьому напрямку працювала тасмна Організація Українських Націоналістів. Всі ті бувші розкуркулені, що залишилися в живих, стали повернутися додому і їх стали завантажувати працею — того головою колгоспу, того головою сіль управи або в місцеву

полішю. Цим самим стали звільнятися від бувших активістів, що працювали під час розкуркулення заможніх селян. Але з того бувшого активу таки частина пізніше опинилася також за океаном, як і ми, бо побачили, що вони підтримували і до чого дожили.

Я описував, як німецьке командування відносилося до людей в містах, а тепер опишу, як поставилися вони в селах. Найвищою владою в районі був військовий командант, а над ним був гебітскомісар — на три райони. Як ще німці наступали, то в своїх листівках писали, що колгоспи будуть зліквідовані. А коли прийшли, то уся та система залишилась скрізь така, яка була при советах. Районовий командант дав наказ місцевій владі, щоб було здано стільки то зерна, картоплі, м'яса, молока, сіна — все те, що селянин виробляв, він повинен був здати. А що залишалося тому селянинові — то вже іх не обходило. Бо вони також зрозуміли, що так найкраще мати належний зиск з сільського господарства. Щодо районового команданта, то його ставлення до нас було ще людське. Не було чути, щоб він когось вдарив. А вже його начальник, гебітскомісар Римик, був патентований садист. Як він де пройде — не один селянин чи урядовець відчує на собі його палиці. Навіть під час свят чи неділі, коли люди мали повне право бути вільними і піти Богу помолитись. Коли він з'являвся і бачив, що люди моляться в церкві, то, не зважаючи на те, що люди знаходяться на службі Божій, не соромився зайти в церкву і наказати священикові припинити службу, а людям — зразу приступити до праці. Цей же гебітскомісар, маючи в себе списки населення, видав наказ: стільки-то хлопців та дівчат призначити на працю в Німеччину. А голову нашої Близнюківської райуправи, фольксдойча Ангалта призначається начальником того транспорту молоді. Цей Ангалт був не менший садист, ніж його шеф Римик. Під час його відсутності таємною Організацією Українських Націоналістів на чолі з паном Кравченком були зроблені заходи по усуненню Ангалта з становища

голови районової управи за його великі кривди, заподіяні місцевому населенню. Тоді я й довідався про ту організацію націоналістів. Коли Ангалт повернувся з Німеччини і довідався, що його хочуть усунути, то заарештував пана Кравченка. З цього приводу приїхав з Харкова пан Григоренко. Я йому все розповів, і ми пішли разом до Ангалта та переконали його, щоб він звільнив п-на Кравченка. Цим ми врятували його від смерті. Але той Ангалт таки недовго був при владі. Його замінили на українця, колишнього участника Української Армії, пана Забашту.

Завдячуючи цьому новому шефові, панові Забашті, котрий зумів вплинути на гебітскомісара Римика, заявивши йому: «Більшовики нам не давали молитися Богу та святкувати, і ви робите те ж саме. Я знаю, що ви можете мене стратити, але усіх нас не переб'єте». Після цього наступило велике полегшення. Люди отримали день відпочинку на молитву.

В нашому районі подекуди одиницями з'являлися большевицькі провокатори. В селі Миронівка, що мало до ста дворів, зупинився німецький відділ. Зупинилися вони в одного господаря, підстаршини. Коли той підстаршина пішов до хати, його з горища забив пострілом большевицький агент, а сам зник. Всю родину того підстаршини німці розстріляли, а три сусідні хати спалили. Все населення було вигнане з села до провалля, де було глинище, і поставили всіх під охороною війська, а тим часом робили обшук по хатах, але ніякої зброї не знайшли. В цьому ім допомагав командир відділу, гуманний зробився, а перед тим три хати спалив.

Відступаючи, большевики залишали спеціально вишколених агентів для підривних дій, іх важко було розпізнати. І ось такі вбивали німецьких солдатів, вміли зникати, а безвинне місцеве населення мусіло відповідати за це життям своїх близьких чи своїм майном. Все це робилося, щоб посіяти недовір'я місцевого населення до німців.

Як один, так і другий окупант, як змовилися,

винищували українське безвинне населення.

Я хотів би, щоб читач цих спогадів був ознайомлений з тим, що робили з населенням большевики за роки від 1930 по час війни. В час НЕПу я багато подорожував по своєму районі, бо мав виїзних коней. В ті часи всі села були в садах, в тополях та вербах, наче ліс був. Так само і хутори, що мали по 10-15 господарів, чи одноосібні. Обсаджені вони були тополями, березою, а з фруктових дерев — були вишні, яблука, груші, що давали й чималі прибутки, бо їх охоче купляли в містах. А що я побачив у 1942 році, коли я повернувся у свій район і теж мав можливість обіжджати всі ті села (на жаль, багато хуторів не стало, знищили). Коли під'їжджаєш до села, то бачиш, що стоять одні хати з димарями, убогоого вигляду. Тополів та верб не стало. Берез також не стало та садів вишневих, то й хруші повмирали, бо не було над чим гудіти. Була в мене така зустріч в одному великому селі. Приїхав я туди перед вечором, зупинився коло людей, що стояли біля хати, та й питаю в них, що це за село. Вони кажуть, що це Добровілля. Я не знав такого. Тоді дядько каже: «А ви знали, що його більше звали Надержинова». А я кажу, що добре знав раніше і Добровілля, і Надержинову, але тепер я це село не пізнаю. Питаю, де поділися ті сади, ті тополі, та й хати стоять дуже рідко між собою. Підходить біжче дядько, придивляється та й каже: «Це ти, Андрію, Грицька син?» — «Та я є». — «Що ти не пізнаєш, то маєш рацію. Залишилися хати, і то зрідка, а сараї, клуні, садки попалили, бо так стало жити у колгоспі, що все знищили. Одних повиганяли з хат, а хто залишився, мусів якось жити, то й самі все, що могли, на потреби вживали».

ЗАЛИШЕННЯ СВОЄЇ УКРАЇНИ ТА ВІДІЗД НА ЗАХІД

Як відомо, німецьке військо і його союзники пройшли велику частину території ССРС і з невеликими втратами та стали під Ленінградом, Москвою, підійшли до Кавказу, забрали всю Україну, підійшли клином до річки Волги коло Сталінграду. Таким чином німецьке і союзне командування вважало, що в наступному 1943 році вони покінчать з ССРС. Франція була повністю завойована. Але американський уряд взяв до уваги, що Гітлер може завоювати всю Європу та частину Азії. Щоб не допустити до того, несподівано для німців американці відкрили на французькій території другий фронт і цим самим послабили німецькі війська на советському напрямку, бо німці змушені були частину свого війська перекинути на американський фронт. А советське воєнне командування використало це, бо Америка ім допомагала різною зброєю та іншими речами, що їх багато в більшовиків бракувало, та пішло в наступ по усіх фронтах. І стали вони поступово відбирати всі втрачені місцевості (це я коротко торкнувся подій війни, але на цю тему буде окремий розділ нижче). Цей відступ німецької армії стався на кінці літа 1943 року. Місцеве німецьке командування цей відступ від нас приховувало, але між нами були люди, що різними шляхами довідувалися про рух фронту, і за місяць ми вже були готові до евакуації у німецький тил, бо наперед знали, яка доля може нас спіткати. Коли прийдуть більшовики, для нас буде вірна смерть і катування. Я і мої співпрацівники були вже забезпечені кінним транспортом. Свою родину я підводою відправив вглиб району, де був більший спокій, а сам автом доїджав до міста праці, до маслозаводу.

Але пройшло ще небагато часу, і нам стало відомо, що наш район майже кругом був оточений советськими частинами. Це було в перших днях вересня 1943 року.

Одного разу командант дав наказ евакуюватися лише одним шляхом, через Лозову. А моя родина знаходилася в зовсім іншому напрямку. Я вирішив рятувати свою родину і виїхав автом до місця, де вони проживали. Не доїхав я 2-3 км. до села, зупиняє мене німецький патруль і каже, що там вже більшевики. В той час смерть уже заглядала мені в очі, бо я хотів йхати на патруля. Один підстаршина, який говорив трохи німецькою мовою, переконав мене, і я повернувся назад та поїхав єдиною дорогою на Лозову. Зі мною ще був племінник дружини і бухгалтер. Таким чином ми проїхали щось з 40 км. і зупинилися на ніч.

Увечері я зустрів одного знайомого, який сказав мені, що моя родина вирвалась з оточення і перебуває в селі, де є німецькі частини. Я ранком поїхав назустріч своїй родині, зустрів її, перевантажив все на авто та від'їхав далі в тил. Проїхали місто Дніпропетровське, Кривий Ріг і зупинилися в селі Лозоватка. Проїхали більше як 200 км. Скрізь усе горить.

Відступаючи, німці робили так само, як більшевики — усе палили, зривали безжалісно. Більшевики не жаліли людей, що залишились на ласку Божу, а завойовники до чужого тим паче жалю не мали. Два дні ми там відпочили. А потім нас покликало німецьке командування і сказало, що ми пойдемо та наберемо бензини та й рушимо далі в дорогу. А коли приїхали в Кривий Ріг та взяли по бочці бензини та по одному солдату на авто, то нам скомандували, щоб йхати в Дніпропетровське, де ми три тижні возили зерно на станцію для відправки його в Німеччину. Для населення німці також нічого не залишали.

В тому Дніпропетровському я побачив, що німці вигнали все населення в тил. Всі будинки були понищенні, за три тижні не зустріли ні одної особи, навіть собак не було, одні птахи літали.

Отак визволителі від більшевиків розправилися з беззахисним населенням, а там в більшості лишалися старші люди, жінки та діти, і до них не було жалости.

Повернувшись до родини в село Лозоватка ми вже не змогли, бо воно було зайняте большевиками. Нам сказали, що наші родини вивезені дальше в тил, в село Глодоси, там ми з ними і зустрінемося.

Ми повірили і поїхали. Прибули в село Глодоси, що було на відстані 100 км. від Кривого Рогу, але наших родин там не знайшли. Наш командант запевняв нас, що родини виїхали і скоро будуть тут. Він був правий, бо на третій день деякі родини таки приїхали, і моя теж. Яка була радість, що ми в другий раз сходилися.

Тепер я хочу розказати, хто спричинився до врятування моєї та ще двох родин, що залишилися без транспорту і усякої опіки.

Видно, що самим Богом був посланий той підстаршина Ганс, про якого я вже згадував. Він зустрів мою дружину в селі Лозоватка. Мою дружину він добре зінав, бо часто бував у нас вдома. Питає її, де я. Дружина розказала йому, як і що та де я. Ганс сказав, що большевики вже недалеко, за 5 кілометрів, але він постарається допомогти їм виїхати. Він взяв собі солдатів, вони знайшли в селі поховану зброю, взяли бричку й коні. Таким чином той Ганс врятував мою родину та ще дві. Я не знаю, скільки лиха він наробив колись, але я і моя дружина йому дуже вдячні. Через його доброту ми живемо й досі та Бога дякуємо.

Коли моя родина зустрілася зі мною, я вирішив, що ніколи в житті більше не сяду за те кермо в авті, здав його командантові, і ми вирушили у невідому дорогу далі.

Таким чином за тиждень дороги ми дісталися до Дрогобича в Галичині та простояли там більше, як три місяці. Приїхали ми до Дрогобича на Паску. Це було вже в 1944 році.

Ще одно хочу згадати. Коли ми рухалися своїми кіньми вже в Карпатах, то мусіли їхати тільки боковими дорогами, бо головною дорогою рухалися автами німці й союзники. А скільки тих авт було покинуто або зіпсувалося, або нестало бензини, то й

згадати не можна.

В одному місці нас не стали пускати дальнє іхати, і нас зібралося дуже багато. А треба було якось вирватися з тої петлі, бо вже було чути постріли. Я вирішив вирватися, але мені загородив дорогу один офіцер. Я не підкорився, став іхати. Він вихопив пістоля та спрямував на мене. Це вже втретє смерть заглянула мені в очі. На мій рятунок, як з-під землі виринув другий офіцер, але з бляхою на грудях (військова жандармерія) та перешкодив тому вжити зброю. Зупинив всіх військових, а нас, цивільних, пропустив. Ми всі були дуже вдячні йому за врятування.

Я вже згадував, що ми пробули в Галичині, в селі Добровляни, три місяці. Мусимо бути вдячні своїм братам-українцям, що так гостинно нас приймали. Ми й копійки не витратили на харчі, вони все нам приносили до хати. Але як не було добре, а вже треба було нам лишати те село, бо вже близько підходили большевики.

Нас п'ять родин зібралося і від'їхали в Німеччину на одну невеличку фабрику під Берліном, де працювали як прості робітники. Це було в червні 1944 року. Але не дуже довго ми там пробули. З нами вже був брат моєї дружини Василь Хилько, з яким ми зустрілися в дорозі. Наш господар послав його на другу фабрику працювати. Не встигли нагріти місце, як большевики вже під Берліном, і знову треба евакуюватися (тікати). Але вже не кіньми чи автом, а пішки, з невеличким возиком, на котрому сидів самий менший син Стасік та було покладено трохи речей. Таким чином пройшли щось із 300 км., аж поки не зустрілися з англійськими військами.

В час нашої подорожі пішки, в червні 1945 року, був великий рух по дорогах в напрямку англійців. Хто іхав автом, а хто великим возом, видно, що це були родини, напевно, теж втікали від тих большевиків. Бувши бургомістри та партійці Гітлера теж боялися, щоб не попасти до лап НКВД, бо знали напевно, що іх може чекати там.

В часі нашої подорожі нам довелося бачити жахливі речі: край дороги в канавах лежали одинокі забиті люди, в порваних убрannях, виснажені, і то ще трупи несвіжі. І чим далі ми йшли, тим більше нам попадалися на дорозі такі жертви. Пізніше, коли ми наздогнали цілу колону, що зупинилася на відпочинок на галевині, ми дізналися, що то були так звані кацетники. Вони всі мали одинаковий смугастий одяг та такі ж самі капелюхи.

Німецький уряд брав на невільничу роботу до себе молодих хлопців та дівчат. Частково там були і люди старшого віку. Переважно то були українці. Ці люди працювали на фабриках та в баверів в господарстві, і коли в чому той робітник завинив, його кидали в кацет. Там він теж працював, але на найважкіших роботах, а годували так, аби не вмер з голоду. Вони були такі виснажені, що ледве трималися. Туди попадали ще й такі, що вдома боронили свій нарід перед німцями. Це найбільше були члени Організації Українських Націоналістів. Не минали і духовенство. Там, в тому кацеті, як оповідали, люди гинули, як мухи восени. Ось цей табір-кацет також був евакуйований в напрямку союзників, бо щі люди не хотіли попасти до большевиків. Це вже було бажання не тільки кацетників, а самого тaborового командування. Цих людей супроводжували солдати з собаками (солдати й собаки були ситі). А хто вже не міг дальнє йти, того вони добивали і лишали на краю дороги.

Ось так ті німці розправлялися з тими, хто, можливо, їм допомагав скоріше зліквідувати большевиків. Це так робили гітлерівці. А як же робили сталінські вислужники?

Я писав, що працював на Далекому Сході по монтажу радіостанції №421. Там на будові теж були засуджені, що виконували найтяжчу працю. Всіх їх супроводжували до праці під охороною з собаками. Так само ті люди були виснажені, обдерті і босі. Одного разу я бачив, як охоронник застрелив одного чоловіка за те, що той вийшов із ряду. Ми, як вільні, могли

зустрічатися з тими охоронниками. Ми запитали, чому забили того чоловіка. Охоронник пояснив, що він має право це робити, бо ніхто не сміє виходити із строю. Це показує, що він хоче тікати, і за постріл він не несе відповідальності. Такий наказ. І ось коли порівняти того кацетника з засудженими, яких ми бачили на Далекому Сході, то доля в них однакова.

Одна доля була для усіх, чи то під фашистами Гітлера, чи під большевиками Сталіна. Вони тільки наголошували свою, гуманну політику тим, хто їх ще не зінав. Тільки її була та різниця, що німці стріляли її вішали при людях, а більшовики розстрілювали в темних підвалах та ховали в парках, як це було у Вінниці, на Україні. Нищили голodom та непосильною роботою на різних будовах, на Біломор-каналі, а тих, що гинули, там же присипали землею. А хто витримував термін заслання, в того брали підписку, що він зобов'язаний мовчати про те, що бачив та що чув у таборах рабства. Але які б перешкоди людина не зустрічала на своєму шляху, вона завжди простує далі до наміченої мети. Хоч воно було для нас таємницею, але ми прямували уперед, ніхто нас не затримував, ніхто не запитував, хто ми і куди ідемо. А коли зверталися до бургомістів за харчами, то нам давали картки, а в крамницях продукти (що цього в большевиків ми не мали). І таким чином ми зустріли англійські війська. Там нас також ніхто нічого не питав.

Нарешті ми мусіли зупинитися та переправитися на другий берег річки Ельби, бо почули, що це місто повинні зайняти большевики. Це недалеко від міста Гамбург. Перепливли річку Ельбу і пішли з возиком далі. Коло одного поселення нас зупинив англійський патруль. Офіцер через перекладача нас запитав, хто ми, а коли дізнався, що ми є бувші совєтські, то запропонував перевезти нас своїм автом до совєтського табору. А коли я виклав усе, чому я не хочу повернутися до совєтів, хіба він силою нас туди відправить, то той офіцер запитав нас, чи ми згідні працювати в господарстві в бавера, поки він не знайде щось краще.

На це ми погодилися (нас було дві родини і два чоловіки самітні). Тоді той офіцер потелефонував кудись і дав нам патріця до бургомістра. Ми явились до бургомістра, а той направив нас до бавера.

На цьому наша мандрівка припинилася. Мали ми теплу хату, харчі й працю. Були задоволені цим. Але недовго цим тішилися, довелося знову в невідому дорогу рушити, бо нас знайшли совєтські «миротворці».

СОВЄТСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКІ ЛЮДОЛОВИ

Я вже згадував, що нас зупинили в нашій подорожі, і ми почали працювати в одного господаря (бавера). Я і син — у полі, а дружина помогала доїти коров. Ми мали квартиру, харчування і платню.

Але так продовжувалось недовго, щось зо два тижні. Одного разу повернувся до нашого господаря чоловік, який раніше працював у нього, майже два роки, а потім, повіривши большевицькій пропаганді, що всім, хто покинув Совєтський Союз, вільно чи невільно, все прощається, згодився повернутись додому. Сам він походив з Галичини. Ось що він розповів. На березі річки Ельби, коло міста Гамбург, утворено табір, в якому були зібрани ті, що поверталися додому: військовополонені, ті, що насильно були вивезені на роботу, а також ті, що раніше служили в поліції та в цивільних німецьких установах. В тому таборі були місцевий уряд, суд, прокуратура та слідчі. Всі, хто прибував до табору, повинні були спершу пройти через слідчих. І коли виявлялося, що хтось був причетний до німців, того судили і виносили різні вироки, а інших нестало видно, казали, що їх відправили до совєтів. А були й такі випадки, що туди потрапляв німець, не знаючи, хто в тому таборі перебуває. То тому робили самосуд і топили в річці.

Від таких страхіть той чоловік, що раніше працював у нашого господаря, втік та сказав, що він тепер нікому не буде йняти віри та ніколи не повернеться додому.

Та таких таборів в Німеччині було багато. І ось той оповідач залишився знову в нашого господаря працювати.

Одного разу повертаємося з поля на обід, дивимось, а в дворі стоїть авто з червоною зіркою. Мій напарник і син, раніше углядівши авто, встигли сковатися, а я, поки розібрал, в чому справа,— вже не встиг. Підійшов до мене советський офіцер і запропонував зайти в хату на розмову. Я побачив, що рятунку нам не буде і що треба вдатися до хитрощів.

Ввійшли в хату, там було ще двоє. Я удав з себе селянина, привітався по-українському, сказав «добриден». Один з присутніх запитав російською мовою, що я сказав. Другий сказав, що то я поздоровкався по-українському. Потім вияснилось, що один з них росіянин, а другий — українець, кадровий військовик. Так ми і розмовляли двома мовами. Мені запитали, чи я тут сам чи з родиною та як я сюди потрапив. Я відповів, що я тут з родиною. Мені запропонували повернутися додому та поїхати в той табір, про який мені вже раніше розповідав мій напарник. Я змушенний був хитрувати і тому погодився. Домовились, що наступного ранку вони приїдуть сюди автом та заберуть нас усіх.

Від нас вони поїхали до другого господаря, де теж працював один з наших людей, але він був одинокий. З ним майже не розмовляли, а силою забрали його та повезли. Всю ніч ми не спали, боялися, що можуть вночі приїхти за нами та забрати. А вранці-рано та з тим самим малим возиком знову вирушили в незнану дорогу, щось краще шукати.

І таким чином ми пройшли щось коло 200 км. аж до міста Гановер, а там вже потрапили в табір ім. Лисенка. В тому таборі проживали люди, які не хотіли повернутися до совєтів. Про це буде нижче сказано.

А тепер я хочу зупинитися на тому, яка ж доля постигла тих людей, що захотіли повернутися додому, знову під советський уряд. Ті, що поверталися на

Україну, ніхто до свого дому, до своєї родини не потрапив, всі речі, що вони з собою везли, більшевицька влада відібрала, а їх засудили на різні терміни від трьох до десяти років далеких таборів на тяжку працю. Навіть і тих засудили, що були силою забрані в Німеччину на роботу, але вони мали менший строк. А тих, хто втікали від більшевиків з німцями, засуджували на великий строк, а деяких розстрілювали. Ми мали відомості, що за Хрущова була амністія, і тих, хто вже відсидів не менше 8 років, звільнюли. Цю кару відбув племінник моєї дружини, Василь Шкрамода. З ним разом відбували покарання і колишні червоноармійці та офіцери, котрі під час війни були захоплені в полон. Постає питання, чи є ще де така держава, що своїх солдатів, які не своєю волею попали в полон до ворога, засудила до ув'язнення? Крім совєтської комуністичної держави — нема більше такої в світі. Скільки ми не доказували англійцям, що керували нашим табором, яка доля чекає всіх тих, хто повернеться до совєтів, вони нам ніяк не могли повірити. Та й зараз ще не дуже вірють, ні англійці, ні американці.

НАШЕ ПЕРЕБУВАННЯ В ТАБОРІ ДІПІ ТА ВИЇЗД ЗА ОКЕАН

Я вже казав, що ми досягли нашої мети, досягли міста Гановер, де зупинилися в спеціальному таборі для тих, хто не хотів повернутися додому, під зверхністю міжнародньої організації, що звалася УНРа. Цей табір був під охороною англійського війська. Там переважно були українці обох віровизнань, трохи було білорусів, а ще менше — росіян. Кілька чоловік було з Кавказу. У тому таборі було коло 4,000 осіб, як з родинами, так і одинокі. То була як невеличка держава. Там були українські церкви: православна і греко-католицька, білоруська церква та баптистська. Були школи — початкова й гімназія та різні установи. Були мистецькі та спортивні гуртки. Чимало в нашему таборі було

колишніх кацетників, які зазнали багато лиха в тих кацетах та розповідали про муки та знущання, які вони зазнали від хижаків-німців. Були там різні за фахом люди: професори з різних галузей науки, інженери, лікарі, кваліфіковані робітники, колишні добрі господарі-селяни. А між ними не бракувало і духовних осіб: єпископів, священиків обох віровизнань та проповідників-баптистів.

В таборі налагоджувалось нормальне життя. Для охорони порядку з самих ДіПі (переміщених осіб) була вибрана управа, командант табору й поліція, та всі установи, що потрібні для налагодження нормального життя.

Всі здорові чоловіки пішли до праці: хто на фабрики, хто до військових частин, а хто в самому таборі. Цей табір був як самостійна держава, і потребував для самообслуги якихось грошей. Тому було створено на території табору підприємство, що мало декілька відділів, як то: слюсарна, теслярська, шевська та кравецька майстерні, перукарня, художньо-малярська студія, крамниця та багато інших. Там було завантажено роботою коло 250 осіб. Я був організатором того, а потім став начальником допоміжного відділу. Довгий час з тих допоміжних підприємств уряд табору користувався фінансовою допомогою. Це одне, а друге наше завдання було, щоб люди були зайняті працею, а не байдикували.

Над усім цим доглядав військовий командант, бо такі речі, як харчі та одяг, були під контролею цього команданта.

Хоч ми наче вже заховалися від тих людоловів-большевиків за картками ДіПі, які нам видали, та все ж совети не залишали нас в спокої та навідувалися в наш табір. Вони вимагали в англійців видачі своїх людей, кажучи, що ми є громадянами Советського Союзу. Тут вже прийшлося йти на хитрощі, в чому нам допомогло англійське начальство.

Згідно домовленості в Ялті між Черчілем, Рузвельтом та Сталіним, всі країни повинні були

Родина автора: дружина **Ольга**, сини **Слава** і **Стасик** і донька **Люся** (1947, ДіПі табір, Гановер)

1946 р. Зліва направо: **Заховайко** — комірник, **Потапенко** — рахівник, **Роспутько** — керівник допом. підприємства **Дідис** — скарбник

видавати громадян СРСР. Але то тільки тих, що були під советами до 1939 року. А ті, що стали громадянами після 1939 року, могли поступати згідно з своїм бажанням. Ніхто їх не міг примусити. Ось тут більшість людей, що були колись громадянами СРСР, переписалися на прибрані прізвища, повагадували собі місцевості, що нібито вони раніше проживали в Галичині, і цим врятувалися від примусового вивозу. А замість тих, що не володіли українською мовою, тобто білорусів та росіян, на комісію йшли уродженці Галичини. Ось так і рятували один одного. Не питали, хто ти є, якої національності та віровизнання. Але коли пройшло лихо, то все те братерство забулося.

Були одинокі випадки, коли ті людолови пізnavали, що якась особа не хоче повернутися на батьківщину, то полювали за нею, забирали в авто та вивозили.

Найбільше страху пережили козаки генерала Власова, котрий мав військо з добровільців, що разом з німцями воювали проти большевиків. Коли скінчилась війна, англійці погодились видати їх большевикам, помогали силою їх забирати та завантажувати у вагони. Були там такі випадки, що люди кінчали життя самогубством, жінки з дітьми кидалися під танки, під авта, щоб не попасті в лапи советів. Коли англійці побачили весь той жах, вони припинили силою вивозити їх, але вже було трохи запізно, бо багато людей вже повивозили та багато загинуло. Після тієї трагедії наступило невелике полегшення, бо нікого вже силою не відправляли, хіба що сам добровільно зголосувався повернутися до советів.

Після всіх цих переживань настав більше спокійний час, люди стали потроху роз'їжджатися, записуватися до якоїсь держави, де куди хотіли б виїхати на постійне проживання та на роботу. Та представники всіх держав, що приймали ДіПі, вимагали від лікарської комісії тільки фізично здорових молодих людей. Хвору людину не брали, ті залишалися в Німеччині. Залишалися також старші люди без дітей, хіба їх хто

брав з собою як батьків. В 1948 році почався масовий виїзд з Німеччини у Америку, Канаду, Австралію, Аргентіну та Бразилію. Частково виїхали до Англії та Франції. Я з своєю родиною записався до Бразилії, бо тоді з нашого табору в інші держави не брали.

В грудні 1948 року пароплавом «Блак» ми прибули до Ріо-де-Жанейро. В Бразилії, в Санта-Паоло я працював на фабриці, а син Вячеслав — автомеханіком в гаражі. В серпні 1960 року ми виїхали до Америки з двома синами — Вячеславом та Станіславом. Дочка, що тоді вже була замужем, залишилася в Бразилії з своїм чоловіком, Олегом Шиманським.

В Америці я теж працював на фабриці аж до 1974 року, до своєї пенсії.

А що нас примусило переїхати до Америки? А те, що риба шукає — де глибше, а чоловік — де краще.

Ми все сподівалися, що незабаром те царство сатани-большевиків скінчиться і ми зможемо повернутися до своїх українських степів. Але скільки я по чужих степах не шукав наші українські села, білі мазані хати та садки вишневі — ніде їх не знайшов. Хіба хтось дочекається того третього Месії, то тоді знайде дорогу до свого рідного краю. А як мені хотілося повернутися на свою Україну! Але роки вже чималі, й доведеться спочити на чужій, але таки на святій землі.

ПРО ВІЙСЬКОВУ ПОТУЖНІСТЬ ГІТЛЕРА І СТАЛІНА

Я не знатець військової справи, але довгий час працював в СРСР (з 1930 по 1941 рр.) на заводах та бачив, що на них виробляли. Також на всіх мітінгах та зборах агіатори не раз говорили, що СРСР влада так озброєна, що не боїться нападу жодної капіталістичної держави. Хто посміє напасті на них, буде розбитий на своїй власній території. А чи так воно сталося?

Коли Гітлер з своїми союзниками 22 червня 1941 року порушив угоду про ненапад на Советський Союз та без оголошення війни перейшов кордон, то зразу ж почав займати місто за містом.

Я в той час працював на великому заводі, де було приблизно 20,000 робітників. Цей завод виконував тільки військові замовлення. Приведу один приклад. В механічному цеху №5 нашими електриками були змонтовані тимчасові електропечі, в яких нагрівали корпуси до бомб різного калібру: від 50 кг. до 250 кг. Головки та крила приварювали до корпуса бомби і в нього засипали всередину стружку з чавуна та відправляли щоденно по 3 вагони по 50 тон кожний, кудись, де вже вкладали розривні капсулі. Але те я вже не знаю, де це було. А скільки ще було таких цехів та заводів, що працювали на військову промисловість?

Деякі казали та ще й зараз кажуть, що у совєтів тоді нічого не було. То не є правда. Але вся промисловість була державна, і вони більше дбали про державу, ніж про людей. А треба сказати, що для того, щоб те озброєння використати в належному напрямку, потрібен відданий патріотизм. А той патріотизм був лише у малої частині людей, що колись були при владі (як в нас казали: був при кориті), а до того не було того патріотизму навіть у 100% членів партії. А щодо військовиків та населення, то напевно 90% з них згідні були позбутися цих большевиків. Де ж може бути той патріотизм, як чоловік був покликаний у військо, щоб захищати Советський Союз, а вдома залишив свою родину з дітьми малими, ще й не у своїй хаті. Родина лишилась зовсім без засобів існування, а хоч щось і мала, то дуже мало, на життя замало, а для смерти — забагато.

І ось ті солдати, перебуваючи на фронті, знали, що їх родина залишилась без усякого забезпечення, все те дуже переживали. А німецька авіація із своїх літаків розкидала листівки, в яких писалось: «Ми, німецька армія, на чолі з Гітлером, ідемо вас, поневолених більшовиками, визволяти. Кидайте зброю й здавайтесь

в полон, допомагайте викривати комісарів-комуністів та жілів. Ви, солдати, зразу будете звільнені з нашого полону, бо вас чекає ваша родина, котра потребує вашої допомоги». Такі листівки вони розкидали також і в тилу більшевиків. І ось скільки не намагалися ті комісари та політруки зробити з солдатів патріотів, ім це не вдавалося. При першій нагоді солдат кидав рушницю, десь переховувався, аж поки не проходив фронт. А кому це не вдавалося, той добровільно здавався у полон, повіривши тій пропаганді.

Восени 1941 року фронт зупинився на Україні по річці Донець від Харкова аж до Донбасу. А в 1942 році в травні місяці німці зробили великий наступ і пройшли до Ленінграду, Москви та по ріці Волзі аж до Сталінграду й зайняли більшу частину Кавказу. Великий успіх мав Гітлер з своїми союзниками. Але є така поговірка, що брехнею легко далеко зйти, але важко повернутися. Так само і Гітлер із своїми союзниками потерпіли поразку, бо те, що обіцяли, не дали, а принесли рабство і смерть. Я вже згадував про німецько-гітлерівський патріотизм та про совєтсько-сталінський. Німці майже без всякого спротиву брали місто за містом, бо солдати та частина нижнього командного складу кидали зброю та зникали поодинці, а то й цілими відділами, повіривши тій німецькій пропаганді.

Мені довелося побачити одне поле бою. Восени 1942 року я з Близнюків поїхав до Харкова. Це приблизно відстань в сто сімдесят кілометрів. І ось по дорозі між ст. Краснопавлівка і ст. Мерефа, скільки око сягало, було видно озброєння, що покідала Червона армія під час битви в травні 1942 року. По всьому степу були розкидані гармати, кулемети, різні рушниці, авта і танки, все було побите, непридатне до вживання. Ось вам так: зброя є, але коли людина не знає, за що вона своє життя кладе, то й воювати не хоче, а сама зброя не стріляє. А той німецький солдат йшов через всю країну як переможець і був гордий, бо йому Гітлер пообіцяв, що по закінченню війни кожен солдат отримає по 100

гектарів землі, а вище командування — ще більше.

Та Гітлер таки помилився, не вгадав, по скільки землі отримають його вояки. Багато з них отримало не по 100 гектарів, а по два чи три метри, а деякі й цього не отримали, бо полягли в загальних могилах, але таки на українській святій землі. За свій вік багато вже наїзників вона поховала в своїй землі.

Багатьох гордість доводила до занепаду. Так сталося і з німецькими військами та їх союзниками, бо вони своєю нелюдською поведінкою, масовим нищенням мирного населення та повним винищеннем жидів відвернули від себе народ.

Америка відкрила другий фронт у Франції і пішла в наступ на німців, своєю авіацією почала бомбити німецькі міста, фабрики та заводи. А совєтам Америка дала багато різного спорядження, харчів та медикаментів. Совєти також зробили наступ. Німецька армія та союзники не встояли, почали відступати та за короткий час опинились на своїй уже землі і там склали зброю. А Гітлер спалився на попіл.

Але тут не тільки заслуга і подяка Америці, що вона допомогла в перемозі над німцями. Що вона допомогла, то це так. Але німці самі себе закопали, починаючи від командування і кінчаючи солдатами. Зразу вони брали все своєю брехливою пропагандою та обіцянками. Першими їм повірили солдати совєтської армії, другими їм повірили мирні жителі. Але замість обіцянного німці утворили табори військовополонених, кацети, голodom виморювали колишніх солдатів, що здалися до них в полон. А в зайнятих містах стали поступати не по-людськи з беззахисним населенням: відбирали всі харчові припаси, за найменшу провину вішали та розстрілювали, молодь забирали на невільницьку працю. А тих свідомих українських націоналістів, що ставали в обороні свого населення, розстрілювали або відправляли у свої кацети. Цим самим і був викликаний спротив населення, що потім набрав масового характеру. Були організовані військові відділи, що потім назвалися УПА (Українська

Повстанська Армія). Почали німцям у тилу робити всякі перешкоди, що прискорило їх поразку.

Коли німці на початку війни заходили майже без боїв у наші міста, то були чисті, стрункі, вгодовані та ще й горді. А нас усіх називали «русіше швайн» (російська свиня). А як стали відступати (я іх бачив у Карпатах), то які вони були на вигляд бідні, обірвані, неголені. Не стало вже тієї німецької дисципліни. Тоді вже вони казали: «Війна — капут, Гітлер — швайн» (свиня).

Отак доля грає людиною:

То піднесе високо аж під небеса,
То кине в болото без стида.

ЯК БОЛЬШЕВИКИ ПЕРЕГАНЯЛИ АМЕРИКУ

Советська преса писала, а пропагандисти на зборах аж розпиналися, що Советський Союз в багатьох галузях наздогнав, а де в чому й перегнав Америку. Ми собі гадали: а може, то й правда? Бо зв'язків із закордоном не мали, ніхто з робітників там не бував, то й вірили їхній пропаганді. А коли почалася війна з німцями і нам багатьом довелося побачити ті демократичні держави у вільному світі, що то є в дійсності, що робітники та селяни набагато краще живуть при капіталістичній системі, ніж в Советському Союзі, у багатьох відношеннях.

Війна наробила багато лиха, багато було зруйновано, як в Советському Союзі, так і в Німеччині. Я вже писав, що в Німеччині були зруйновані цілі міста. Та як стало відомо пізніше від людей, що там побували, то й сліду не лишилося від тієї розрухи. Відбудовані міста, побудовані нові заводи та інше.І то все за короткий час.

А як же було в Советському Союзі? Війна теж принесла багато розрухи: самі багато руйнували при відступі та й німці не жаліли чужого, що повивозили, а що й позривали. Наши українці, що після війни відвідували своїх рідних на Україні, розповідали, що

Фото з 1969 р. На довгу і добру пам'ять племінникам, внукам і правнукам від тітки Домни і бабушки та прарабушки

фабрики і заводи вже відбудовані, але по містах ще можна побачити сліди руйнації. А люди, що приїжджали звідтіля провідати своїх родичів в Америці, оповідвали, що в них в селях все змінилося, що скрізь побудовані нові, модерні будинки, як по селях, так і по містах. Безумовно, що ті люди, що приїздять з Советського Союзу на відвідини, мусять все хвалити, а правду сказати про лихе життя і зараз не можуть, бо мусять повернутися назад, додому, до родини.

Я цим хочу, щоб читач моїх спогадів переконався, що большевики брехнею весь час переганяли Америку.

Я мав там рідну тітку Домну Магоштан. Вона залишилась сама, втратила чоловіка та двох дітей і жила більше як сорок років у чужих людей. Коли я дізнався про її таке тяжке життя, ми вислали їй декілька посилок, і вона за ті речі купила собі хату. Та хата має, може, 50-60 років. Ось ця хата є на фото з 1969 року. На стільці сидить моя тітка, а стоїть її хрещениця. Тітка прожила 96 років.

Ось вам доказ, що є є в СРСР на 53 році іхньої влади такі старі будинки. Америку переганяють, а іхні люди в землянках живуть.

Ось таке життя людини в СРСР при соціалізмі. Ось чому закордонні туристи не мають права самі вибирати маршрут по території СРСР. Коли б той турист мав повну можливість їздити вільно по соціалістичній країні, так як всі туристи мають можливість у всіх демократичних державах вільного світу, він пізнав би, як в дійсності побудований той соціалізм, що й досі існують ті жалюгідні хати, подібні до той, яку ви бачите на фото, де сидить моя старенька тітка. Ось тому і обмежений маршрут туристам. Показують лише ті місця, де спеціально лише для показу побудовані колгоспи і радгоспи. А там, де будови ще старого типу та воєнні об'єкти,— не допускають, мовляв, то є державна таємниця. Так ото і виглядає їх соціалізм: латка на латці, ще й зверху комуністична заплатка. Казали колись у нас так стари бабусі: «Коли був цар Микола-дурачок, був хліб — кіло п'ятачок, а як став серп і молот, то став скрізь голод. Як появилися серп і зірка, то стягли курку із гнізда. А коли прийде той комунізм, то буде таке: без хліба і води — і ні туди, і ні сюди. Стане людина не жива і не мертвва».

На закінчення моїх спогадів уміщую фотосвітлину моєї дружини Ольги — з 1978 року, місяця лютого.

Наше спільне подружнє життя триває вже 53 роки. За часи нашого життя багато ми пережили і доброго, і недоброго, а особливо те страхіття під московським чоботом, а ще його називають СРСР, про що і описано в цих спогадах. Ми вдячні Богові, що він дав нам силу все те пережити, бо жили ми Вірою, Надією і Любов'ю.

Шановний читачу, поглянь на ті фото, що були зроблені в час нашого заслання. І поглянь на фото, зроблені в час нашого життя у вільному світі. Тоді ти зрозумієш, що то є той комунізм.

20 березня 1980 року

Дружина автора Ольга — на 70-му році життя. Філадельфія.
1978 р.

ПІСЛЯСЛОВО

Багато вже віків пройшло, як наша земля, що раніше називалася Русь, а пізніше стала називатися Україна, несе на собі великий тягар від чужих наїзників. То була довгий час під монголами, потім під турками, кримськими татарами, під польськими королями та під руськими царями. А після поразки монарха Миколи II в 1917 році загарбали Україну московські комуністи. Та й німцям цього забажалося за час режиму Гітлера.

Як каже історія, наїзники, коли займали нашу батьківщину, забирали людей у неволю та ними торгували гірше, ніж твариною, і використовували так, як це ім бажалося. Це було ще в мало цивілізовани часи.

А в ХХ-му столітті ми є живими свідками того, що обидва наїзники (московський і німецький) перевищили тих монголів, турків і татар своїми діями та репресіями. Українська чорноземна земля стала червоною від крові, як української, так і тих наїзників, до такої міри, що вона від крові вже неспроможна родити хліб, що колись родила.

Якщо подивитись на мапу світу, то можна побачити, що є народи-нації, які мають всього по 2-3 мільйони населення. І вони вже сотнями років мають свою власну національну державу. Ті держави, хоч вони й малі, але є знані у світі, як кожна нація, котра має право на самоурядування. А Україна має щось коло 50 мільйонів, і ці 50 мільйонів вже століттями перебувають в неволі. А чому це так? Бо ми є нація лише воююча, а не державницька. Як видно з історії, наші предки охоче йшли допомагати чужинцеві свого брата-українця завойовувати та служили тим чужинцям. Як відомо, в ХІІ і ХІІІ століттях і пізніше, один гетьман перед польським королем, а другий перед руським царем навприсядки танцювали і українською землею та людьми торгували. А про свою Україну, щоб була

незалежною, не дбали. А коли і знаходилися одинокі гетьмани, що хотіли свою державу відбудувати, то знаходилися і його полковники, що зрадою його продавали. От і зараз гарненько придивімся, що робиться у вільному світі. Ми розбиті на декілька політичних партій, що одна одну поборює та вважає себе провідною. Тих сварок і суперечок не бракує і в наших Церквах, чи то в Православних, чи то в Українських Католицьких. Те саме розбиття, немає єдності, котра вела б до самоурядування, щоб мати свою Українську Незалежну Державу, коли не спромоглися закріпити її в 1917-20 роках. В той час світ ще мало знат, що є така українська нація, бо звали її на російський лад — Малоросія. Але зараз увесь світ знає, що вона є. Хоч в неї зараз комуністичний уряд та вона входить у склад Совєтського Союзу, але Україна є членом Об'єднаних Націй, де є членами 157 держав. В наш час є багато прикладів, що колись поневолені нації стали вільни з своїм національним демократичним урядом. Так само стане вільною і наша Україна, ні від кого не залежною.

Нема у світі нічого вічного. Вічний лише Бог і Його слово. Були монархи-самодержці, диктатори й інші, які більшістю не дбали, як християни, про життя людини, що була підлегла їм. І це все породив атеїзм, що його започаткував Карл Маркс. Але написати все те легко, а провести в життя — то вже тяжче, особливо тоді, коли все побудоване на противоріччі з науковою Христовою. Все те, що побудоване проти Христової науки, як скоро приходить, так скоро й умре. Бо ми ще є тому живі свідки. Ту науку Карл Маркс і Ленін — вожді безбожників — спромоглися ввести в життя в бувшій царській Росії. Бо в той час, на початку ХХ століття, в Росії була ще низька цивілізація, тому і спромоглися комуністи зробити весь народ своїми рабами.

Я вже сказав, життя міняється, і нема нічого на світі вічного. Ми бачимо, що комунізм багато пройшов та набирає сили. Але поруч з цим в кожній державі, де при уряді є комуністи, вже починається ворожнеча та

боротьба за владу. Я хочу тут нагадати одну біблійну історію, будову Вавилонської башти. Як пишеться в Біблії, люди надумали побудувати таку велику башту, щоб дістатися до Бога. То що Бог з ними зробив? Він помішав ім язики (мову), і вони перестали один одного розуміти. Так вони і залишили недокінченою ту будову, бо вона була незгідна з Божим Словом. Так само станеться і з тими атеїстами-комуністами. Бог допустив до побудови комунізму, щоб народ пізнав свою помилку, побачив, що іх провідники відступили від Істини. А комуністам Бог помішав мову, і вони самі себе зліквідують, як ми уже й бачимо. Скоро прийде час, коли комуністичні заліznі пута розпадуться. А в нашій українській нації народиться третій Месія, котрий об'єднає всіх, під одним демократичним проводом.

І стане Українська Держава вільна і рівна у вільному світі.

Мусимо ще раз назавжди запам'ятати, що ні одна держава нам не допоможе, а лише буде намагатися загарбати для своїх вигід. Лише ми самі мусимо цього досягти. Це також торкається наших Українських Церков різних віровизнань. Ми повинні повернутися до єдиної віри Христової, тієї, що прийняв князь Володимир Великий. Це Східня Христова Церква, що повинна стати Українською Національною Церквою під одним самостійним Патріярхом. Як Москва, так і Рим не є над нами зверхниками і не можуть бути. Бо за ті чотири століття вони показали, що вони нам дали, і що хотіли з нас зробити, як один, так і другий. Нашу віру прадідівську затоптали, а свою скрізь виставляли, а націю українську винищували.

30 січня 1979 року,
Філадельфія

